

T.C.

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**VİRANŞEHİR İLÇESİNİN NÜFUS GELİŞİMİ VE
ÖZELLİKLERİ (1927-2015)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih KAPLAN

ŞANLIURFA - 2017

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**VİRANŞEHİR İLÇESİNİN NÜFUS GELİŞİMİ VE
ÖZELLİKLERİ (1927-2015)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatih KAPLAN

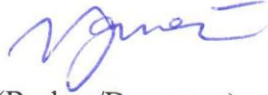
**Danışman:
Doç. Dr. Veysi GÜNAL**

ŞANLIURFA - 2017

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz COĞRAFYA Anabilim Dalı 135225004 numaralı Fatih KAPLAN'ın hazırladığı "VİRANŞEHİR İLÇESİNİN NÜFUS GELİŞİMİ VE ÖZELLİKLERİ (1927-2015)" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunması, 24/11/2017 tarihinde, saat 14:00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (BAŞARILI) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

24/11/ 2017

(Başkan/Danışman)
Doç. Dr. Veysi GÜNAL

Üye
Prof. Dr. Kadir TEMURÇİN

Üye
Yrd. Doç. Dr. Hasan TÜRKAL

Bu tezin Coğrafya Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

06.01.2018
Prof. Dr. Abdullah CELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Fatih KAPLAN
Öğrenci Numarası : 135225004
Enstitü Anabilim Dalı : Coğrafya
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) : Viranşehir İlçesinin Nüfus Gelişimi ve Özellikleri (1927-2015)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 170 sayfalık kısmına ilişkin, 07/12/2017 tarihinde şahsım/danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim Kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü Yönetim Kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

07/12/2017

Fatih KAPLAN

(İmza)

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 07/12/2017

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

Doç. Dr. Veysi GÜNAL

(İmza)

ÖNSÖZ

Sahip olduğu uzun geçmiş ve konumu nedeniyle tarihin farklı dönemlerinde farklı özellikler kazanmış olan Viranşehir ilçesinde cumhuriyet döneminde nüfusun gelişimi ve özelliklerinin, nüfus coğrafyası bakış açısıyla incelenmesi önem arz etmektedir. Stratejik konumundan dolayı eskiden beri pek çok nüfus hareketliliğine sahip olan bu mekânın, güvenilir verilerle takip edilebilen dönemde incelemek, planlamalar yapmak ve geleceği yorumlamak açısından fayda sağlayacaktır. Meydana gelen sosyo-ekonomik olayların temelinde yatan gizli güç nüfusun sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi bu açıdan çok önem taşımaktadır. Bir de bu duruma her türlü alt ve üst yapı gelişimi ile toplumun refah seviyesinde oluşan iyileşmenin nüfus etkisiyle şekillendiği gerçeğini dâhil edince, konunun incelenmesinin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Bütün uzun soluklu çalışmalarda olduğu gibi, bu araştırma sırasında da yardımda bulunan, emeği geçen pek çok kişi ve kuruluş oldu. Bana da araştırma sırasında maddi manevi yardımlarını ve görüşlerini esirgemeyen başta danışman hocam Doç. Dr. Veysi GÜNAL'a katkı ve desteklerinden ötürü can-ı gönülden teşekkür ederim. Çalışmalarım esnasında moral/motivasyon ve desteğini hiç eksik etmeyen eşim ve çocuklarıma da ayrıca müteşekkirim.

Bu çalışmada, geniş çaplı yapılan her çalışmada olabileceği gibi, bir takım eksikliklerin varlığı elbette mümkündür. Ancak bu durum ihtiyaç duyulan belge, veri veya istatistik bilgilerin yokluğundan kaynaklanmakta olduğunu belirtmek gerekir. Bu tip olumsuzlukların konu ile ilgilenen araştırmacılar ile meraklıları tarafından mazur görülmesini diler, bu çalışmanın Viranşehir halkı ve bu mekânı çalışacak yeni araştırmacılara faydalı bir temel çalışma olmasını umarım. Ayrıca araştırmanın ülkemizin nice araştırılıp incelenmeyi bekleyen yerleri için de yeni bir renk, yeni bir bakış açısı kazandırmasını temenni ederim.

Fatih KAPLAN

Kasım - 2017

İÇİNDEKİLER	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
TABLO LİSTESİ	VIII
ŞEKİL LİSTESİ	XI
HARİTA LİSTESİ	XIII
ÖZET	XIV
ABSTRACT	XV
GİRİŞ	1
1. Araştırma Alanının Coğrafi Yeri ve Sınırları	2
2. Araştırmada Konu, Amaç, Kapsam ve Yöntem	5
3. Araştırma Alanı Genel Coğrafi Özellikleri	8
4. Kavramsal Çerçeve	18
1. BÖLÜM	20
VİRANŞEHİR İLÇESİNDE NÜFUS MİKTARI VE ARTIŞ HIZI	20
1.1. 1927-1960 Dönemi	23
1.2. 1961-1985 Dönemi	27
1.3. 1986-2015 Dönemi	28
2. BÖLÜM	33
VİRANŞEHİR İLÇESİNDE NÜFUSUN DAĞILIŞI VE YOĞUNLUĞU	33
2.1. Nüfusun Dağılışı	33
2.1.1. Doğal Faktörler	37
2.1.2. Beşeri Faktörler.....	39
2.2. Nüfusun Yoğunluğu	51

3. BÖLÜM.....	61
VİRANŞEHİR İLÇESİNDE NÜFUS HAREKETLERİ	61
3.1. Kırdan Kente Göç	62
3.2. İç ve Dış Göçler	66
3.3. İllerde İkamet Eden Viranşehir İlçesi Kaynaklı Nüfus	74
4. BÖLÜM.....	77
VİRANŞEHİR İLÇESİNDE NÜFUSUN SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ	77
4.1. Nüfusun Sosyal Özellikleri	77
4.1.1. Nüfusun Cinsiyet Yapısı.....	78
4.1.2. Nüfusun Yaş Yapısı	81
4.1.3. Nüfusun Eğitim Durumu	96
4.2. Nüfusun Ekonomik Özellikleri.....	122
4.2.1. 1927-1950 Dönemi Ekonomik Özellikleri	123
4.2.2. 1951-2000 Dönemi Ekonomik Özellikleri	128
4.2.3. 2001-2015 Dönemi Ekonomik Özellikleri	142
SONUÇ.....	147
KAYNAKÇA	152

KISALTMALAR

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
bknz.	: bakınız
CBS	: Coğrafya Bilgi Sistemi
°C	: Santigrad Derece
ÇED	: Çevre Etkin Değerlendirme Raporu
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GCO	: Genel Cinsiyet Oranı
GNS	: Genel Nüfus Sayımı
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
km	: Kilometre
M.E.M.	: Milli Eğitim Müdürlüğü
MERNİS	: Merkezi Nüfus İdare Sistemi
MGM	: Meteoroloji Genel Müdürlüğü
m	: Metre
OHAL	: Olağan Üstü Hal
OMGİ	: Otomatik Merkezi Gözlem İstasyonu
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
R.G.	: Resmi Gazete
s.	: sayfa
S.N.	: Sıra No
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vbg.	: ve benzeri gibi
vd.	: ve diğerleri
vs.	: ve saire
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

TABLO LİSTESİ**Sayfa No**

Tablo 1. Şanlıurfa İli Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri.....	3
Tablo 2. Viranşehir'in Komşuları ve Önemli Merkezlere Uzaklığı	5
Tablo 3. Viranşehir İlçesi Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri (2015)	11
Tablo 4. Viranşehir'de Uzun Yıllar Ortalama Sıcaklık Değerleri (1960-2012)	14
Tablo 5. Viranşehir'de Yağışın Aylara Göre Ortalama Dağılımı (1960-2012).....	15
Tablo 6. Viranşehir'de Yönlere Göre Ortalama Rüzgâr Esme Sayısı (1960-2012)...	17
Tablo 7. Viranşehir İlçesi Karşılaştırmalı Nüfus Miktarı ve Yıllık Artış Hızı (%o)...	22
Tablo 8. Viranşehir İlçesi Kır Yerleşme Sayısı, Kır, Kent ve Toplam Nüfus Oranı (%).....	34
Tablo 9. Viranşehir İlçesi Köyleri Seçilmiş Dönem Nüfusları (1935, 1960, 1980, 2000, 2015)	42
Tablo 10. Viranşehir İlçesi Karşılaştırmalı Nüfus Miktarı, Yüz Ölçümü ve Yoğunluk	54
Tablo 11. Viranşehir İlçesi Dönemler İtibariyle Toplam Nüfus, Köy-Şehir Nüfus Payı (%) ve Yıllık Artış Hızları (%o/ 1935-2015)	63
Tablo 12. Türkiye ve Şanlıurfa'nın Aldığı Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (%o/ 1975-2015).....	67
Tablo 13. Viranşehir Nüfusuna Kayıtlı Şanlıurfa İli ve Diğer İllerde İkamet Eden Nüfus Miktarı (2008-2015).....	69
Tablo 14. Viranşehir'de İkamet Eden Şanlıurfa ve Diğer İllerin Nüfusuna Kayıtlı Nüfus Miktarı (2007-2015).....	71
Tablo 15. Viranşehir İlçe Nüfusundaki, Şanlıurfa İli ve Diğer İl Doğumlarının Miktarı ve Payı (%/ 2014-2015)	72
Tablo 16. Viranşehir İlçesine Kayıtlı Nüfusun İkamet Ettiği İllere Göre Dağılımı (2008-2015).....	74
Tablo 17. Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi Nüfusunun Cinsiyet Yapısı, Toplam Nüfus ve Genel Cinsiyet Oranı (1927-2015)	79
Tablo 18. Viranşehir İlçesi, Şanlıurfa İli ve Türkiye'nin Sayım Dönemleri İtibariyle Yaş Bağımlılık Oranları (%/ 1935-2015).....	83

Tablo 19. Viranşehir İlçesi, Şanlıurfa İli ve Türkiye Nüfusunda Yaş Grupları (2007-2015)	93
Tablo 20. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1935).....	97
Tablo 21. Viranşehir İlçesinde Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1935)	98
Tablo 22. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1940,1945).	99
Tablo 23. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1950).....	100
Tablo 24. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1955, 1960)	101
Tablo 25. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1965).....	103
Tablo 26. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1965).....	104
Tablo 27. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1970).....	105
Tablo 28. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1975).....	106
Tablo 29. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1980).....	108
Tablo 30. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1980).....	109
Tablo 31. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1985).....	110
Tablo 32. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1985).....	111
Tablo 33. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1990).....	112
Tablo 34. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1990).....	114
Tablo 35. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (2000).....	115
Tablo 36. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (2000).....	116
Tablo 37. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (2009-2015).....	118

Tablo 38. Şanlıurfa İli Nüfusun Meslek Zümre Grupları ve Cinsiyet İtibari ile Ayrılışı (1935-1945)	124
Tablo 39. Şanlıurfa İli Nüfusu Meslek Grupları ve Cinsiyet İtibariyle Ayrılışı (1950)	127
Tablo 40. Şanlıurfa İli Nüfusu İktisadi Faaliyet Kolları ve Cinsiyet İtibariyle Ayrılışı (1955-1960-1965)	130
Tablo 41. Şanlıurfa İli Çalışma Durumu İtibariyle Nüfus (1960).....	131
Tablo 42. Şanlıurfa İli Nüfusu İktisadi Faaliyet Kolları ve Cinsiyet İtibariyle Dağılımı (1970-1975).....	132
Tablo 43. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 1985)	134
Tablo 44. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 1990)	136
Tablo 45. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 2000)	138
Tablo 46. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde İşgücü Durumuna Göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 1985, 1990, 2000)	140
Tablo 47. Şanlıurfa İli ve Türkiye'de Temel İşgücü Göstergeleri Oranı (%/ 2008-2013)	144

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1. Viranşehir’de Ortalama Sıcaklık ve Yağışın Aylara Dağılışı (1960-2012)..	15
Şekil 2. Viranşehir’de Yağışın Aylara Göre Ortalama Miktarı (1960-2012)	16
Şekil 3. Viranşehir Rüzgâr Gücü Diyagramı	17
Şekil 4. Viranşehir İlçesinde Karşılaştırmalı Yıllık Nüfus Artış Hızı (%).....	23
Şekil 5. Viranşehir İlçesinde Kırsal Nüfus ve Oranı, Kent Nüfusu ve Oranı ile Toplam Nüfus Değişimi (1935-2015)	35
Şekil 6. Viranşehir İlçesinde Karşılaştırmalı Yoğunluk Durumu (kişi/km ²).....	55
Şekil 7. Viranşehir İlçesinde Dönemler İtibariyle Köy-Şehir Nüfus Payı (%) ile Yıllık Artış Hızları (%/ 1935-2015)	64
Şekil 8. Şanlıurfa'nın Aldığı, Verdiği, Net Göç Miktarı ve Net Göç Hızı (%/ 1975-2015)	68
Şekil 9. Viranşehir Nüfusuna Kayıtlı Şanlıurfa İli ve Diğer İllerde İkamet Eden Nüfus Miktarı (2008-2015).....	70
Şekil 10. Viranşehir İlçe Nüfusundaki, Şanlıurfa İli ve Diğer İl Doğumlarının Miktarı (2014-2015).....	73
Şekil 11. Viranşehir, Şanlıurfa ve Türkiye Yaş Bağımlılık Oranı (%/ 1935-2015)...	84
Şekil 12. Şanlıurfa İli Nüfus Piramitleri (1935, 1950).....	85
Şekil 13. Şanlıurfa İli Nüfus Piramitleri (1960, 1975).....	86
Şekil 14. Şanlıurfa İli Nüfus Piramitleri (1990, 2000).....	87
Şekil 15. Şanlıurfa İli Nüfus Piramidi (2007)	88
Şekil 16. Şanlıurfa İli Nüfus Piramidi (2015)	90
Şekil 17. Viranşehir İlçesi Nüfus Piramitleri (1990, 2000)	92
Şekil 18. Viranşehir İlçesi Nüfus Piramidi (2007).....	94
Şekil 19. Viranşehir İlçesi Nüfus Piramidi (2015).....	95
Şekil 20. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Toplam Eğitim Oranı (%/ 2009-2015).....	119
Şekil 21. Şanlıurfa İli Nüfusunun Meslek Zümre Grupları ve Toplam Payları (%/ 1935-1945)	125
Şekil 22. Şanlıurfa İli Meslek Grupları İtibariyle Toplam Nüfusun Yüzde Ayrılışı (%/ 1950).....	128

Şekil 23. Şanlıurfa İli Nüfusu İktisadi Faaliyet Kolları İtibariyle Ayrılışı (%/ 1955-1960-1965)	131
Şekil 24. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus Payları (%/ 1985)	135
Şekil 25. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 1990)	137
Şekil 26. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 2000)	139
Şekil 27. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde İstihdama Göre Nüfus Payları (%/ 1985, 1990, 2000)	141
Şekil 28. Şanlıurfa İli ve Türkiye'de Temel İşgücü Göstergeleri Oranı (%/ 2008-2013)	144

HARİTA LİSTESİ

Sayfa No

Harita 1. Viranşehir İlçesi Lokasyon Haritası.....	4
Harita 2. Viranşehir İlçesi Fiziki Haritası	10
Harita 3. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (1935)	46
Harita 4. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (1960)	47
Harita 5. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (1980)	48
Harita 6. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (2000)	49
Harita 7. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (2015)	50
Harita 8. Viranşehir Kaynaklı Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2008)	75
Harita 9. Viranşehir Kaynaklı Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2010)	75
Harita 10. Viranşehir Kaynaklı Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2015)	76

ÖZET

VİRANŞEHİR İLÇESİNİN NÜFUS GELİŞİMİ VE ÖZELLİKLERİ

(1927-2015)

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde Şanlıurfa İline bağlı olan Viranşehir ilçesinin nüfus gelişimi ve özellikleri (1927-2015) bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Viranşehir ilçesi, kuzeyden Siverek ve Diyarbakır ili Çınar ilçesi ile güneyden Ceylanpınar ilçesi ile doğudan Mardin ili Derik ve Kızıltepe ilçeleri ile batıdan ise Şanlıurfa ili merkez Haliliye ilçesi ile çevrilidir. Genel olarak plato özelliği taşıyan araştırma alanındaki en önemli yer şekli ise kuzeyinde yer alan Karacadağ (1957 m) volkan konisidir.

Viranşehir ilçesinin nüfus gelişimi ve özelliklerinin somut ve bilimsel verilere dayalı olarak ifadesi Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. İlçedeki ana güzergâhların oluşumu, sanayi ve ticari faaliyetlerin gelişimi, nüfus miktarının artması ve mekânsal alanda yaşanan hızlı gelişmeler, Cumhuriyet dönemi içerisinde takip edilebilir hale gelmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ülkede başlatılan ekonomik kalkınma hamleleri, Viranşehir ilçesini de olumlu yönde etkilemiştir. Ancak bu süreçte ilçe nüfusunda meydana gelen gelişim, Türkiye ve Şanlıurfa ili nüfusunun gelişiminden hızlı olmuştur. Öyle ki Türkiye nüfusu 1927-2015 yılları arasında yaklaşık 6 kat, Şanlıurfa nüfusu 9 kat artmıştır. Viranşehir ilçesi ise 1927 yılındaki ilk sayım sonucunda 12.321 olarak tespit edilen nüfusu, 2015 yılında 184.604'e yükselmiştir. Bu durum araştırma alanında nüfusun 1927 yılından 2015 yılına kadar 15 kata yakın büyüdüğünü göstermektedir. Araştırma alanı nüfusunun yıllık artış hızında görülen maksimum değer %80,83 ile 1950-1955 döneminde, minimum değer ise %38,91 ile 1980-1985 döneminde gerçekleşmiştir.

Viranşehir ilçesi nüfusunun sosyal ve ekonomik özellikleri de kendine has nitelikler taşımaktadır. Göç veren nüfus yapısı araştırma alanında öne çıkar. Diğer taraftan Türkiye ve Şanlıurfa ortalaması altında olan eğitim durumu ve genç nüfusu ile dikkat çeker. Ekonomik faaliyetler içerisinde aktif nüfusun önemli bir kısmının halen tarım sektöründe çalıştığı da görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Viranşehir, Nüfus, Nüfus Gelişimi, Demografi

ABSTRACT

POPULATION DEVELOPMENT AND FEATURES IN VIRANSEHIR (1927-2015)

This research deals with population development and characteristics (1927-2015) in Viransehir district of Sanliurfa province in the Middle Euphrates section of the Southeastern Anatolia Region. Viransehir district is surrounded by Siverek district of Sanliurfa province and Cinar district of Diyarbakir province in the north, Ceylanpinar district of Sanliurfa province in the south, Derik and Kiziltepe districts of Mardin province and Haliliye central district of Sanliurfa province in the west. Karacadag (1957 m) volcanic cone located in the north is the most important geographical formation of the study area, which is generally a plateau.

The definition of the population development and characteristics of Viransehir district based on concrete and scientific data occurred during the Republican period. The formation of the main routes in the district, the development of industrial and commercial activities, the increase of the population and the rapid developments in the spatial area have started to become observable during the Republican period. Economic development initiatives launched in the country after the proclamation of the Republic influenced Viransehir district in a positive way. However, the development of the district population in this process has been faster than the development of the population of Turkey and Sanliurfa province. So much so that the population of Turkey increased about 6 times in between 1927-2015 and the population of Sanliurfa province increased 9 times. The population of Viransehir district, which was determined as 12.321 in the first census in 1927, rose to 184.604 in 2015. This shows that the population in the research area grew about 15 times from 1927 to 2015. The maximum value observed in the annual growth rate of the survey population was 80.83‰ in between 1950-1955, while the minimum value was -38.91‰ in between 1980-1985.

The social and economic characteristics of Viransehir district population are unique. Migrated population structure comes to the forefront in the research. On the other hand, it attracts attention with its educational status and young population, which are below the average of Turkey and Sanliurfa province. It is also seen that a significant part of the active population in economic activities still works in the agricultural sector.

Keywords: Viransehir, Population, Population Development, Demography

GİRİŞ

Viranşehir ilçesi, konumu ve çevresine etkisi yönü ile çalışılması gerekli bir idari birim olarak dikkat çekmekteydi. Ancak bu mekân ile ilgili nüfus coğrafyası kapsamında hazırlanmış yayın bulunmamaktaydı. Nitekim bu alan ile ilgili birkaç araştırma ve eser bulunmakla birlikte, bu çalışmalar nüfus coğrafyası temelli hazırlanmış eserler değildir. Yapılmış çalışmalar daha çok Viranşehir'in sosyal yapısı, yakın tarihi, turizm kaynakları ile ekonomik potansiyeli üzerinde yoğunlaşmış olması, nüfus yapısı açısından Viranşehir ilçesi cumhuriyet dönemi nüfus gelişimi ve özelliklerinin tespiti hususunu önemli hale getirmiştir.

Sınırları belirli alanlarda yaşayan insanların belirli istatistik yöntemler kullanılarak incelenmesi ve değerlendirilmeler yapılması, geleceği planlama adına önemli bir veriyi oluşturur. Diğer taraftan, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gibi Türkiye Cumhuriyetinin kendi imkânları ile yapılan en büyük çap ve etkideki proje uygulama merkezi Şanlıurfa ilidir. Buraya idari yönden bağlı Viranşehir ilçesinin, bahsi geçen yatırımdan potansiyeli ölçüsünde pay alması önem taşımaktadır. Ayrıca yöre insanının sosyo-ekonomik yapısının geliştirilmesi, nitelikli insan gücünün artırılması adına bu ve benzeri bilimsel çalışmaların gelecekteki yeni araştırmalara temel oluşturacağı da açıktır.

Bu bağlamda, nüfus coğrafyası çalışmaları açısından ülkemizdeki bütün idari birimlerin ayrı ayrı değerlendirilmesinin, birimler bazında gelişmişlik düzeylerinin, yerel yönetimleri daha aktif hale getireceği ortadadır. Ayrıca bilimsel, coğrafi temellerle yerleşme birimlerinde planlı ve sağlıklı nüfus gelişiminin oluşmasında önemli katkılar oluşturacaktır. Viranşehir ilçesinin de bu bağlamda değerlendirilip konunun öneminin ortaya konması önemlidir.

Bu kapsamlı nüfus çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Viranşehir şehrinin coğrafi yeri ve sınırları ile araştırmanın konu, amaç, kapsam, yöntem ve araştırma sahasının genel coğrafi özellikleri ile kavramsal çerçeve üzerinde durulmuştur. Oluşturulan tablo ve şekillerle bu bilgiler desteklenmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde, Viranşehir ilçesinde nüfus miktarı ve yıllık artış hızı Devlet İstatistik Kurumu (DİE) 1927'den 2000 yılına kadar olan veriler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu tarihten sonra 2007-2015 yıllarında

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verileri ışığında Viranşehir ilçesi, Şanlıurfa ili ve Türkiye genel nüfus sayımları verileri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, Viranşehir ilçesinde nüfusun dağılışı ve yoğunluğu tablo, şekil ve ARCGİS 10.5 üzerinde hazırlanan haritalarla ayrıntılı olarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Viranşehir ilçesinde nüfus hareketleri başlığı altında ilçede meydana gelen göçler ve özellikleri ele alınmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise nüfusun sosyo-ekonomik özellikleri üzerinde durularak Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ışığında tablo, şekil ile açıklamalar yapılmıştır. Bu şekilde istatistik veriler olarak sunulan nüfus yapısı, somut hale getirilmiştir. Sonuç kısmı ile de araştırmanına ait veriler ve ortaya çıkan eğilim doğrultusunda genel değerlendirme yapılmış, çalışmaya ait özgün öneriler belirtilmiştir.

1. Araştırma Alanının Coğrafi Yeri ve Sınırları

Viranşehir ilçesi, kuzeyde Siverek ve Çınar (Diyarbakır) ile batıda Şanlıurfa merkezi ile güneyde Ceylanpınar ile ve doğuda ise Kızıltepe (Mardin) ile çevrili bir idari yapıdır (Harita 1). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Orta Fırat Bölümünde yer almaktadır.

Viranşehir'in coğrafi yerinin ifade etmeden önce coğrafi bölge ayrımının da bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Viranşehir, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde yer alan Şanlıurfa iline bağlı bir ilçe olarak görülmektedir (Harita 1). T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı¹ da illeri (2006: 44-45) iklim özelliklerine, arazi formuna, toprak yapısına ve/veya arazi örtüsüne göre değerlendirerek, "agro-ekolojik" (Benek, 2008: 18) şeklinde adlandırdığı alt bölgelere ayırmaktadır.

Daha açık bir ifade ile agro-ekolojik sınıflandırma, arazinin çevresel özellikleri, potansiyel verim ve arazi uygunluğu benzer olan özelliklere sahip alt alanlara bölünmesini ifade eder. Bu sınıflandırmaya göre Viranşehir ilçesi, Şanlıurfa ili bünyesinde Siverek ve Hilvan ilçeleri ile birlikte TRC21-III alt bölgesini oluşturan alanda yer almaktadır (Tablo 1).

¹ T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın adı 29 Haziran 2011 tarihinde yayınlanan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile "T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı" olarak değiştirildi.

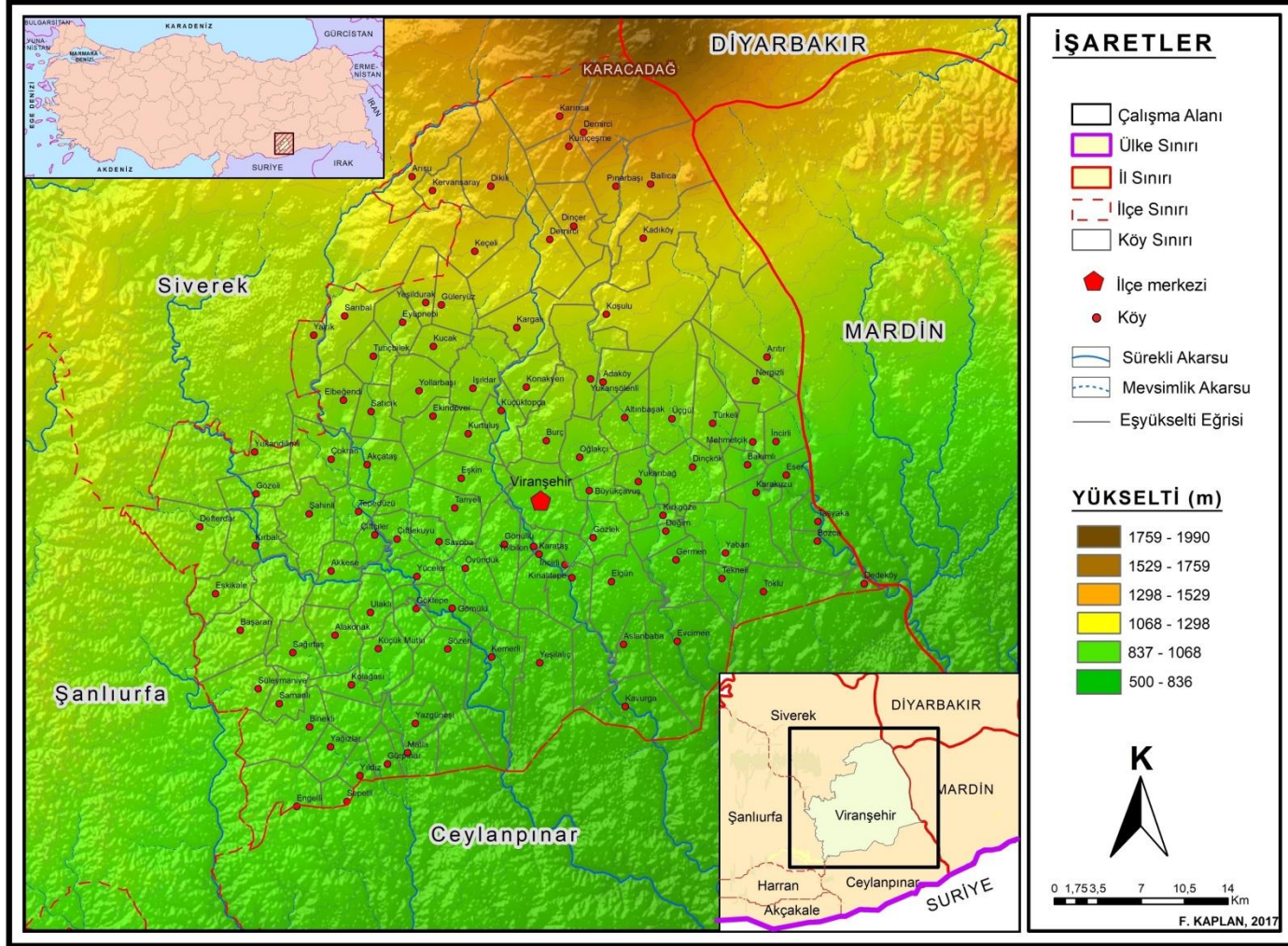
Tablo 1. Şanlıurfa İli Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri

TRC21 I	TRC21 II	TRC21 III
Merkez Akçakale Ceylanpınar Harran	Birecik Bozova Halfeti Suruç	Hilvan Siverek Viranşehir

Doğal yöreler dikkate alınarak yapılan başka bir coğrafi sınıflandırma da Şanlıurfa ili, Güneydoğu Anadolu'nun batı bölümü içerisinde “Urfa Yöresi” olarak isimlendirilir. Söz konusu sınıflandırma, Urfa yöresini de “Urfa Batı Çevresi”, “Urfa Kuzey Çevresi”, “Harran Ovası” ve “Viranşehir Çevresi” olmak üzere dört çevreye ayırmaktadır (Erol, 1993: 13-41). Buna göre Viranşehir ilçesi, “Viranşehir Yöresi”ne girmektedir.

Şanlıurfa ili ekonomik potansiyel (hammadde üretim) alanları bakımından incelendiğinde, genel olarak beş farklı üniteye ayırmak mümkündür. Bunlar, ağırlıklı olarak kalker arazilerden oluşan “Birecik-Halfeti Platosu”, “Urfa-Bozova Platosu”, bazaltik arazilerden oluşan “Siverek-Viranşehir Platosu”, güneyde alüvyonlu arazilerden oluşan “Ceylanpınar-Harran-Suruç Ovaları” ve “Fırat Vadi Tabanı Ovaları (Mezraa, Altınova)”dır. Bu sınıflandırmaya göre, Viranşehir şehri coğrafi yeri itibariyle, Şanlıurfa ilinin kuzey ve kuzeydoğusunda kalan bazaltik karakterli Siverek-Viranşehir Platosu’nda yer alan bir plato yerleşmesidir.

Viranşehir ilçesi, doğusunda Mardin İli (Derik ve Kızıltepe ilçeleri), batısında Şanlıurfa ili (Haliliye ilçesi), kuzeyinde Diyarbakır ili (Çınar ilçesi) ve Siverek ilçesi, güneyinde ise Ceylanpınar ilçesi yer alır (Harita 1). İlçenin yakın çevresindeki il/ilçe merkezleri ve bunlara uzaklığı ise yakından uzağa doğru, Ceylanpınar ile Harran ilçeleri en yakın olan yerleşmeler iken sonra sırasıyla Derik, Kızıltepe, Siverek ve Şanlıurfa yerleşmeleri yer almaktadır (Tablo 2). Mesafelerin ilçeye olan durumları, araştırma alanının nüfus gelişimi ve özelliklerini etkilemesi noktasında etkisi olduğu açıktır. Nitekim nüfus hareketleri üzerinde önemli etkiler yaptığı araştırmanın ilerleyen bölümlerinde görülecektir.

Harita 1. Viranşehir İlçesi Lokasyon Haritası

Tablo 2. Viranşehir'in Komşuları ve Önemli Merkezlere Uzaklığı

İl Merkezleri	Uzaklık (km)	İlçe merkezleri	Uzaklık (km)
Şanlıurfa	90	Siverek	83
Mardin	101	Ceylanpınar	60
Diyarbakır	158	Harran	60
Gaziantep	240	Kızıltepe	74
Ankara	903	Derik	65
İstanbul	1360	Mazıdağı	90
İzmir	1340	Çınar	135

Viranşehir, coğrafi yapı itibariyle Karacadağ'ın (1957 m) güneyinde yer alan hafif dalgalı düzlüklü bazaltik yapıdaki platoluk bir alan üzerinde kurulmuşken, ilçenin güney kesiminde Ceylanpınar yönünde ovalık alan yer alır. Batısında Tektek Dağları, kuzeydoğusunda Takırtukur Dağları (750-800 m) ile çevrelenmiştir. Araştırma alanının genelinde hâkim olan toprak türü, kırmızımsı kahverengi topraklar olup, dere taşkın yatakları boyunca kısmen verimli alüvyal topraklara da sahiptir (Atalay, 1994: 184).

Bütün bu değerlendirmeler ışığında araştırma alanının coğrafi yeri sonuç olarak, kuzeyde artan bir yükselti yapısı ve bazalt taşlardan oluşan arazi görülmekte, güneyine doğru gidildikçe ise azalan yükselti ve ova niteliğini taşıyan verimli arazili, tarım yoğunluklu saha dikkat çekmektedir. Bu fiziki coğrafya yapısının, nüfus gelişiminde etkisi oldukça fazla olmuştur.

2. Araştırmada Konu, Amaç, Kapsam ve Yöntem

Bu araştırmanın genel anlamda konusunu nüfus, nüfus gelişimi, nüfus artış hızı, nüfus hareketi ve nüfus özelliklerinin Viranşehir ilçesi örneğinde uygulanması oluşturur. Araştırmanın özeldir konusunu ise Viranşehir ilçesinde nüfus gelişimi ve özelliklerinin cumhuriyet dönemi 1927-2015 yılları ve arasında Devlet İstatistik Kurumu (DİE) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ışığında değerlendirilmesi oluşturur. Doğal olarak araştırma alanında nüfus gelişimi

değerlendirilirken verilerin daha anlaşılır olması için Şanlıurfa ili ve Türkiye geneli nüfus yapılarının yer yer karşılaştırılarak değerlendirilmesi söz konusudur.

Bu araştırmanın amacını, Viranşehir ilçesi nüfus gelişiminin cumhuriyet dönemi (1927-2015) verileri çerçevesinde istatistik metotları kullanarak karşılaştırmalı yorumlanması oluşturmaktadır. Böylece araştırma sahasında verilerle elde edilen ve değerlendirmeler neticesinde ortaya çıkan sonuçlar gelecek günlerin planlanması adına ciddi katkılar sağlayacaktır.

Araştırma kapsamını, Viranşehir ilçesinde 1927-2015 arası sayım dönemlerinde nüfus miktarı, nüfusun özellikleri, dağılışı, yoğunluğu, hareketleri, sosyo-ekonomik özellikleri demografi bilimi yöntemleri ile analiz edilerek nüfus gelişimini etkileyen şartların belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamdan hareketle hem araştırma alanında hem de Şanlıurfa ili ve Türkiye nüfuslarında yakın tarihte meydana gelen sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerin nasıl etkide bulunduğu değerlendirilmiştir. Nitekim araştırma kapsamında istatistik verilerin karşılaştırılarak ifade edilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmada yöntem, öncelikle araştırma alanı ve konusu ile ilgili veri ve kaynakların tespitiyle başlanmıştır. Bu nedenle araştırmaya başlamadan önce konuyla ilgili gerek coğrafi gerekse diğer bilim dallarında yayımlanmış eserlerin kütüphaneler, internet ve YÖK tez arşivi üzerinden taraması yapıp benzer konulu eserler incelenmiştir. Böylece araştırma sırasında yararlanılacak eserler ve bulunabilecekleri yerlerin tespiti yapılarak geniş bir kaynakça oluşturulmuş, oluşturulan bu liste ile de kaynak liste eserler (bibliyografya) veri tabanında toplanmıştır. Literatür için özellikle Şanlıurfa İl Halk Kütüphanesi, Harran Üniversitesi Kütüphanesi, Viranşehir İlçe Halk Kütüphanesi ile diğer bağlı kurum ve kuruluş kaynaklarından yararlanılmıştır. İlçe Belediyesi, Kaymakamlık, Ticaret ve Sanayi Odası ve diğer özel/kamu kuruluşlarının birikim ve çalışmalarından da yararlanılmaya çalışılmıştır.

Araştırma alanı ile ilgili hazırlanmış birkaç eser olmakla birlikte bu çalışmalar Viranşehir ilçesinin nüfus coğrafyası temelli anlayışla hazırlanmış eserler/çalışmalar değildir. Yapılmış çalışmaların daha ziyade Viranşehir'in sosyal yapısı, tarihi, turizm kaynakları ile ekonomik potansiyelleri üzerinde yoğunlaşmış özellikte çalışmalar olması nüfus coğrafyası açısından bir ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Bu nedenle nüfus coğrafyası açısından Viranşehir ilçesinin durumunun tespit edilmesi önem taşımaktaydı. Bunun için yöntem olarak önce var olan kaynak kitaplar incelenerek çalışmaya başlanılmıştır.

Yukarıda sayılan bibliyografik tarama, kaynak eserlerin ve verilerin toplanmasından sonra araştırmanın diğer bir önemli safhası olan değerlendirme safhasına geçilmiştir. Bu safhada konu ile ilgili toplanan bütün bilgiler, diğer bilim dallarında yazılmış eserler, istatistikî veriler ve saha taraması sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu değerlendirmeler, coğrafyanın temel ilkeleri olan dağılışı, bağlantı ve neden-sonuç ilkeleri ışığında yapılmıştır.

Tüme varım ve tümden gelim gibi akıl yürütme yöntemleri kullanılmıştır. Yine elde edilen verilerin karşılaştırma yöntemi kullanılarak değerlendirilmesi ile araştırma alanının sahip olduğu nüfus özelliklerinin ilçe, il ve ülke içindeki durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Nitekim demografik olayların bilimsel bakımdan araştırılıp incelenebilmesi için çok sayıda yakın tarihi olayların incelenmesi, bu incelemelere dayanarak elde edilen istatistik verilerin tasnifi ve belirli metotlarla tahlili çalışma içerisinde uygulanmıştır.

Nüfusun özellikleri ve dağılışı arasındaki etkileşim, nüfus hareketleri ve Türkiye içerisindeki dağılışı sonrasında ortaya çıkan durum, neden ve sonuç ilişkisi kurularak ortaya konmuştur. Bu ilke ve yöntemler kullanılarak Viranşehir ilçesinin 1927–2015 dönemleri ve arasında yaşadığı nüfus yapısı ve özellikleri belirtilmiştir. Var olan veriler ışığında, ilçenin nüfus gelişimi Şanlıurfa ve Türkiye nüfusları ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu aşamada 2000 yılına kadar olan Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verileri ile 2007 yılından sonraki süreçte ise Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK) verileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Viranşehir, Şanlıurfa ve Türkiye nüfusunda yakın tarih sosyo-ekonomik olayları ile siyasi gelişmelerin etkisinin tespiti yapılmış ve yorumlamalar bu doğrultuda şekillenmiştir.

Bu bağlamda tamamen bir durum tespiti ve gelişim özelliklerinin ortaya konulmasının, bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük etkisi olmuştur. Nitekim insanın merkezde olduğu bir coğrafyada her türlü gelişmenin insana ve dolayısıyla nüfusa etkisi kaçınılmaz olmuştur. Bu noktadan hareketle geleceği planlamada, geçmiş dönemler nüfus yapısı ve özelliklerinin analiz edilmesi ve istatistiksel verilerin incelenmesi önemli bir adımdır.

Coğrafi verinin bilgisayar ortamında sorgulanması, analiz edilmesine olanak tanıyan Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) yazılımları yardımı ile nüfusun dağılışı özellikleri ve mekânsal analiz uygulaması yapılmıştır. Çalışma alanıyla ilgili bütün haritaların oluşturulmasında ve mekânsal analizlerinin yapılmasında ARCGIS 10.5 çizim programı kullanılmıştır.

Değerlendirme ve harita çizim aşamasından sonra tezin yazım aşamasına geçilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda elde edilen sonuçlar, 2013 tarihli Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'ndaki Lisansüstü Tez Yazım Kuralları çerçevesinde düzenlenerek yazıya aktarılmıştır.

Coğrafi araştırmalarda elde edilen sonuçların, varsa tespit edilen sorunların ve bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik önerilerin ortaya konması büyük önem taşır. Bu aynı zamanda uygulamalı coğrafyanın temel konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle gerek elde bulunan yazılı eserler ve gerekse yapılan dağılışı çalışması sonucunda elde edilen verilerin değerlendirilmesi ile ortaya çıkan sonuçlar tezin sonuç kısmında belirtilmiştir.

3. Araştırma Alanı Genel Coğrafi Özellikleri

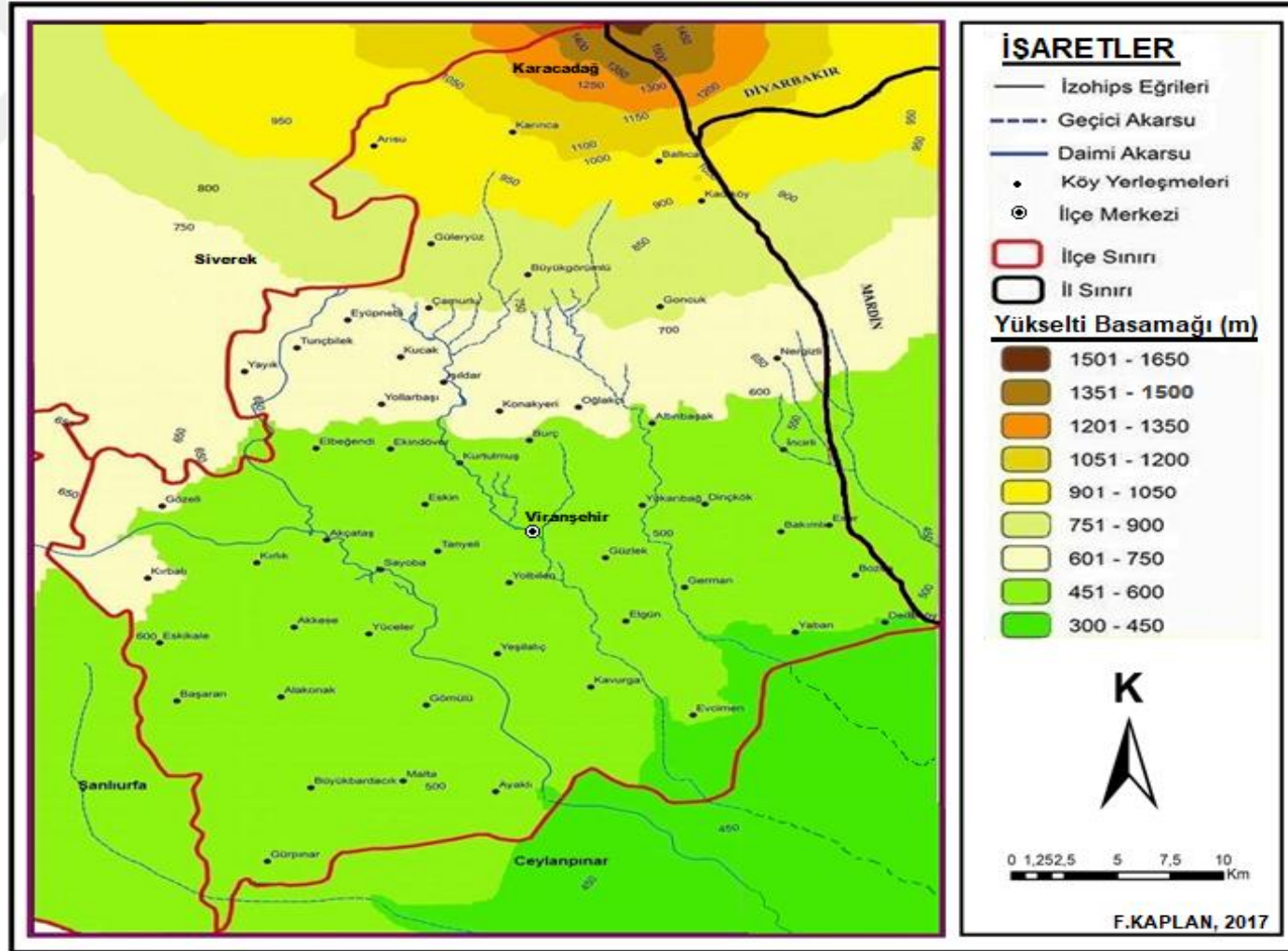
Araştırma alanı, Karacadağ volkan konisinin etkisiyle şekillenmiş sahanın plato kısmında, jeolojik yapısında andezit, bazalt, obsidyen gibi püskürük taşlı yapının hâkim olduğu bir mekânda kurulduğu görülmektedir (Atalay, 1994: 124; Güzel, 2005: 72). Diğer taraftan ilçenin güneyinden itibaren jeolojik yapı içerisinde kısmen kalker formasyonunun da yer aldığı dikkat çekmektedir (Atalay, 1994: 117). Kuzeydeki Karacadağ'dan (1957 m) güneye doğru azalan yükselti üzerinde tam merkezi noktada (Harita 2), volkanik arazi ve ova sahası arasındaki platoluk alana şehrin kurulmuş olması, ilçe merkezinin fiziki coğrafya içerisinde önemli bir jeomorfolojik görüntü meydana getirmektedir.

Viranşehir'in günümüzdeki doğal topoğrafik sınırlarını, kuzeyde Karacadağ ve eteklerindeki bazalt taşlardan oluşan bölge, doğuda Kızıltepe ve Derik platoları oluşturmakta, batıda Tektek Dağları, güneyde ise Ceylanpınar ovası ile hiçbir yersekli engeli olmaksızın birleşmektedir. Bu durumda göstermektedir ki Viranşehir şehri, Mezopotamya havzasının kuzeyinde yer alan, münbit (verimli) toprakların yer aldığı bir mekândır.

Volkanik faaliyetlerin oluş şekline bağlı olarak yeryüzünde birbirinden farklı volkanik görünümler ortaya çıkmıştır. Araştırma alanını içerisinde bulunduran Viranşehir ilçesinin büyük bir kısmını oluşturan Karacadağ volkan konisi püskürmeleri, jeolojik devir olarak Tersiyer'in sonunda ve Kuaterner'in başında vukû bulmuş "Hawaii Tipi" bir volkan faaliyeti sonucunda oluşmuştur. Meydana geliş şeklinden dolayı genişliği 80 km ve uzunluğu da 120-130 km olan bu volkan kütlesi lavları Diyarbakır, Viranşehir-Derik ve Hilvan olmak üzere üç ayrı bölgeye akmış ve işgal ettiği alan yaklaşık 7200 km²'lik bir alanı bulmuştur. Adeta dairesel bir yapıyı andıran, zirveden çevresel kısımlara doğru eğimi ortalama 2° kadar olan Karacadağ volkanik kütlesi, tarih boyunca Diyarbakır'a, Siverek'e ve Viranşehir'e hayat vermiştir (Benek, 2008: 49-50; Aytaç vd, 2014: 298-299). Karacadağ volkan konisinin en yüksek noktasını 1957 m rakımlı Kollubaba Tepesi olarak adlandırılan basık görünümlü bir tepenin oluşturması, aslında bu yerin bazaltik lav platosu üzerinde yükselen basık şekilli bir volkan konisi olduğunu kanıtlar niteliktedir (Aytaç vd, 2014: 297).

Bütün bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Viranşehir'in jeolojik yapısının ana hatlarını, üçüncü jeolojik zaman (Neojen) Miyosen dönemi başlarında hareketlilik kazanan Karacadağ volkan konisinden çıkan bazaltik lavlar ve bunların soğuması sonucu oluşan koyu bazalt renkli andezit, bazalt, obsidyen türü koyu renkli dış püskürük kayalar oluşturur. Üçüncü jeolojik zamanda meydana gelen Alt Pliyosen karasal bazaltları şehrin kuzey kesiminde yoğunluk kazanmışken, Eosen Oligosen yaşlı, yamaç şelf özellikli, Killi Kireçtaşı türü kayalar ise şehrin daha çok güneyindeki sahalar içerisinde yer almaktadır. Eosen Oligosen zamanlı yamaç şelf çökelleri içerisindeki Kireç taşlı kayalar, bazaltlı sahanın içerisinde Viranşehir'in güneyindeki sahada parçalı bölümler halinde bulunur.

Viranşehir ilçesinin genel yüzölçümü 2.272 km²'dir. İlçe geneli nüfusu 2015 yılı sonu itibarıyla 184.604'dir (TÜİK, 2016). Nüfusun 91.474'ünü erkek nüfus oluştururken 93.130'ünü ise kadın nüfus oluşturur. Viranşehir'de nüfusun artış hızı 2015 yılı itibarıyla %19,31 olduğu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerinde görülmektedir (TÜİK, 2016). Yüz ölçüme bağlı nüfus yoğunluğu ise 2015 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre 81 kişi/km² olarak oluşmuştur (Tablo 3).

Harita 2. Viranşehir İlçesi Fiziki Haritası

Tablo 3. Viranşehir İlçesi Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri (2015)

Erkek	Kadın	Toplam	Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)
91.474	93.130	184.604	19,31	81

Kaynak: TÜİK, 2016 ADNKS Sonuçları.

Diğer taraftan Viranşehir'in idari yapısında yakın zamanda ciddi bir yasal değişiklik meydana gelmiştir. Nitekim Şanlıurfa ili, 06/12/2012 yılında 28489 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6360 no'lu; "On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun" ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda değişiklik yapılmış ve büyükşehir statüsüne girmiştir. 30 Mart 2014 yılında yapılan yerel seçimle bu kanun, Türkiye genelinde 13 vilayette olduğu gibi Şanlıurfa ilinde de fiilen uygulanmaya başlanmıştır. Bu nedenle hem Şanlıurfa merkeze bağlı belde ve köyler hem de Viranşehir'e bağlı belde ve köyler ilgili kanun gereği mahalle adı ile kayıtlarda yer almaya başlamıştır. Böylece araştırmada yer yer bahsi geçen Eyüp Nebi Beldesi ve köyler yeni yasayla idari olarak 'mahalle' statüsüne getirilmiştir (Büyükşehir Belediye Kanunu, 2004; 06/12/2012 tarihli KHK ve Kanunlarda değişiklik yapılmasına dair 6360 sayılı Kanun R.G: 28489).

Fiziki coğrafya özellikleri içerisinde araştırma alanının klimatolojik özellikleri de önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü bir yerde yerleşmenin kurulması, gelişmesi ve şehirselleşmelerin gelişebilmesi için yer şekilleri kadar iklimin etkisi de göz ardı edilmemelidir (Tümertekin ve Özgüç, 1995: 697-698). Uygun özellikler taşımayan bir iklimde hem yerleşmenin kuruluşunun hem de gelişiminin dikkat çekici ve bir araştırma konusu olacak nitelikte görülebilmesi mümkün olmayacaktır (Doğanay, 1998: 52-53; Erol, 2010: 1-2).

Bu temelden hareketle, Viranşehir'in iklim özellikleri ana iklim elemanları üzerinden ele alınarak araştırma alanındaki etkisi öne çıkarılmıştır. Ama ilginçtir ki Viranşehir Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü 07/11/2007 tarihinde 26.693 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kaldırılmıştır. Bu nedenle araştırmada kullanılan iklim ile ilgili bütün veriler Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu Müdürlüğü kayıtlarından alınmış olduğundan, ilgili yerlerde uzun yıllar iklim verileri, Şanlıurfa Meteoroloji

Müdürlüğü ya da Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün verileri olarak ifade edilmiştir. Bu tarihten sonra Viranşehir'de sadece günlük hava olaylarının kaydını tutan küçük bir Otomatik Meteoroloji Gözlem İstasyonu (OMGİ) bulunmaktadır.

Araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde, yaz döneminde sıcak-kurak iklim şartları hâkimken kışın tamamen soğuk-yağışlı hava hâkimiyeti görülmektedir (Tablo 4). Bu özellikler itibariyle Viranşehir ılıman karasal iklim özelliği göstermekte ve sosyo-ekonomik faaliyetler büyük ölçüde bu doğrultuda şekillenmektedir. Kışın karlı ve donlu günlerin son derece az olması ile yaz süresinin uzun olması, araştırma alanında tarih boyunca insan etkinliklerinin ve diğer canlıların yaşamsal ihtiyaçlarını karşılaması konusunda önemli bir avantaj sağlamıştır. Tarih öncesi Paleolitik dönem sonları ve Neolitik dönemi başlarından itibaren Mezopotamya'nın kuzey kesimini oluşturan bu yerde, iklim şartlarının uygun olması pek çok çeşitliliği de beraberinde getirmiştir. Nitekim sadece insan varlığı değil, bunun yanında hayvan tür ve çeşitliliği ile bitki örtüsünün de Karacadağ'ın güney eteklerinde yoğun olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir (Erol, 1993: 13-15; Gürgen, 2002: 38-40; Özçağlar, 1995: 110-114; Sözer, 1984: 15-21).

Tarihi dönemlerden itibaren de iklimin etkisi kendini gösterir ve iklim şartlarının Mezopotamya'nın kuzeyinde yer bulan bu alanda ekonomik faaliyetler ve nüfusun gelişimi üzerinde halen olumlu etki yaptığı görülmektedir. Günümüze geldiğinde, teknolojik imkânların ve sulama olanaklarının artması nedeniyle her mevsim rahatlıkla yapılabilen tarım faaliyetleri, Viranşehir'in temeli tarıma dayalı varlık sebebini ortaya koyar. Aynı zamanda insanların neden ısrarla bu alanda yaşamak istediklerinin de açık bir kanıtı olarak karşımızda durmaktadır. Gerçi çevre bölgelere mevsimlik işçi göçü verme özelliği nüfusun sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde günümüzde halen önemli bir yere sahip olsa da elverişli iklim şartlarının daha çok değerlendirilebilmesi ile bu durumun yakın bir gelecekte çarçabuk değişebileceğinin işaretlerini vermektedir.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün (2015), Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu verileri üzerinden hazırladığı uzun yıllar sıcaklık verilerinde de görüldüğü üzere (Tablo 4, Şekil 1) ilçe nüfusunda iklimin yerleşme sürekliliğini destekleyici etkisi açıkça görülmektedir. Her ne kadar yaz aylarında en yüksek 46,8°C'ye ulaşan (01/07/2000 yılında) sıcaklıklar görülmekte ve kışın da en fazla 10-20 gün arası don

olayı yaşanmakta ise de bu iklimik eksterm değerlerin insan yaşamı ve buna bağlı hayati fonksiyonlar üzerinde olumsuz bir etki oluşturmadığı, insanların bu şartlara zamanla uyum sağladığı anlaşılmaktadır.

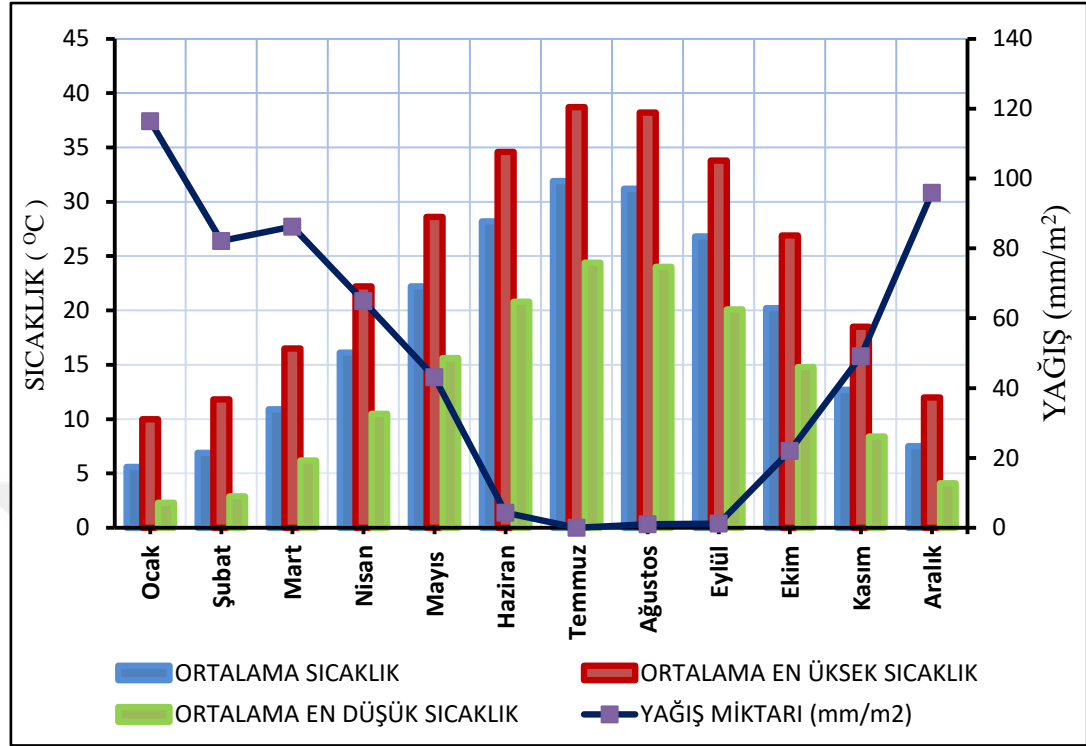
Viranşehir ilçesinde iklimik faktörlerin nüfus üzerinde daha çok olumlu etki yaptığı görölmektedir. Nitekim ilçenin Cumhuriyet tarihi boyunca artan nüfus yapısı, göç veren bir yerleşme olmasına rağmen, doğal nüfus artışının yüksekliği ölçüsünde genelde nüfusunun artış yönünde gerçekleşmesinden bu sonuca ulaşmak mümkündür. Ayrıca yaşanan zirai ve sosyo-ekonomik gelişmelerin de iklimin nüfus, nüfus artış hızı, nüfus dağılışı ve yoğunluğu gibi kavram ve nitelikleri destekleyici etkisi genel olarak hissedilmektedir. Zaten diğer türlü araştırma alanında kalıcı bir nüfus varlığı ve özelliklerinden söz edilmesi mümkün olmayacaktı.

Tablo 4. Viranşehir’de Uzun Yıllar Ortalama Sıcaklık Değerleri (1960-2012)

VİRANŞEHİR	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama Değerler (1960-2012)												
Ortalama Sıcaklık (°C)	5.6	6.9	10.9	16.1	22.2	28.2	31.9	31.2	26.8	20.2	12.7	7.5
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	10.0	11.8	16.5	22.2	28.6	34.6	38.7	38.2	33.8	26.9	18.5	12.0
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	2.3	2.9	6.2	10.5	15.6	20.8	24.4	24.0	20.1	14.8	8.4	4.1
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	4.0	5.6	6.2	7.4	10.1	12.2	12.3	11.3	10.1	7.5	5.5	4.0
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	12.4	11.3	10.9	9.8	6.5	1.5	0.3	0.2	0.9	5.3	8.1	11.2
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (kg/m ²)	86.5	71.2	64.3	48.0	28.3	3.4	0.7	0.9	2.9	27.4	46.6	78.8
Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen En Yüksek ve En Düşük Değerler (1960-2012)												
Tarih	<u>05.01.1971</u>	<u>24.02.1977</u>	<u>24.03.2008</u>	<u>23.04.2008</u>	<u>31.05.1990</u>	<u>05.06.2006</u>	<u>30.07.2000</u>	<u>01.07.2007</u>	<u>01.09.2007</u>	<u>02.10.2012</u>	<u>02.11.1962</u>	<u>04.12.2010</u>
En Yüksek Sıcaklık (°C)	21.6	22.7	29.5	36.4	40.0	44.0	46.8	44.8	42.0	37.0	29.4	26.0
En Düşük Sıcaklık (°C)	-8.0	-9.6	-7.3	-3.2	6.0	10.0	16.0	16.0	11.2	2.5	-2.7	-6.4

Kaynak: Şanlıurfa Meteoroloji Müdürlüğü 2015.

Şekil 1. Viranşehir’de Ortalama Sıcaklık ve Yağışın Aylara Dağılışı (1960-2012)

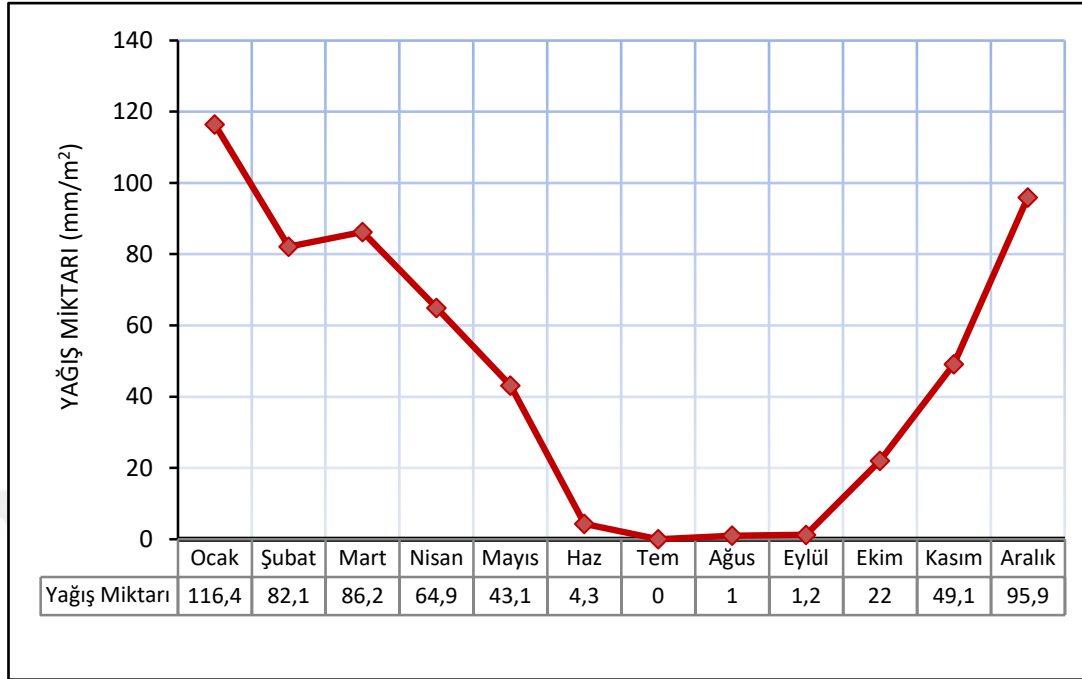
En fazla ortalama yağış Aralık-Ocak aylarında yere düşmekte, Temmuz ortalamasında yağış düşmemekte, en az yağış ise Ağustos ayında görülmektedir (Tablo 5, Şekil 2). Hâkim rüzgâr ise şehrin kuzey-kuzeybatısından esmekte olup tarımsal etkinlikler, tarım ürünü çeşitliliği, hayvan tür ve çeşitlerinin varlığı gibi temel göstergeler bu iklimik özelliklere göre şekillenmiştir. Viranşehir’de sıcaklık ve yağışın aylara dağılışı ile hâkim rüzgârın esme yönü de nüfusun varlığı ve gelişimi üzerinde olumsuz etki oluşturmamış, tam aksine şehrin kuruluş ve gelişmesini destekler nitelikte etki yapmış olduğu görülmektedir. Son zamanlarda kentin gelişiminde önemli bir etki yapmaya başlayan beşeri özelliklere, yer şekilleri ile birlikte iklim elemanlarının da olumlu bir etkisi olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 5. Viranşehir’de Yağışın Aylara Göre Ortalama Dağılımı (1960-2012)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Toplam
Yağış Miktarı (mm/m ²)	116,4	82,1	86,2	64,9	43,1	4,3	0	1,0	1,2	22,0	49,1	95,9	566,4

Kaynak: Şanlıurfa Meteoroloji Müdürlüğü 2015.

Şekil 2. Viranşehir’de Yağışın Aylara Göre Ortalama Miktarı (1960-2012)

Viranşehir’de hâkim rüzgârın kuzey ve kuzeybatı yönlerinden esmekte olması nüfusun gelişimine olumsuz bir etki yapmadığı anlaşılmaktadır (Şekil 3). Ancak eksterm değerlerin yaşandığı dönemlerde birtakım olumsuzlukların yaşandığı bir gerçektir. Meselâ, 2006 yılında yüksek yağış miktarına bağlı olarak meydana gelen sel afeti hem şehrin hem de çevre mahallelerin (köyler) önemli bir sancılı dönem yaşamasına sebebiyet vermiş, Viranşehir’de 16 köy, 36 çiftçi, 4.545 dekar pamuk ve 90 dekar hububat alanı %45-90 arasında zarar görmüştür (Şahinalp, 2007: 113). Bunun gibi şiddetli fırtınaların yaşandığı dönemlerde evlerin balkon tırabzanları ile çatı örtülerini uçurarak tahrip ettiği görülmüştür. Bu tür afetler geçmişte tarih öncesi dönemlerde de defalarca yaşanmış olmasına rağmen insanların bu sahayı tercih etme isteklerini değiştirmemiş, tedbirler alıp yaraları sararak bu bölgede yaşamaya devam etmişlerdir.

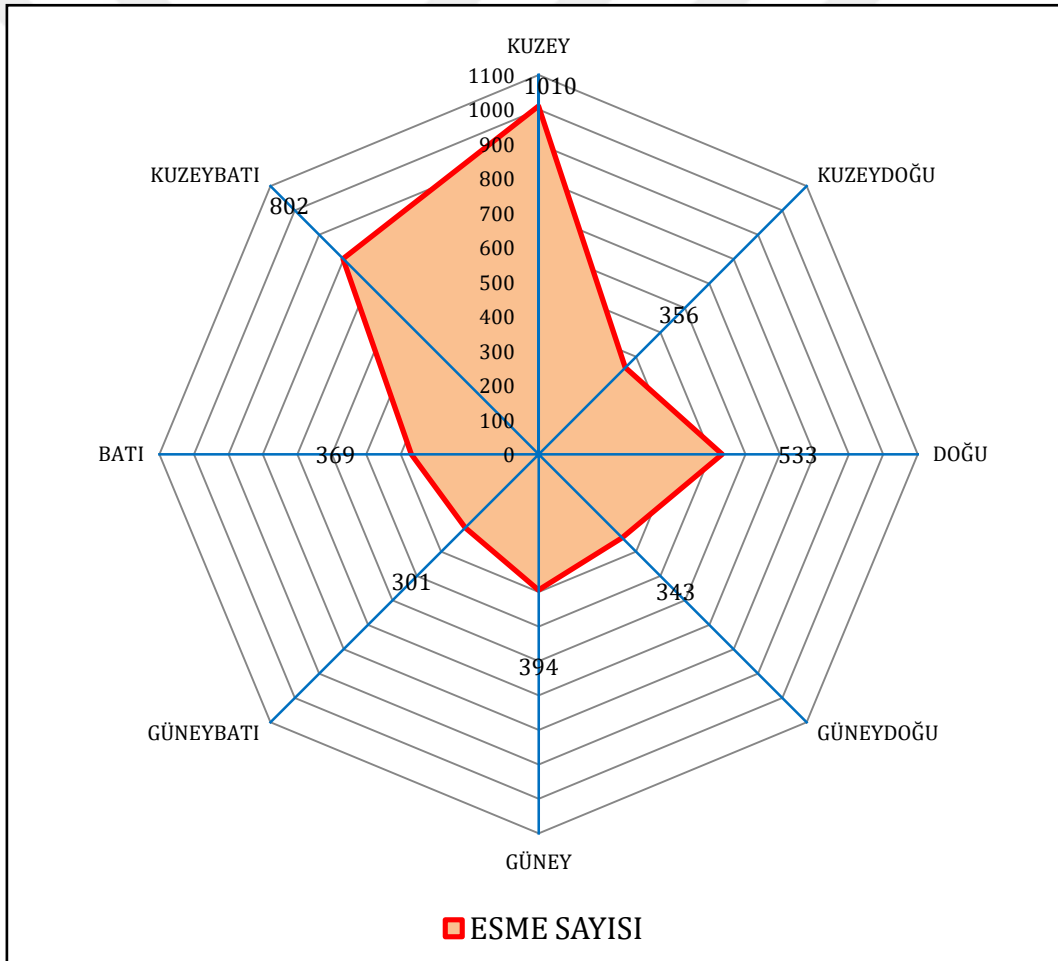
Viranşehir’de ortalama değerlere göre hâkim rüzgâr yönü 1010 esme sayısı ile kuzey (K) yönünden meydana gelmektedir. Esme sayısının ortalamada en az olduğu yön ise 301 esme sayısı ile güneybatı (GB) yönüdür (Tablo 6). İstasyonda tespit edilen ortalama en hızlı esen rüzgâr, 24 m/s ile Kuzeydoğu (KD) yönünden esen Poyraz olmuştur (Tablo 6; Şekil 3).

Tablo 6. Viranşehir'de Yönlere Göre Ortalama Rüzgâr Esme Sayısı (1960-2012)

Esme Yönü	K	KD	D	GD	G	GB	B	KB
Esme Sayısı (Frekans)	1010	356	533	343	394	301	369	802

Kaynak: Şanlıurfa Meteoroloji Müdürlüğü 2015.

Şekil 3. Viranşehir Rüzgâr Gücü Diyagramı

4. Kavramsal Çerçeve

Viranşehir ilçesinin nüfus gelişimi ve özellikleri (1927-2015) araştırması nüfus coğrafyası bağlamında Devlet İstatistik Kurumu (DİE) 1927-2000 genel nüfus sayımı ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2007-2015 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerinin Türkiye, Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesi özelinde karşılaştırmalı olarak değerlendirildiği bir araştırmadır. Bu noktadan hareketle konu içerisindeki kavramların başında nüfus, demografi (nüfus bilimi), nüfus yapısı, nüfus hareketleri ve nüfus yoğunluğu gelmektedir.

Nüfus kelimesi, Arapça menşeyli bir kelime olup, ‘Nefs’ ile aynı kökten türetilmiş yani özünde insanı ifade eden bir kavramdır. Bu nedenle insan dışındaki diğer canlılar topluluğunu ifade ederken nüfus kelimesinin kullanılması doğru olmaz. Coğrafi anlamda nüfus, sınırları belirlenmiş bir sahada, belirli bir anda yaşayan insanların meydana getirdiği topluluk olarak tarif edilir. Nüfus konusu ile başta Demografi olmak üzere Coğrafya, Sosyoloji, İktisat, Tarih ve Tıp gibi bilim dalları ilgilenmektedir (Tandoğan, 1998: 6-7).

Demografi, aslı Yunanca olan ‘Demos’ (halk, nüfus) ve ‘Graphos’ veya Graphia (yazmak, çizmek) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen “Nüfus Bilimi” anlamını taşır. Demografi, hacmi, yapısı ve gelişmesi başta olmak üzere nüfusu çeşitli yönleriyle inceleyen bir bilim dalıdır (Gürtan, 1969: 4). Demografi, çok geniş anlamıyla nüfusun başlıca iki özelliği ile ilgilenir. Birincisi, nüfusun miktarı ve yapısı, ikincisi ise nüfusun miktarı ve yapısında meydana gelen değişikliklerdir. Nüfusun yapısı, o topluluğun hangi gruplardan meydana geldiği yani o topluma mensup insanların cinsiyet, yaş gibi çeşitli özellikleri itibariyle muhtelif kategoriler arasındaki bölünüş tarzıdır. Nüfusun miktar ve yapısında önemli değişikliklerin temelinde ise doğumlar, ölümler ve göç unsurları yer alır (Tandoğan, 1998: 4-5).

Nüfus hareketleri kavramı, beraberinde yeni kavramları ortaya çıkarmıştır. Öyle ki nüfus, gerek miktar gerekse yapı itibariyle sürekli bir değişime tabidir. Mevcuda yeni fertler ilave olması veya mevcuda dâhil olanlardan bazılarının eksilmesi hem nüfusun miktarında hem de yapısında bazı değişikliklere yol açar. Nüfusun gerek miktarında gerekse yapısında değişikliklere yol açan olaylar “hayati olaylar” adı altında incelenir. Aynı nüfus içerisinde bir kısım fertlerin bir kategoriden

diğerine transferinden ibaret olan göç, evlenme/boşanma gibi olaylara da “nüfus hareketleri” denir (Tandoğan, 1998: 4).

Nüfusun belirli bir alandaki miktarının ve yapısının incelenmesine “statik inceleme” adı verilir. Buna karşılık, belirli bir zaman süresi içerisinde nüfusun miktar ve yapısında meydana gelen değişikliklerin incelenmesi de “dinamik inceleme” denir (Tandoğan, 1998: 5). Bu çalışma da 1927 ile 2015 yılları arasında Viranşehir nüfus miktar ve yapısındaki değişiklikler konu aldığından dinamik inceleme şeklinde hazırlanan bir çalışma olarak belirtilebilir.

Nüfus yoğunluğu kavramı ise insan ile alan ilişkisini yansıtan, nüfusun mekânsal dağılımında, doğal ve beşerî pek çok faktörün oynadığı rolü aksettirmeye çalışan bir kavramdır. Kısa ifadeyle nüfus yoğunluğu, belli bir ünitenin alanı ile oradaki nüfus arasındaki oransal ifadedir. Yoğunluk, nüfusta sıklaşma derecesidir. Belli bir alanda yaşayanların sıklaşması, insanların birbirine yakın olma düzeyi, sosyal ve ekonomik zenginliklerin mekânsal dağılımının bir sonucudur. Nüfus yoğunluğu aynı zamanda nüfusun çevre üzerindeki baskısını ölçebilecek bir ölçüt özelliği de taşımaktadır (Özgür, 2011: 87).

Nüfus yoğunluğu içerisindeki aritmetik, fizyolojik ve tarımsal nüfus yoğunluğu kavramları, insanın üzerinde yaşadığı, ondan faydalandığı, değiştirmeye çalıştığı, mekân ile bu mekândaki nüfusun miktarı arasındaki bağı ortaya koyabilmek üzere geliştirilmiş kavramlardır. Ancak bu nüfus yoğunluğu kavramları, tam anlamıyla hedeflediği gibi insan ile yeryüzü arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerden yola çıkarak, çeşitli ülke ve bölgelerin oldukça karmaşık demografik, sosyal ve ekonomik durumlarını gözler önüne serebilecek yetenekte değildir. Bu kavramların önem veya gerçeğe yakınlık derecesi değişmekle birlikte, nüfus çalışmalarında bir başlangıç noktası ve araç olarak (Özgür, 2011: 87) kabul edilmeleri gerekir.

Sınırları belli bir alanda yaşayan toplam nüfusun, o alanın toplam yüzölçümüne bölünmesiyle elde edilen değere, aritmetik nüfus yoğunluğu denilmektedir. Genel olarak km^2 'ye, daha küçük alanlı yerlerde ise hektara isabet eden insan sayısı olarak da ifade edilebilir ($\text{kişi}/\text{km}^2$ veya $\text{kişi}/\text{ha}$). Nüfus yoğunluğu kavramı, bir alanda eğer nüfus araziye eşit olarak dağılsaydı, bir kilometre karelik alanda kaç kişinin yaşayabileceğini gösteren bir kavram (Özgür, 2011: 87) olarak anlaşılmalıdır.

1. BÖLÜM

VİRANŞEHİR İLÇESİNDE NÜFUS MİKTARI VE ARTIŞ HIZI

Viranşehir'in, Devlet İstatistik Kurumu (DİE) kayıtlarında idari anlamda 1924 yılından itibaren 'İlçe' olarak değerlendirildiği ve nüfus sayım dönemleri verileri içerisinde bu şekilde yer aldığı görülmektedir (DİE, 1927).

Viranşehir ilçesinde nüfus miktarı ve artış hızı belirlenirken, Türkiye nüfusunun gelişim çizgisinde görülen üç ana dönemden (Özgür, 1998: 12) söz etmek mümkündür. Bu dönemlerden birincisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki ilk genel nüfus sayım dönemi olan 1927 yılından 1960 yılına kadar süren dönemdir. Bu dönem, nüfusu artırmayı amaçlayan ve esasen ekonomik kalkınmaya olumlu katkı yapacağı gerekçesiyle savunulan doğurganlığı artırıcı (pronatalist) nüfus politikasının egemen olduğu dönem olarak da ifade edilmektedir (Eryurt, Canpolat, Koç, 2013: 131). Öyle ki bu dönem 2.Dünya Savaşı hariç tutulursa, doğurganlığın artması ve ölüm oranlarının düşmesiyle gittikçe artan bir nüfus artış temposunu beraberinde getirmiştir. İkinci dönem, 1961-1985 arasındaki dönemdir. Bu dönemde hem doğum hem de ölüm oranları ülke genelinde düşmüş ve durağanlaşan bir nüfus artış hızı söz konusu olmuştur. Diğer bir ifadeyle bu dönem, doğurganlığı azaltıcı (antinatalist) nüfus politikalarına geçiş yapılan bir dönem (Eryurt, Canpolat, Koç, 2013: 131) olarak görülmektedir. Üçüncü dönemi ise 1986 ve 2015 arası nüfus sayım dönemleri oluşturur. Bu dönemde tarım toplumundan hizmet ve sanayi toplumuna, köy hayatından kent hayatına geçiş, göçe katılarak köyden şehre giden genç yetişkinlerde doğurganlık isteğinin azalması (Özgür, 1998: 12-13) gibi etmenler söz konusudur.

Bu bağlamda oluşturulan dönemler arasında kopukluk olmaması ve daha anlaşılabilir olması için dönem sonu sayım yılı, sonraki dönemin dönem başında bir yıl sonrasında başlatılmış ve böylece dönemler arası geçişin daha sağlıklı olması amaçlanmıştır.

Araştırma konusu içerisinde yer alan 1927-2015 yılları arasında nüfus miktarı ve artış hızı ile ilgili nüfusa ait gelişmeler dönemler halinde sunulurken, 1927 yılı genel nüfus sayım sonuçları ile başlamış, 2015 yılına kadar nüfusun siyasi, sosyal ve ekonomik durumundaki gelişim özellikleri bağlamında ele alınmıştır. Diğer taraftan araştırmada hem Türkiye genelini hem de idari yönden bağlı olunan şanlıurfa ilini etkileyen, yakın tarihte yaşanmış olayların, araştırma alanı üzerinde de etkili olmuş olması, bu dönem sınırlarının belirlenmesinde ciddi katkısı olmuştur.

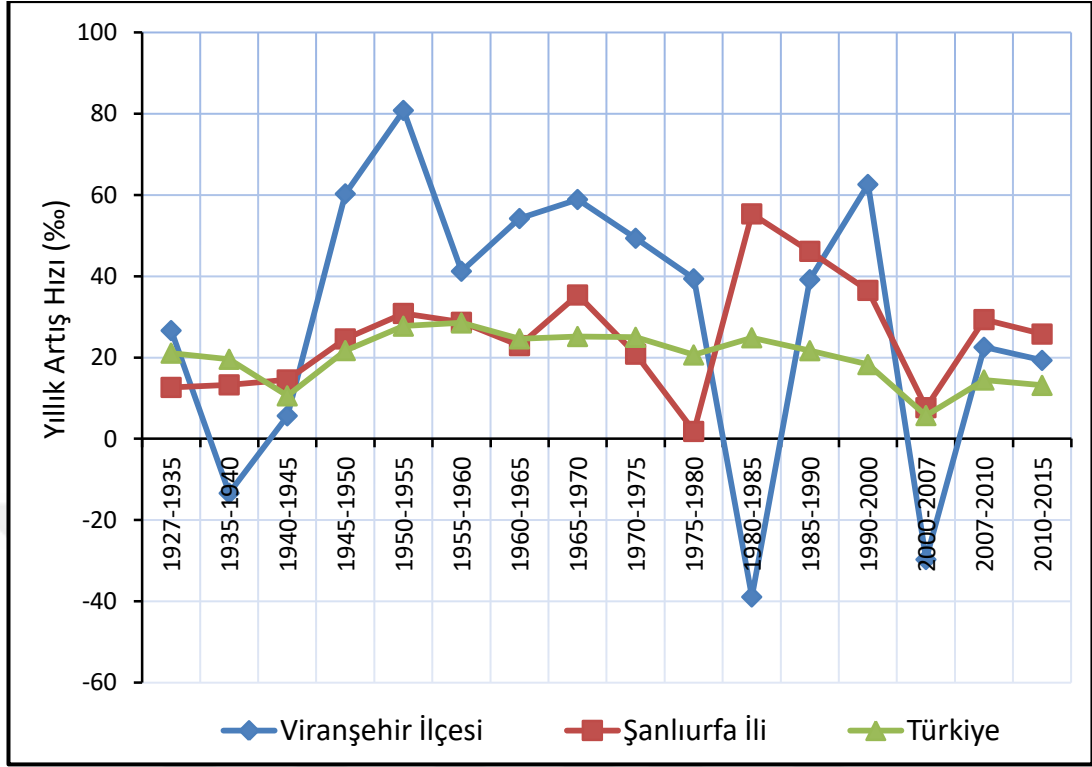
Tablo 7. Viranşehir İlçesi Karşılaştırmalı Nüfus Miktarı ve Yıllık Artış Hızı (%)

Dönem	Viranşehir İlçesi		Şanlıurfa İli		Türkiye	
	Nüfus Miktarı	Yıllık Artış Hızı (%)	Nüfus Miktarı	Yıllık Artış Hızı (%)	Nüfus Miktarı	Yıllık Artış Hızı (%)
1927	12.321	...*	207.487	...*	13.648.270	...*
1935	15.249	26,65	229.614	12,66	16.158.018	21,10
1940	14.262	-13,38	245.398	13,29	17.820.950	19,59
1945	14.672	5,67	263.855	14,50	18.790.174	10,59
1950	19.835	60,30	298.394	24,60	20.947.188	21,73
1955	29.714	80,83	348.199	30,87	24.064.763	27,74
1960	36.521	41,25	401.919	28,69	27.754.820	28,53
1965	47.896	54,23	450.798	22,95	31.391.421	24,62
1970	64.301	58,91	538.131	35,41	35.605.176	25,19
1975	82.306	49,37	597.277	20,85	40.347.719	25,00
1980	100.228	39,40	602.769	1,83	44.736.957	20,65
1985	82.508	-38,91	795.034	55,37	50.664.458	24,88
1990	100.361	39,18	1.001.455	46,16	56.473.035	21,70
2000	187.705	62,61	1.443.422	36,55	67.803.927	18,28
2007	152.469	-29,70	1.523.099	7,67	70.586.256	5,74
2010	162.983	22,54	1.663.371	29,36	73.722.988	14,49
2015	184.604	19,31	1.892.320	25,79	78.741.053	13,16

Kaynak: DİE, 1927-2000 Genel Nüfus Sayımı; TÜİK, 2016 ADNKS Sonuçları.

*Veri yok.

Şekil 4. Viranşehir İlçesinde Karşılaştırmalı Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

1.1. 1927-1960 Dönemi

Bu dönemin ilk sayım yılı olan 1927 genel nüfus sayımı sonuçları üzerinde önceki yıllarda yaşanmış olan Balkan Savaşları, I.Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı gibi büyük nüfus kitlelerini etkileyen savaş ve siyasi olaylardan, araştırma alanını ve karşılaştırma sahalarının da etkilendiği görülmektedir. Öyle ki yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti nüfus özellikleri ile benzeşen sosyo-ekonomik yapının, Şanlıurfa ili ve araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde de görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenlerle nüfus yapısı ve dengesinin Cumhuriyet tarihi başlarında ülke genelinde olduğu gibi, Viranşehir ilçesinde de bozulmuş olduğu söylenebilir. Araştırma alanı ve karşılaştırma sahaları olan Türkiye ve Şanlıurfa ili ile ilgili ilk somut veriler 1927 yılından itibaren yapılmaya başlanan genel nüfus sayım sonuçlarından elde edilmeye başlanmıştır. Bu dönem ilk sayımında, ilçe nüfusunun 12.321 olduğu görülmektedir. Şanlıurfa 207.487 nüfusa sahip iken Türkiye nüfusu 13.648.270 olarak karşımıza çıkmaktadır. 1927'den önceki zamanlarla ilgili nüfus miktarları bilinmediği için sadece Viranşehir ilçesinin değil, Şanlıurfa ili ve Türkiye nüfusları yıllık artış hızları bu dönem için hesaplanamamıştır (Tablo 7).

Cumhuriyet döneminde ikinci olarak yapılan 1935 yılındaki genel nüfus sayımında, aradan geçen sekiz yıllık süre zarfında, Viranşehir nüfusunun 15.249'a çıktığı görülmektedir. Yıllık nüfus artış hızı %26,65 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl Şanlıurfa ili nüfusu 229.614 ve nüfus artış hızı %12,66, Türkiye nüfusu 16.158.018 ve yıllık nüfus artış hızı %21,10 olmuştur (Tablo 7, Şekil 4). Bu sayım sonuçlarından anlaşılmaktadır ki ülke genelinde nüfusu artırıcı yönde politikaların izlenmesi Viranşehir ve Şanlıurfa'da kendini göstermeye başlamıştır. Ancak sağlık koşullarının yetersizliği başta Şanlıurfa'da olmak üzere yıllık artış hızını yavaşlatan bir faktör olarak görülmektedir. Viranşehir ilçesi nüfusunda da istikrarlı ortamın nüfusa etkisi, nüfusa olumlu olarak yansımıştır. Gerçi iki sayım arasında bölgede Cumhuriyete karşı olduğu belirtilen çeşitli kalkışmalar ve oluşumlar yaşanmış olsa da bu durumun nüfusa etkisinin ciddi olmadığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti dönemi anlayışı ile yaşamına devam eden kırsal nüfusun toprağında kiracı olduğu yapının², gerileme döneminde Mültezimlere verilmesiyle, iyiden iyiye bozulduğu görülmektedir. Bozulan toprak yönetim sisteminin Cumhuriyetin ilk dönemlerinde çıkarılan kanunla kaldırılıp (18 Mart 1924 'Köy Kanunu' ile) köylüye özel toprak mülkiyetinin verilmesi yani köylünün geçimini sağladığı ve üzerinde yaşadığı toprakların ilk defa kendisine verilmesinin, kanunla yani devlet eliyle yapıldığı görülmektedir (Tunçdilek, 1970: 3; Tunçdilek, 1971: 24). Yeni toprak mülkiyeti yapısının Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke genelinde (Tümertekin, 1973: 35) olduğu gibi Şanlıurfa ve Viranşehir'de de meyvesini vermeye başlaması nüfus üzerinde bu değişikliğin olumlu bir etki yapmış olduğunu göstermektedir.

1940 yılına gelindiğinde, Dünyada 1939 yılında başlayan 2.Dünya Savaşı'nın olmasının Viranşehir ilçesini de etkilediği, bu durumun özellikle nüfus miktarında kendini açıkça gösterdiği anlaşılmaktadır. Viranşehir ilçesinin toplam nüfusunun bu tarihte 14.262'ye düşmesi ve artış hızının %-13,38 ile düşüşte olması o dönemin Dünya genelinin konjoktürel yapısının Viranşehir ilçesi nüfusunda da net olarak hissedildiği göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti doğrudan 2.Dünya Savaşı'na girmemiş olsa da her an savaşa girecekmiş gibi 1939 yılından itibaren hazırlık yapması ve bunun nihayetinde vatanın her köşesinden eli silah tutan

²Toprağın gelirin göre, tımar-zeamet-has şeklinde kategorilere ayrılıp, üç yıl toprağı üst üste ekmeyen çiftçiden toprağının alınıp başkasına verme usulü ile kiralama yöntemi.

erkeklerin askere alınması, doğal olarak Viranşehir'de de iyiden iyiye hissedilmiştir. Nitekim Şanlıurfa'da 1940 yılı nüfusu 245.398 ve yıllık nüfus artış hızı ise %13,29, Türkiye genelinde ise nüfus 17.820.950 ve yıllık artış hızı ise %19,59 olarak gerçekleşmiştir. Savaş etkisinin Türkiye nüfusu yıllık artış hızındaki etkisi bir sonraki sayım döneminde kendini daha belirgin olarak göstermektedir.

1945 yılı genel nüfus sayımlarında Viranşehir nüfusunun 14.672, yıllık artış hızının da eksi değerden kurtulup %5,67 oranında artması, 2.Dünya Savaşı etkisinden ilçe genelinde çıkılmaya başladığının bir göstergesidir. Ancak Şanlıurfa nüfusunun bu sayım döneminde 263.855 nüfus, yıllık artış hızı %14,50 iken Türkiye nüfusunun 18.790.174 ve %10,59 artış hızıyla düşüş seyrinde olması nedeniyle girilmemiş olsa da savaş sosyo-ekonomik etkisinin nüfus üzerinde baskı oluşturduğu söylenebilir.

1950 yılına gelindiğinde, ülke genelinde çok partili hayata fiilen 1949 yılından itibaren geçilmiş olması ve savaş atmosferinin etkisinin ülke genelinde geçmeye başlaması nedeniyle Viranşehir nüfusu 19.835 olmuş, yıllık artış hızı %60,30 seviyelerine çıkmıştır. Askerliğini tamamlayıp işinin başına geçen erkek nüfus etkisiyle nüfus toplamda ciddi bir artış sürecine girmiştir. Bu gelişmenin bir diğer nedeni de çok partili hayata geçişle oluşan siyasi istikrar havası ve kırsal kesimlere o dönem hükümetinin yardım ve yatırımları artırmasıdır. Ayrıca 1950 yılından itibaren Marshall planı çerçevesinde Türkiye genelinde demiryolları bir kenara bırakılarak, karayolu ulaşımı yatırımları (Makine Mühendisleri Odası, 2016: 10) etkisinin devlet politikası nedeniyle önem kazanmaya başlamıştır. Diğer taraftan yeni ulaşım yollarının yapılması ve yatırımların beş yıllık kalkınma planlarında karayoluna ayrılmış olması gibi nedenlerle artış süreci başlamıştır. 1950'li yıllarda gerçekleşen tarım ve ulaşım alanındaki yeni uygulamalar kapalı ekonomik sistemin bozulmasına neden olurken, geçimlik tarım yerine pazara yönelik üretim ağırlık kazanmış, fiziki olanaklar belirgin bir gelişme sağlamış ve bu durum kırsal nüfusu devingenliğe iterek kırların boşalmaya başlamasına neden olmuştur (Mutluer, 1992: 119-151). Zaten bu etkiler 298.394 nüfus ve %24.60 yıllık artış hızıyla Şanlıurfa ili 20.947.188 nüfus ve %21.73 yıllık artış hızıyla Türkiye genelinde de yaşanmıştır.

1955 yılında Viranşehir ilçesi 29.714 nüfus ve %80,83'lük yıllık nüfus artış hızıyla, artış hızının en yüksek seviyeye çıktığı dönem olarak görülmektedir. Benzer

durum Türkiye genelinde de görülmekte 24.064.763 nüfus ve %27,74 yıllık artış hızı ile nüfus artış hızının en üst seviyeye yaklaştığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Şanlıurfa ili de 348.199 nüfus ve %30,87 yıllık artış hızı ile bu dönemde oldukça yüksek artış hızlı dönemlerinden birini yaşamış olduğu görülmektedir. Araştırma alanında yıllık artış hızının bu denli yüksek olmasında Türkiye'deki nüfusu etkileyen sosyo-ekonomik gelişmelerin etkili olduğu bilinmektedir. Gerçekten de yüzyılın başlarında meydana gelen savaşlardaki kayıplardan kaynaklanan nüfus açığının kapatılması isteğiyle 1960'lı yılların başlarına kadar uygulanan devletin ve ailelerin çoğalma doğrultusundaki istekleri hızlı bir nüfus artışı ile sonuçlanmıştır (Özgür, 1998: 12-13). 1950'li yıllarda ülkemizde meydana gelen sosyo-ekonomik ve siyasi gelişmelerin de bir sonucu olarak, nüfusun doğurganlık oranının arttığı, kırdan şehirlere yönelik göçlerin artmaya başladığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda, bu dönemde kentlerin doğal nüfus artışından çok, kırsal alandan kentlere yönelik göçlerle büyümelerin olduğu ve kentsel nüfustaki artış hızının en az yarıdan fazlasının göçlerden kaynaklandığını ortaya koymuştur (Işık, 2005: 62). Nitekim araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde de bu dönem yüksek nüfus artış hızında böyle bir göç etkisinin olduğu aşikârdır.

1960 yılına gelindiğinde, Viranşehir nüfusu 36.521 kişiye ulaşmış ve yıllık nüfus artış hızı %41,25 seviyesinde yer almaktadır. Aynı dönemde Şanlıurfa ilinde 401.919 nüfus ve %28,69 yıllık nüfus artış hızı, Türkiye genelinde de 27.754.820 nüfus ve %28,53 yıllık artış hızı olduğu görülmektedir. Nüfusu artırma politikalarının hem araştırma alanında hem de Şanlıurfa ili ve Türkiye genelinde başarılı olduğu görülmektedir. Öyle ki bu dönem, %28,53'lük yıllık artış hızıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus artış hızının en üst seviyeye ulaştığı dönemi oluşturur. Doğurganlık oranlarının bu dönemde araştırma alanı, Şanlıurfa ili ve ülke genelindeki yüksekliği bu sonucu ortaya çıkarmıştır. Ölüm oranlarında, sağlık koşullarının iyileşmeye başlamasıyla yaşanan düşüş de bu yüksek nüfus artışı hızına pozitif katkı sağlamıştır. Kısaca dönem içerisinde önceki dönemlere nazaran sosyo-ekonomik koşulların iyileşmesi nüfus miktarı ve artış hızında kendini net olarak göstermiştir. Özellikle tarımda, dönemin karar vericilerinin uygulamaları ile ciddi bir ekonomik ivme yakalanması, araştırma alanında nüfus miktarı ve artış hızını doğrudan etkilemiştir.

1.2. 1961-1985 Dönemi

Viranşehir ilçesi nüfus miktarı ve nüfus artış hızının bu dönem içerisinde yukarıda belirtilen ülke genelinde yaşanan sosyo-ekonomik değişimlere bağlı olarak şekillendiği görülmektedir. Zaten 1965 yılına gelindiğinde Viranşehir ilçe nüfusunun 47.896, yıllık artış hızının %54,23'e çıkmasının en önemli sebebi olarak da bu gelişmeler gösterilir. Nitekim Şanlıurfa ilinde nüfus 450.798 ve yıllık artış hızı %22,95, Türkiye nüfusu 31.391.421 ve yıllık artış hızı ise %24,62 olarak gerçekleşmiştir. Araştırma alanında ulaşım, tarım, hayvancılık, küçük sanayi vb. özelliklerin hareketlenmesi ile çevre kır ve kasabalardan göç almaya başlamasına sebebiyet vermiş ve nüfus artış hızı doğal artışın üstüne çıktığı görülmüştür. Ancak Şanlıurfa ili ve Türkiye yıllık nüfus artış hızındaki düşüş eğiliminin başlaması, ülke genelindeki nüfusu artırmaya yönelik politikaların değişime uğradığını ve aile planlaması adı altında uygulanan nüfus artışını yavaşlatma, doğum oranlarını azaltma politikasının ülkede etkili olmaya başladığının bir göstergesidir. Bir de başta Avrupa ülkeleri olmak üzere yurt dışına işçi göçlerinin başlaması, Türkiye yıllık nüfus artış hızının düşmesinde bu dönemde kendini hissettirmeye başlamıştır.

1970 sayım döneminde Viranşehir nüfusu 64.310'e ulaşmış, yıllık artış hızı %58,91 olmuştur. Şanlıurfa ilinde nüfus 538.131, yıllık nüfus artış hızı %35,41, Türkiye genelinde nüfus 35.605.176 ve yıllık nüfus artışı ise %25,19 şeklinde görülmektedir. Viranşehir ilçesinde yıllık nüfus artış hızı, doğum oranının fazlalığı, sağlık koşullarının iyileşmeye başlaması sonucu oluşan ölüm oranlarındaki düşmenin etkisiyle yüksek seyretmekte, genel artış görünümüne Şanlıurfa ili ve Türkiye geneli nüfusları da devam etmektedir. Ancak bu yüksek hızda artış eğilimi sonraki sayım dönemlerinde yeni gelişen nedenlere bağlı olarak bu ölçekte görülmemektedir.

1980 yılında %39,40 yıllık nüfus artış hızı ve 100.228'e ulaşan nüfusu ile Viranşehir ilçesi önceki sayım dönemine göre biraz azalmış olsa da yüksek nüfus artış eğilimini sürdürmektedir. Ancak Şanlıurfa ili 602.769 nüfus ve %1,83 yıllık artış hızı ile tarihinin en az yıllık nüfus artış hızını yaşadığı dönem olarak görülmektedir. Bu durum 1975-1980 döneminde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan siyasi gelişmeler (terör olayları) ve buna bağlı bir kısım insanların günün şartları gereği sayımlarda sayılmadığı (sayıma katılmamak suretiyle) tahmin edilmektedir (Cillov, 1985: 4). Türkiye nüfusunun yıllık artış hızının bir önceki

döneme kıyasla %20,65'e düşmesi ve nüfusunun da 44.739.957'ye ulaşması, azaltıcı doğum politikalarının etkisi ve 1960'lı yıllardan itibaren yurtdışına işçi olarak giden insanların ailelerini de yanlarında götürmeye başlamalarının sonucu olarak söylenebilir. Nitekim azalan doğum oranına karşın ülke genelinde sağlık koşullarındaki genel iyileşmeye bağlı ölüm oranlarının da azalıyor olması, yıllık artış hızının daha az görünmesini perdelemiş (Özgür, 1998: 13) görülmektedir.

1985 yılına gelindiğinde Viranşehir ilçe nüfusunun 82.508'e yıllık artış hızının da %38,91'e kadar düşmesi bu dönemde ülke genelinde yaşanan askeri darbe ve sıkıyönetim etkisinin Viranşehir şehrinde de ciddi anlamda hissedilmesi etkisinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bir de buna 21 Ocak 1982'de çıkarılan 2585 sayılı kanun ile Ceylanpınar kasabasının bir kısım köylerle birlikte idari olarak ilçe olması ve Viranşehir ilçesi nüfusundan ayrılması da eklenince (yaklaşık 18.000 kişi) 1985'te nüfus artış hızının neden bu denli düştüğünü daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Aynı sayım döneminde Şanlıurfa nüfusu 795.034'e, yıllık nüfus artış hızı da %55,37 çıkarak ilin cumhuriyet dönemi nüfus tarihindeki en yüksek artış hızına ulaştığı görülmektedir. Öyle ki önceki sayım dönemlerinin hiç birisinde bu kadar yüksek yıllık nüfus artış hızı görülmemiştir. Bu durumda bir önceki sayımda döneminin şartları ve siyasal olayları (terör olayları) nedeniyle saklanmış olan nüfusun iyileşen şartlarda sayılabildiği, sağlık koşullarındaki gelişmenin etkisinin kendini gösterdiği ve tarım, ulaşım, ticaretteki gelişmelerin il genelinde oldukça etkili olmasından ileri geldiği anlaşılmaktadır. Türkiye nüfusunun da 50.664.458, yıllık nüfus artış hızının %24,88 olması ülke genelinde doğal nüfus artış hızının azaltıcı politikalara rağmen halen yüksek seyrettiğinin bir göstergesidir. Ayrıca ülke genelinde sağlık koşulları iyileşmesine bağlı düşen ölüm oranları da bu nüfus artış hızına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

1.3. 1986-2015 Dönemi

Viranşehir ilçesinde 1990 yılı genel nüfus sayım dönemine gelindiğinde, nüfus miktarı 100.361'e çıkmış ve yıllık nüfus artış hızı da %39,18 yükselmiştir. Öyle ki Viranşehir'in bir önceki sayım döneminde görülen eksi değerlerden tekrar yüksek artış hızına ulaştığı dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Şanlıurfa ili nüfusu da 1.001.455'e yükselmiş ve yıllık nüfus artış hızı da %46,16 ile önceki sayım dönemi kadar olmasa da oldukça yüksek bir yıllık nüfus artış hızı görülmektedir. Bütün bu

nüfus ve yıllık artış hızlarındaki yüksek değerlerin doğal nüfus artışının (doğum oranlarının) yüksekliği yanında dönemin siyasi özellikleri nedeniyle çevre vilayetlerde ‘Olağanüstü Hal’ uygulanan şehirlerden ayrılan insanların oluşturduğu göç olgusunun (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 28) etkisiyle olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ‘Olağanüstü Hal’ (OHAL) kapsamında yer almayan Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesinin hem terör nedeniyle boşaltılan köylerden gelen insanların hem de çevre illerden akrabalarının yanına yerleşmek için gelen insanların öncelikli tercih yeri olduğu görülmektedir. Türkiye nüfusunun 56.473.035 ve yıllık nüfus artış hızının da %21,70 olması ülke geneli uygulanan azaltıcı nüfus politika etkisinin arttığını göstermesi açısından önemlidir. Doğurganlık oranının oldukça azalması ile artık bundan sonraki sayım dönemlerinde Türkiye nüfusu yıllık artış hızında bir daha bu %20’nin üzerindeki değerlere hiç ulaşamamıştır.

2000 yılı sayımlarında Viranşehir nüfusu 187.705, yıllık nüfus artış hızı da %62,61’e yükselmiştir. Bu ciddi yıllık artış hızının bu sayım döneminde de terör nedeniyle göç baskısından kaynaklandığı ve halen önemli bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Şanlıurfa nüfusu 1.443.422, yıllık nüfus artış hızı %36,55’dir. İl genelinde de yıllık nüfus artışı önemli ölçüde yüksek seyretmektedir. Ancak Türkiye nüfusu 67.803.927’e ulaşmış, ama yıllık nüfus artış hızı %18,28 ile azalma seyrini sürdürmektedir. Ülke genelinde artan şehir hayatı özellikleri, çekirdek aile yapısına geçiş ve az çocuk sahibi olma eğiliminin yaygınlaşması, ekonomik sorunlar ve geçim sıkıntıları, kadının iş hayatına aktif katılımı, evlenme yaşının artması, yurtdışına işçi göçlerinin devam etmesi gibi sosyal ve ekonomik nedenler (Özgür, 1998: 14) yıllık nüfus artış hızını ülke genelinde yavaşlatan başlıca etmenlerdir. Öyle ki köye geri dönüş uygulaması kapsamında başta terör nedeniyle boşaltılan köyler olmak üzere kırsal yerlerin kalkınmasını artıma çalışmalarıyla nüfus gelişimindeki bu normalleşme, doğal olarak kendini diğer bütün alanlarda hissettirmiştir. Sağlıklı gelişim ve büyümenin olması şehirlerde çok uzun süre görülmeyen ama istenilen bir olgu olarak görülmektedir.

1996 yılında ‘Olağanüstü Hal’ (OHAL) uygulamasının gevşetilmesi, 30 Kasım 2002’den itibaren de tamamen kaldırılması ile Viranşehir ilçesi de bu olumsuz terör etkisi ve göç baskısından kurtulmuş, ilçenin nüfus gelişimi normalleşme sürecine girmiştir. Diğer taraftan 2000 yılından sonra ülke genelinde nüfus sayma

sistemi tamamen değiştirilmiş ve sayım memurlarının evleri kapı kapı dolaşarak sayım yaptığı uygulama kaldırılmıştır. Yerine Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) getirilmiştir. Bu yeni merkezi nüfus idare sistemi (MERNİS) internet ve bilgisayar altyapısına bağlı olarak kurulmuş ve nüfusun ülke içerisinde tespit ve takibini kolaylaştırmıştır. Ancak sistemin veri tabanının oluşturulması 2002 yılı sonunda mümkün olmuş, aktif hale gelip sonuçların yayımlanması için 2007 yılına kadar çalışılması gerekmiştir. Bu sayede 2007 yılından itibaren yeni sistemde nüfus istatistik sonuçları alınmaya başlamıştır. Her ne kadar nüfus verilerinin ülke genelinde tamamen kayıt altına alındığı belirtilse de nüfus ve yıllık artış hızları sonuçları itibariyle sağlıklı verilerin 2007 yılı sayımlarında oluşmadığı görölmektedir. Nitekim Viranşehir ilçesi nüfusu 152.462, yıllık nüfus artış hızı %-29,70, şanlıurfa nüfusu 1.523.099 ve yıllık nüfus artış hızı %7,67, Türkiye nüfusu 70.586.256 ve yıllık nüfus artış hızı %5,74 olması önceki dönemle kıyaslandığında bu kanaati güçlendirmektedir.

2010 yılında Viranşehir ilçesi nüfusu 162.983 ve yıllık nüfus artış hızı %22,54, şanlıurfa ili nüfusu 1.663.371 ve yıllık nüfus artış hızı %29,36, Türkiye nüfusu 73.722.988 ve yıllık nüfus artış hızı %14,49 olduğu görölmektedir. Bu durum önceki sayım dönemine göre yıllık nüfus artış hızlarındaki yükselmenin hem Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) veri tabanının daha sağlıklı hale geldiğinin hem de siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelerin nüfus üzerindeki etkisinin ülke genelinde belirginleşmeye başladığını göstermektedir. Nitekim ülke genelinde yaşanan siyasal ve ekonomik istikrar insanların refah seviyesini artırmış ve bu özellikler de nüfus miktarı ve yıllık nüfus artış hızına doğrudan yansımıştır.

2015 yılına gelindiğinde Viranşehir ilçesinde nüfus 184.604 ve yıllık nüfus artış hızı %19,31, şanlıurfa ilinde nüfus 1.892.320 ve yıllık nüfus artış hızı %25,79, Türkiye’de ise nüfus 78.741.053 ve yıllık nüfus artış hızı da %13,16 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllık nüfus artış değerleri, yaşam standartlarının iyileşmesine bağlı şehir hayatı etkisi ve ocuk sahibi olma isteğinin azalmasının, tarım toplumundan sanayi ve hizmet toplumuna geçişin bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Ayrıca teknolojinin gelişmesine bağlı ortalama yaşam süresinin uzaması Türkiye’nin de yakın gelecekte, batı ülkeleri nüfusunda göröldüğu gibi yaşlanan bir nüfus yapısına doğru gittiğini/gideceğini işaret etmektedir. Her ne kadar

Şanlıurfa ilinde yıllık nüfus artış hızı ortalama değerlerin üzerinde olsa da ülke genelinde durum, yaşlanan bir nüfus yapısının izlerini taşımaktadır. Viranşehir ilçesinde de ilçe dışına nüfus hareketi (göç olgusu) nedeniyle yıllık nüfus artış hızı düşük seyretmektedir.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde Cumhuriyet tarihi boyunca en düşük yıllık nüfus artış hızının 1980-1985'te %0-38,91 ile 1982 yılında Ceylanpınar'ın ilçe olarak Viranşehir ilçesinden ayrıldığı tarihte görülmektedir. Buna mukabil, en yüksek yıllık nüfus artış hızı ise 1950-1955 döneminde %80,83 ile doğurganlık oranının fazla olduğu, 2.Dünya Savaşı etkisinin kalkarak, devletin nüfus artııcı politikalarına hız verdiği bu dönemde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Şanlıurfa ilinde en düşük nüfus artış hızı 1975-1980 dönemi sonunda %1,83 ile görülmekte iken en yüksek yıllık nüfus artış hızı 1980-1985 döneminde %55,37 ile görülmektedir. Bu durumda başlıca etkenler, sağlık koşullarının iyileşmesine bağlı ölümlerin azalması, anne çocuk sağlığındaki gelişmelere bağlı anne ve doğum sırasında bebek ölümlerinin azalması, tarımsal desteklemeler ile Şanlıurfa iline çevre kır ve şehirlerden gelen göçler gibi faktörlerin etkisidir. Türkiye nüfusu verilerinde ise en düşük yıllık nüfus artış hızı 2000-2007 döneminde %5,74 ile gerçekleşmişken en yüksek yıllık nüfus artış hızına 1955-1960 döneminde %28,53 ile yaşanmıştır. Bu ülke genelinde nüfus artış hızının yüksek olduğu dönemde, devletin nüfus artışını teşvik etmesi, doğurganlık oranının artması, sağlık koşullarının iyileşmesine bağlı olarak ölümlerin azalması, anne çocuk sağlığının gelişmesi ve bebek ölümlerinin azalması gibi özellikler dikkat çekmektedir. Diğer taraftan ülke genelinde nüfus artış hızının genel olarak azalmaya başlaması 2000 yılından sonra belirgin özellik kazanmıştır. En az nüfus artış hızının yaşandığı dönemin de bu zaman dilimine denk gelmesi bu sebeptendir. Yeni başlanılan merkezi nüfus idare sistemi (MERNİS) yetersizlikleri yok varsayılmasına göre belirtilmesi faydalı olacaktır. Bu bağlamda Türkiye geneli azalan nüfus artış hızı özelliğinin temelinde, aile planlamalarının etkisi, kadının iş hayatına aktif girmesi, evlenme yaşının yükselmesi, ekonomik koşulların iyileşmesiyle eğitim ve bilinç seviyesinin artıp az çocuk sahibi olma eğiliminin toplumda yaygınlaşması, tarımda makineleşmenin artışı ile tarım işçisi ihtiyacının azalması, tarım sektörü yerine hizmet sektöründe çalışan nüfusun artması, büyük aile yapısından çekirdek

aile yapısına geçilmesi, şehir hayatının getirdiği zaruretler gibi sayılabilecek pek çok neden, azalan Türkiye geneli nüfus artış hızının başlıca sebepleridir.

Sayım dönemleri itibarıyla Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ili nüfus artış hızının yukarıda belirtilen birkaç dönem dışında genel olarak Türkiye ortalama nüfus artış hızının üzerinde olduğu görülmektedir. Bunun başlıca nedeni, doğurganlık hızının araştırma alanı olan Viranşehir ilçesi ile bağlı olduğu Şanlıurfa ilinde Türkiye geneli doğurganlık hızından yüksek olması gelir. Nitekim 1927-1960 döneminde Şanlıurfa ili doğurganlık hızı %728 iken Türkiye’de bu oran %655 olarak gerçekleşmiştir. 1961-1985 döneminde Şanlıurfa ili doğurganlık hızı %803 iken Türkiye’de bu hız ortalama %604 olarak gerçekleşmiştir. 1986-2015 döneminde ise Şanlıurfa ili doğurganlık hızı ortalama %606 olarak görülürken Türkiye genelinde ise doğurganlık hızı ortalamasının %341 olarak gerçekleşmiş olması, Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ilinde doğurganlık hızı ortalamasının, Türkiye doğurganlık hızı ortalamasının çok üzerinde olduğunun göstergesidir. Öyle ki bu hız, 1986-2015 döneminde araştırma alanı ve Şanlıurfa ilinde Türkiye doğurganlık hızı ortalamasının neredeyse iki katına yakın bir seyir izlemesinden anlaşılmaktadır.

2. BÖLÜM

VİRANŞEHİR İLÇESİNDE NÜFUSUN DAĞILIŞI VE YOĞUNLUĞU

2.1. Nüfusun Dağılışı

Nüfusun dağılışında esas olan hususlardan biri alansal dağılıştır. Nüfusun bu dağılış şeklinde, kırsal yerleşmeler yani köylerdeki nüfus ile kentsel yerleşmelerdeki nüfus yani şehirli nüfus dikkate alınmaktadır. Kısaca kır ve kentli nüfus olarak ifade edilen bu dağılış şeklinde coğrafi olarak asıl dağılış şeklini oluşturur.

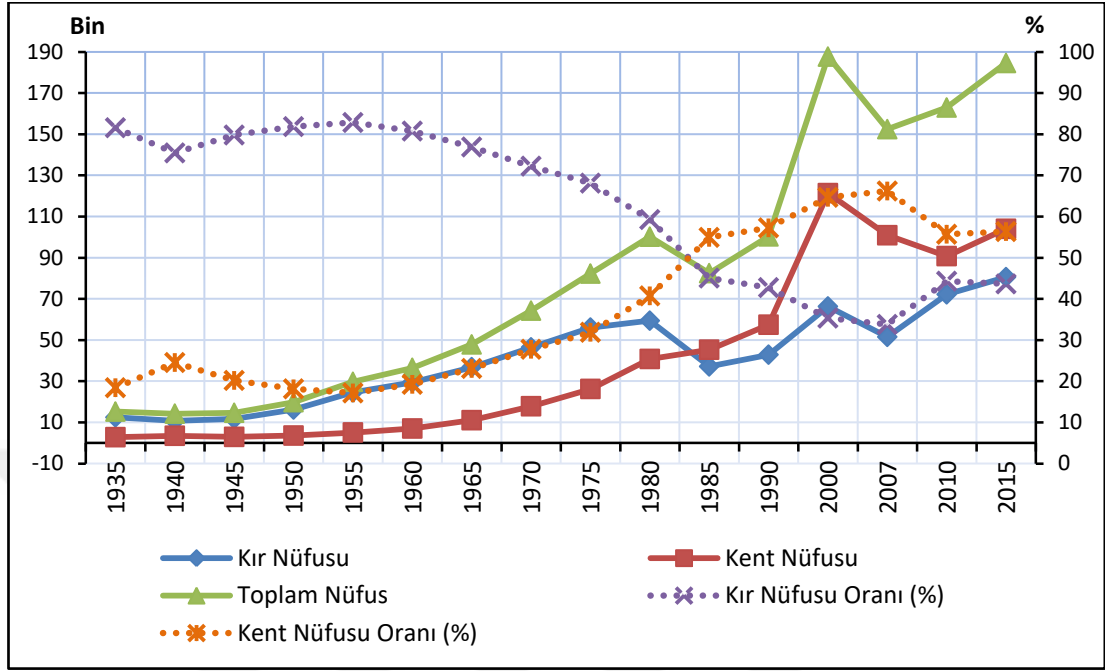
Bu bağlamda Viranşehir ilçesinde nüfusun alansal dağılışı verilerine, ilk sayım dönemi olan 1927 yılı nüfus sayım sonuçlarında rastlanılmamaktadır. İlk veriler, 1935 yılı sayım sonuçlarından elde edilmektedir. Nitekim bu sayımda ilçede merkeze bağlı kırsal yerleşme (köy) sayısı 59 iken Ceylanpınar (Resulayn) Nahiyesine bağlı 13 kırsal yerleşme yer almaktadır. Nüfusun 12.440'ı köylerde, 2.809'u şehirde dağılış göstermektedir (DİE, 1935). 1940 yılında merkeze bağlı 36 köy, Ceylanpınar (Resulayn) Nahiyesine bağlı 2 köy, Demirci Nahiyesine bağlı da 2 köy ile toplam 40 kır yerleşmesi yer aldığı görülmektedir. Bir önceki sayıma göre kır yerleşme sayısının bu azalışında idari bölünüşte 1939 yılında düzenleme olduğu bilinmektedir. Nitekim bu haliyle nüfusun 10.762'si kırsal yerleşmelerde 3.500'ü de ilçe merkezinde dağılış göstermektedir (DİE, 1940). 1945 yılında Viranşehir ilçesinde merkeze bağlı 31 kırsal yerleşme varken Ceylanpınar (Resulayn) Bucağı ve Demirciye bağlı da 4 adet kır yerleşmesi olmak üzere toplam 36 kırsal yerleşme bulunmaktadır. Kır nüfusu 11.710, kent nüfusu ise 2.962 olarak dağılış göstermektedir (DİE, 1945). 1940 ve 1945 yılında 2.Dünya Savaşı etkisi nedeniyle oluşan sosyal ve siyasi yapı kırsal yerleşme sayılarını azalttığı görülmektedir. Bu etki 1950 yılında da devam ettiği Devlet İstatistik Enstitüsü verilerinden anlaşılmaktadır. 1950 yılında Viranşehir ilçesinde Ceylanpınar (Resulayn) ve Demirci Bucakları dâhil 36 kırsal yerleşmede toplam 16.235 nüfus bulunmakta iken kent merkezinde ise 3.600 nüfus yer almaktadır.

Tablo 8. Viranşehir İlçesi Kır Yerleşme Sayısı, Kır, Kent ve Toplam Nüfus Oranı (%)

Dönem	Kır Yerleşme (Köy) Sayısı	Kır Nüfusu	Kır Nüfusu Oranı (%)	Kent Nüfusu	Kent Nüfusu Oranı (%)	Toplam Nüfus
1935	72	12.440	81,58	2.809	18,42	15.249
1940	40	10.762	75,46	3.500	24,54	14.262
1945	36	11.710	79,81	2.962	20,19	14.672
1950	36	16.235	81,85	3.600	18,15	19.835
1955	36	24.618	82,85	5.096	17,15	29.714
1960	36	29.495	80,76	7.026	19,24	36.521
1965	36	36.833	76,90	11.063	23,10	47.896
1970	42	46.451	72,24	17.850	27,76	64.301
1975	46	56.062	68,11	26.244	31,89	82.306
1980	46	59.408	59,27	40.820	40,73	100.228
1985	42	37.179	45,06	45.329	54,94	82.508
1990	52	42.900	42,75	57.461	57,25	100.361
2000	113	66.323	35,33	121.382	64,67	187.705
2007	117	51.540	33,80	100.929	66,20	152.469
2010	117	72.199	44,30	90.784	55,70	162.983
2015	117	80.571	43,65	104.033	56,35	184.604

Kaynak: DİE, 1935-2000 GNS ve TÜİK, 2016 ADNKS Sonuçları.

Şekil 5. Viranşehir İlçesinde Kır Nüfus ve Oranı, Kent Nüfus ve Oranı ile Toplam Nüfus Değişimi (1935-2015)

1955 yılından itibaren Türkiye genelinde tarımda makineleşmeye bağlı reformlar hız kazanmış ve kırdan kente doğru göç hareketleri başlamıştır. Bu durum araştırma alanında da kendini hissettirmiş ve nüfus alansal dağılışında kendini göstermiştir. Öyle ki 1955 yılında Ceylanpınar (Resulayn) ve Demirci Nahiyeleri dâhil toplam 36 kırsal yerleşmede nüfus 24.618 iken kent nüfusu da 5.096'ya çıkararak bu yargıyı doğrulayan bir nüfus hareketinin olduğunu göstermektedir. Bu tarihten sonra kır ve kent nüfus verileri nüfus dağılışında bu durumu destekleyici sonuçlar göstermeye başlamıştır. Nitekim 1960 yılı sayımında Ceylanpınar (Resulayn) ve Demirci Nahiyeleri ile birlikte 36 kırsal yerleşmede 29.495 nüfus yer almakta kentte ise 7.026 nüfus dağılış göstermektedir. 1965 yılında kırsal yerleşme sayısı değişmemekte ve Ceylanpınar (Resulayn) ile Demirci dâhil toplam 36 kırsal yerleşmede 36.833 nüfus dağılış göstermektedir. Kent de ise 11.063 nüfus yer almakta ve kırdan kente göç etkisinin arttığı daha belirgin görülmektedir. 1970 yılında Ceylanpınar (Resulayn) ve Demirci Bucakları dâhil 42 kırsal yerleşmede 46.451 nüfus yer alırken kent merkezinde ise 17.850 nüfus dağılış görülmektedir. 1975 yılında Viranşehir ilçesinde Ceylanpınar (Resulayn) ve Demirci Bucakları ile birlikte hızlı artan nüfusun etkisiyle 46 kırsal yerleşmede 56.062 nüfus bulunmakta ve kentte ise 26.244 nüfus yer almaktadır. 1980 sayımında araştırma alanında

Ceylanpınar (Resulayn) ve Demirci Bucağı dâhil 46 kırsal yerleşme sayısı değişmemekte ve nüfusu 59.408'dir. Dağılıfta kentte ise 40.820 nüfus varlığı görülmektedir. 1985 döneminde Ceylanpınar (Resulayn) Bucağı'nın 1982 yılında idari bölünüşte ilçe olarak yer almaya başlaması nedeniyle Viranşehir ilçesinin kır yerleşme sayısı bir önceki sayım dönemine göre azaldığı görülmektedir. Bu nedenle nüfus dağılıfında kırsal yerleşmelerin nüfusu önceki sayıma göre azalarak 37.179'a gerilemiş, kent nüfusu ise 45.379'a yükselerek ilk defa Viranşehir ilçesinde kent nüfusu kır nüfusunu bu dönemde geçmiştir.

1990 yılına gelindiğinde Viranşehir ilçesinde alansal nüfus dağılıfında kırsal alanlarda 52 köy yerleşmesi ve 42.900 nüfus yer almakta kentte ise 57.461 nüfusun yer aldığı görülmektedir. Bu rakamlar hızla artan nüfusa işaret etmekte ve çevre yerleşmelerden gelen zorunlu OHAL (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 30) göçleri de buna dâhil edilince hızlı artışın nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. 2000 yılında normalüstü bir nüfus dağılıfı durumu görülmekte ve 113 kırsal yerleşmede nüfus 66.323'e ulaşmıştır. Kent nüfusu 121.382 ile nüfus dağılıfında en fazla olduğu dönemi işaret eder. Bu dönemin nüfus dağılıfının önceki sayım dönemlerine göre farkın fazla olmasında, sayım yıl aralığının geniş olması, Siverek, Kızıltepe ve Ceylanpınar ilçeleri ile idari sınır değişiklikleri, terör olaylarının azalması ile köye dönüşlerin başlaması, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) önemli bir kısmının devreye alınması, nispeten siyasi güven ortamının oluşması, sayım sonuçlarına göre yerel belediyelere iller bankasından ödenecek miktarın belirlenecek olması gibi sebepler gösterilmektedir.

2007 yılına gelindiğinde Türkiye genelinde nüfus sayım sistemi değişmiş ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) uygulaması başlatılmış olduğundan nüfus dağılıfı verileri artık Devlet İstatistik Enstitüsü'nden (DİE) değil, adı değiştirilen Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden elde edilmeye başlanmıştır. Nitekim bu yıl Viranşehir ilçesinde 117 kırsal yerleşmede toplam 51.540 nüfus var iken kentte 100.929 nüfusun var olduğu görülmektedir. 2000 yılı sayımında bahsi geçen etkenlerin pek çoğunun etkisini yitirmesi ve sayım sisteminin temelinden değişmesi nedenleri ile dağılıfta kır ve kent nüfuslarının azalma yönünde değişiklikleri görülmektedir. 2010 yılında ise kırsal yerleşme sayısı değişmemiş ve

aynen 117 olarak devam etmektedir. Nüfus ise 72.199'a çıkmış, kent nüfusu ise 90.784'e ulaşmıştır.

2012 yılında çıkarılan Büyükşehir Kanunu ile 2014 yılı 30 Haziran'ında yapılan yerel seçimler sonrasında Şanlıurfa ili Büyükşehir statüsü aldığından, bu tarihten itibaren kırsal yerleşmeler kent nüfusuna dâhil edilmiş ve istatistik kayıtlarında kent nüfusu içerisinde verilmiştir. Bu sistem değişikliği nedeniyle Viranşehir ilçesi alansal nüfus dağılımında kır (köy) ve kent nüfusları şeklinde veri olmadığından 2015 yılı nüfus dağılımında kır nüfusu 80.571, kent nüfusu 104.033'e ulaşmıştır. Toplam nüfus 184.604 kişiye ulaşmıştır. Toplam nüfus içerisinde kırsal nüfus artıyor olmasına rağmen kent nüfusunun gerisinde kalmış ve dağılımında kır nüfusunun oransal dağılımı gerilemiştir. Kent nüfusundaki hızlı artış ve kentsel nüfusun kırsal nüfus ile arasındaki farkı artırması dikkat çeken özellikler içerisinde görülmektedir. Ayrıca kırsal yerleşme sayısında bir değişiklik olmamışken toplam nüfusun durumundan kent nüfusunun kır nüfusundan bir hayli önde seyrettiği dikkat çekmektedir (Tablo 8; Şekil 5).

İnsanların yaşadığı mekânlarda, tarih boyunca nüfusun dağılımında pek çok faktörün etkisi olmuştur. Nitekim bunlar arasında, nüfusun var olduğu yerdeki doğal faktörler olarak adlandırılan su durumu, toprak yapısı, yer şekilleri özellikleri ve iklim özellikleri dikkat çekmektedir. Diğer taraftan beşeri faktörler arasında da tarım ve hayvancılık faaliyetleri, ulaşım özellikleri, sosyo-kültürel özellikler ve göçler nüfusun dağılımı üzerinde etki yapan en önemli faktörler olarak sayılabilir.

Bu temelden hareketle, Viranşehir ilçesinde de nüfusun bahsi geçen dağılımında benzer doğal ve beşeri faktörlerin görülmesi söz konusudur. Öyle ki Cumhuriyet döneminin Viranşehir ilçesinde hem doğal faktörlerin hem de beşeri faktörlerin birlikte etki yaptığı bir zaman dilimi olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu itibarla araştırma alanındaki nüfusun dağılımını daha sağlıklı değerlendirebilmek açısından bahsi geçen faktörlerin tanınması fayda sağlayacaktır.

2.1.1. Doğal Faktörler

Nüfusun dağılımında etkili doğal faktörlerin başında su durumu gelmektedir. Nitekim bir mekânda suyun varlığı ya da yokluğu insanların o yeri tercih edip etmeyecekleri noktasında önemli bir belirleyici etkidir. Sadece var olması değil,

yeterli miktarda suyun olması da nüfus dağılımında önem arz eder. Suyun hayati öneme sahip olması tercihte önemli bir sebebi oluşturur. Viranşehir ilçesi de bu sebeple yeraltı sularının yüzeye çıktığı kaynak (pınar) alanlarında ve yüzey akışı halindeki mevsimlik sular çevresinde dağılım göstermiştir. Bu bölge insanının tarım ve hayvancılıkla hayatını sürdürüyor olması suyun hayatiyetini artırmıştır. Viranşehir ilçesinde suyun etkisiyle kurulan yerleşmelerin başında Viranşehir şehri gelir. Antin pınarı ve Curcup (Cırcıp/Duali) mevsimlik suyunun varlığı, yeraltı suları ile birlikte şehre hayat vermiştir. Diğer taraftan Eyüpnebi Beldesi, Eyüpnebi mevsimlik akarsuyun varlığı ile kurulmuş bir yerleşmedir. Bu ve benzeri örneklerde de görüldüğü üzere ilçede nüfusun dağılımında yerüstü ve yeraltı sularının varlığı önemli bir yer teşkil etmektedir. Benzeri nüfus dağılım özelliğini Şanlıurfa ilinde de görmek mümkündür. Öyle ki Şanlıurfa'da nüfus Dergâh, Direkli, Cavsak, Kehriz, Bamyasuyu Kaynakları ve Karakoyun Deresi, Cavsak Suyu, Sırrın Deresi ile Halilür'rahman Gölü, Ayn Zeliha Gölü etrafında dağılım göstermiştir. Diğer taraftan Türkiye geneli nüfus dağılımında da suyun etkisi çok belirgindir. Kıyı kesimleri ile iç kesimlerde akarsu boylarının dağılımında fazla nüfus barındırması bu özellikten ileri gelmektedir.

Nüfusun dağılımında etkili diğer doğal faktör, toprak yapısıdır. Toprağın verimliliğinin fazla olması insanları cezbeden bir özellik olarak dikkat çekmektedir. Akarsu yataklarındaki alüvyal topraklar ve volkanik arazilerdeki mineralce zengin verimli topraklar nüfusun dağılımında önemli bir yer tutmaktadır. Viranşehir ilçesinde de mevsimlik akarsu yataklarındaki verimli topraklar tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfusu kendine çekmiştir. Bu durumun bir istisnası, Viranşehir ilçesinde Karacadağ eteklerindeki volkanik araziler de yer alan verimli toprağa sahip yerlerde görülmektedir. Nitekim bu yer toprakların mineralce zengin ve verimli olmasına rağmen çok miktarda parçalı bazalt taşların arazide hâkim olması tarımı güçleştirir. Bu nedenle Karacadağ eteklerinde tarımdan ziyade nüfus dağılımında hayvancılık faaliyetleri etkili olmuştur.

Nüfusun dağılımında etkili bir diğer faktör, yer şekilleri özellikleridir. Yer şekillerinin engebeli ya da sade (düz) olması nüfusun dağılımını olumlu ya da olumsuz yönde etkiler. Viranşehir ilçesinde yer şekillerinin engebeli olduğu kuzeyinde yer alan Karacadağ yöresinde nüfus son derece azalmışken, güneydeki

plato ve ova alanına doğru gidildikçe nüfus artmaya başlamıştır. Dağılıfta çok etkili olan bu faktör, diğer doğal faktörleri de etkilemesi yönüyle ayrı bir yer teşkil etmektedir. Nitekim su durumu, toprak özellikleri gibi faktörler de yer şekillerinin durumundan birinci derecede etkilenmektedir. Bu doğal etken aynı zamanda Şanlıurfa ilinin nüfus dağılıfında ve Türkiye geneli nüfus dağılıfında kendini hissettirmektedir. Öyle ki Şanlıurfa ili sınırları içerisinde yer alan Tekttek Dağları ile Takırtukur Dağları'nda nüfus son derece azalmışken Harran Ovası ve çevresinde artmıştır. Benzeri durum Türkiye geneli nüfus dağılıfında da görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi dağlık alanların hâkim olduğu bir bölge olması nedeniyle nüfus dağılıfında az nüfuslu olarak dikkat çekmektedir. Toroslar ve Karadeniz Dağlarının varlığı da bulunduğu bölgelerde nüfus dağılıfını olumsuz etkilerken, kıyı kesimleri ile iç bölgelerdeki ovalık düz alanlar, nüfus dağılıfında olumlu etkilerin var olduğu fazla nüfuslu yerler olarak bilinmektedir.

Nüfusun dağılıfında etkili olan doğal faktörlerden bir diğeri de iklim özellikleridir. Bir mekânda iklimin nemli ya da kurak olması ile sıcaklıkların çok düşük veya yüksek olması nüfusun dağılıfı üzerinde olumlu olumsuz etkide bulunmaktadır. Araştırma alanında da iklim elemanlarının özelliği nedeniyle nüfus dağılıfı şekillenmiştir. Nüfus, yaz aylarında iklimin kurak geçmesi nedeniyle suya yakın yerleri tercih ederek dağılıfta belirgin bir özelliği ortaya çıkarmıştır. Uzun ve kurak yaz dönemi, bahsi geçen durumun oluşmasında temel etken olmuştur. Nitekim Şanlıurfa ilinde de benzer iklim özellikleri aynı sonuçları ortaya çıkarmış, kaynak suları (pınarlar) ve mevsimlik ya da sürekli akan akarsuların çevresinde nüfus toplanmıştır. Zaten Türkiye nüfus dağılıfında da iklimin etkisi açıkça görülmektedir. Öyle ki nemli ılıman iklime sahip kıyı kesimlerinin dağılıftaki olumlu etkisi ile kurak iklime sahip iç kesimlerde, diğer şartlardan da yoksun ise olumsuz nüfus dağılıfı durumunun görülmesi iklim özelliklerinden kaynaklandığı bilinmektedir.

2.1.2. Beşeri Faktörler

Bir yerdeki nüfus dağılıfı üzerinde doğal faktörler tek başına etkide bulunmaz. Bu dağılıfta doğal faktörlerle birlikte beşeri faktörlerin de etkisi söz konusudur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, nüfusun dağılıfında doğal faktörlerin birbiri ile bağımlı şekilde nüfus dağılıfı üzerinde etki yaparken, beşeri faktörlerin de doğal faktörlerle ilişki halinde olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

Mesela nüfusun dağılışında etkili olan beşeri faktörlerden tarım ve hayvancılık ifade edilirken, mekânda var olan doğal faktörlerden su durumu, yer şekilleri özellikleri ve iklim yapısının hep birlikte nüfus dağılışı üzerinde etkili olması gibi.

Viranşehir ilçesinde nüfusun dağılışında etkili beşeri faktörlerden ilki, tarım ve hayvancılık faaliyetleridir. Nitekim ekonomik faaliyetler içerisinde yer alan tarım ve hayvancılık faaliyetleri, araştırma alanında nüfusun uğraştığı önde gelen aktivite olması nedeniyle etkililiği fazladır. Doğal faktörlerin sağladığı avantajlar, bu faktörün nüfus dağılışı üzerindeki etkisini artırmıştır. Bilhassa ilçenin batı ve güneyinde bu beşeri faktörün etkisiyle nüfusun dağılışı olumlu yönde etkilenmiştir. Günümüzde Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) etkisi ile sulama sistemlerinin de gelişmesi tarımın nüfus dağılışındaki önemini daha da artırmıştır. Bunun en açık örneklerini Şanlıurfa ilinde görmek mümkündür. Sulama kanalları ile tarımın gelişmesi ve yılda birden fazla ürün alınabiliyor olması Şanlıurfa'da nüfusun dağılışında ciddi etkiler oluşturmuştur. Türkiye geneli veriler de bu duruma işaret etmektedir. Tarımın yapılabildiği kıyı ve iç ovalar ile sulamaya elverişli sahalar Türkiye geneli nüfusun dağılışında olumlu etkilerin görüldüğü yerler olarak görülmektedir.

Nüfusun dağılışında diğer etkili olan beşeri faktör, ulaşım özellikleridir. Viranşehir ilçesinde cumhuriyet sonrası dönemde ana ulaşım güzergâhı üzerinde yer alıyor olması nüfus dağılışında ciddi etkiler oluşturmuştur. Önceleri İpekyol bağlantı noktasında olup doğu batı arasında geçiş güzergâhının etkisinde kalması, sonra da Habur gümrük kapısı ve Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep gibi büyükşehirlerin yük ve yolcu transit taşıma geçiş noktasında olması, nüfus dağılışında önemli etkiler oluşturmuştur. Ana yol güzergâhı boyunca pek çok yerleşme kurulmuştur. Şanlıurfa ilinin de ulaşım özelliklerinin gelişmesi benzer nüfus dağılış özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu beşeri özelliğin Türkiye genelinde de ana ulaşım güzergâhlarında nüfusun dağılışında belirgin farklılıklar ortaya çıkardığı görülmektedir.

Nüfusun dağılışında etkili olan beşeri faktörlerden bir diğeri sosyo-kültürel özelliklerdir. Bölgenin genel nüfus yapısında olduğu üzere Viranşehir ilçesinde de sosyo-kültürel yapı gereği nüfus dağılışı şekillenmiştir. Aile yapılarının etkisiyle nüfusun bir kısmı kan davaları, anlaşmazlıklar, kız kaçırma olayları ve benzeri sosyo-kültürel nedenlerle bir kısım insanlar, tarım yapılan araziler etrafına ve büyük

yerleşmelerden uzakta yaşama tercihleri nüfusun dağılışını oldukça etkilemiştir. Ayrıca tarım ürünlerinin hasat dönemlerinde hırsızlık durumlarından koruma maksadıyla yakınında olma ihtiyacı da nüfus dağılışını farklılaştırmıştır. Hayvancılık ile uğraşan nüfusun geniş mera alanlarına ihtiyaç duyması benzer şekilde dağılıştta kendini hissettirir. Benzer sosyo-kültürel özellikler nedeniyle Şanlıurfa ili de nüfus dağılışında küçük nüfus parçalarına ayrılmıştır. Türkiye genelinde kimi yerlerde farklı sosyo-kültürel özellikler nüfus dağılışında görülmektedir. Öyle ki nüfusun sağlık, eğitim gibi ihtiyaçları nedeniyle belirli nüfus kesimleri bu imkânların daha kolay sağlanabileceği yerleri tercih eder.

Nüfusun dağılışında beşeri faktörler içerisinde etkili olan faktörlerden biri de nüfusun hareketleri yani göçlerdir. Nüfus hareketleri ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi (terör olayları gibi), hızlı nüfus artışı, basın yayın etkisi, akrabalık ilişkileri, algıların değişmesi, yaşam beklentilerinin artması ve iletişimin gelişmesi gibi pek çok nedene bağlı olarak hem çevre yerleşmelerden kalıcı geliş şeklinde hem de kalıcı olarak gidiş şeklinde meydana gelir. Bütün bu sebepler, nüfusun gitmesini ortaya çıkarıyorsa itici özellikleri oluştururken, gelinen yerler için cazibe (çekici) özelliklerini oluşturur. Viranşehir ilçesi de sayım dönemlerinde zamana göre itici bazen de çekici yer olma özelliği taşımış ve nüfusun dağılışında bu durum kendini göstermiştir. İlerleyen bölümlerde nüfusun hareketleri başlığı altında ayrıntılı olarak üzerinde durulacak olan bu durum, göçlerin araştırma alanındaki nüfus dağılışında etkisini göstermesi adına önemlidir. Genel olarak 1950'li yıllardan itibaren kırdan kente göçün başlaması ve 1985'ten sonra ise Türkiye genelinde şehir nüfusunun göçlerle kır nüfusunu geçmesi, ülke genelinde göç nedeniyle nüfus dağılışının değişimine bir örnek teşkil eder. Ayrıca 1985 ile 2000 yılları arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki terör olayları ve oluşturduğu olumsuz etki nedeniyle hem Viranşehir ilçesi, çevresindeki Olağanüstü Hal (OHAL) yerleşmelerinden göç almış (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 30) hem de Şanlıurfa ili bu durumdan ciddi ölçüde göç olarak nüfus dağılışı etkilenmiştir.

Tablo 9. Viranşehir İlçesi Köyleri Seçilmiş Dönem Nüfusları (1935, 1960, 1980, 2000, 2015)

No	Yerleşme Adı*	Nüfus 2015	Yerleşme Adı	Nüfus 2000	Yerleşme Adı	Nüfus 1980	Yerleşme Adı	Nüfus 1960	Yerleşme Adı	Nüfus 1935
1	Abalar	303	Adaköy	324	Akçataş (Tirpisipi)	230	Akçataş (Tirpisipi)	427	Aliye	335
2	Adaköy	186	Akçataş	420	Alakonak (Cinas)	643	Alakonak (Cinas)	567	Annabi	129
3	Akçataş	124	Akkese	226	Altınbaşak (İskânlar)	1333	Altınbaşak (İşhanlar)	738	Arabbab	27
4	Akkese	854	Alakonak	728	Ayaklı (Zire)	1822	Ayaklı (Sira)	1184	Arabveren	56
5	Alakonak	157	Artınbaşak	724	Bakımlı (Mangesorlar)	1031	Balıca (Çuvan Balıca)	369	Arada	360
6	Altınbaşak	1105	Arısu	291	Balıca (Çuvanboluca)	592	Bakımlı (Mangesorlar)	552	Aşağı Ağmazut	32
7	Arısu	450	Artır	210	Beğrük (Bekrük)	304	Beğrük	224	Atşana	108
8	Artır	570	Aslanbaba	646	Bozca	483	Burç	296	Aynelbida	128
9	Aşağıtınaz	674	Aşağıtınaz	232	Burç	396	Ceylanpınar (Resulayn)	7950	Baluca	171
10	Aslanbaba	778	Ayaklı	1890	Büyükbardacık	439	Çamurlu	484	Başköy	164
11	Ayaklı	4926	Bakımlı	454	Ceylanpınar (Resulayn)	21.679	Dedeköy	494	Bünyas	86
12	Bakımlı	629	Balıca	862	Çamurlu	524	Demirci (Sergirti)	567	Celbir	29
13	Balıca	990	Başaran	488	Dedeköy	361	Diñçök (Gedenaso)	398	Cudeyde	291
14	Başaran	469	Beğrük	607	Demirci (Sergirti)	1049	Ekindöver (Cendele)	250	Çamurlu	82
15	Beğrük	223	Binekli	169	Diñçök (Gedenosa)	818	Elbeğendi (Haçuk)	726	Çecane	17
16	Binekli	439	Bozca	304	Ekindöver (Cendele)	232	Elgün (Atşana)	349	Çuvanbaluca	168
17	Bozca	389	Burç	359	Elbeğendi (Haçut)	959	Eskin (Polak)	408	Dahan	12
18	Burç	280	Büyükbardacık	1148	Elgün (Atşana)	479	Evcimen (Üveysiler)	424	Delvedik	61
19	Büyükbardacık	1399	Büyükçavuş	497	Eser	303	Eyyüpnebi	727	Demmo	102
20	Büyükçavuş	859	Büyükgörümlü	464	Eskikale	99	Germen (Kala)	390	Divane	343
21	Büyükgörümlü	683	Büyükmutlu	570	Eşkin (Palak)	267	Gömülü (Matmura)	1333	Duali	48
22	Büyükmutlu	724	Çamurlu	490	Evcimen (Üveysler)	384	Gözeli	466	Ebudereç	152
23	Çamurlu	777	Çiftçiler	328	Eyüpnebi	1246	Güteryüz (Romice)	492	Eyüpnebi	141
24	Çiftçiler	155	Çiftekuyu	455	German (Kala)	831	Güzlek (Annabi)	330	Fıstık	30
25	Çiftekuyu	310	Çokran	248	Gömülü (Matmura)	1415	İşıldar (Nügrü)	461	Hacızyt	142
26	Çokran	415	Dedeköy	446	Göncük	502	Kadıköy	864	Hirbi Belek	59
27	Dedeköy	548	Defterdar	206	Gözeli	672	Karınca	1240	Hirbitsoda	367
28	Defterdar	68	Değim	172	Güteryüz (Romice)	535	Kınalıtepe (Tilhanne)	740	Huvusi	78
29	Değim	92	Demirci	1383	Güzlek (Annabi)	267	Kırbalı (Şambar)	637	İbrahimiye	246
30	Demirci	1154	Dikili	227	İşıldar (Nügrü)	572	Konakyeri (Tilcafer)	489	İşhan	139
31	Dikili	323	Diñçer	303	Kadıköy	698	Kurtulmuş (İbrahimiye)	316	Kadıköy	153
32	Diñçer	375	Diñçök	386	Karınca	1813	Nergizli	699	Kala	507
33	Diñçök	302	Ekindöver	912	Kınalıtepe (Tilhanne)	1582	Oğlakçı	1057	Karakali	198
34	Ekinciler	80	Elbeğendi	1238	Kırbah (Samıar)	698	Tanyeli (Sako)	352	Karakuzu	47
35	Ekindöver	1407	Elgün	1184	Konakyeri (Tilcafer)	644	Yaban	735	Karınçe	490

36	Elbeğendi	2060	Engelli	291	Kurtulmuş (İbramihiye)	250	VİRANŞEHİR	7026	Kartal	46
37	Elgün	2404	Eser	212	Malta	374	Yolbilen (Haftemallar)	865	Kasabı	60
38	Engelli	1038	Eskikale	324	Murathı (Hırhatçay)	7.293	Yollarbaşı (Tilgoran)	414	Kermikebir	51
39	Eser	331	Eşkin	1147	Nergizli	688	Yüceler (Aliye)	181	Kesho	158
40	Eskikale	379	Evcimen	462	Oğlakçı	1144			Kızılamet	97
41	Eşkin	157	Eyüpnebi	3669	Tanyeli (Sako)	241			Kori	43
42	Evcimen	304	German	2102	VİRANŞEHİR	40820			Mahmeri (Gömülü)	176
43	Eyyüpnebi	2265	Göktepe	174	Yeşilalçı	503			Maktele	193
44	Germen	2339	Gömüllü	387	Yaban	1624			Mecfute	43
45	Gögerli	77	Göncük	723	Yolbilen (Haftemallar)	422			Mustafa Milik	78
46	Göktepe	172	Gönüllü	258	Yollarbaşı (Tilgoran)	742			Molla Kaçar	89
47	Gölcük	1037	Gözeli	1053	Yüceler (Aliye)	225			Nergizli	195
48	Gömülü	610	Gözler	266					Nofeli	96
49	Gönüllü	32	Güleryüz	235					Olakçı	142
50	Gözeli	657	Gürpınar	431					Palah	260
51	Gözler	725	Güzlek	1215					Pazarçık	211
52	Güleryüz	458	Işıldar	1431					Resulayn (Ceylanpınar)	354
53	Gürpınar	368	İncirli	393					Reyhamı (Burç)	77
54	Güzlek	2941	Kadıköy	1047					Romice	134
55	İncirli	396	Karakuzu	712					Sabunu	140
56	Işıldar	2056	Karataş	498					Sako	78
57	Kadıköy	1166	Kargalı	284					Sehrinç Hoco	40
58	Karakuzu	708	Karınca	616					Sira	81
59	Karataş	403	Kavurga	621					Şobo	43
60	Kargalı	311	Keçeli	167					Şemmuke	181
61	Karınca	1068	Kemerli	871					Tavuk	72
62	Kavurga	739	Kervansarayı	283					Telgören	125
63	Keçeli	108	Kınaltepe	1960					Telhamut	64
64	Kemerli	1612	Kırbalı	543					Telhanne	102
65	Kervansarayı	242	Kırgöz	115					Tellak	93
66	Kınaltepe	3057	Kırlık	972					Teltarik	108
67	Kırbalı	381	Kolağası	179					Tevem	6
68	Kırgöz	66	Konakyeri	809					Tiftil	141
69	Kolağası	48	Koşulu	280					Tüti	69
70	Konakyeri	1318	Kucak	416					VİRANŞEHİR	2809
71	Koşulu	447	Kurtulmuş	825					Yaban	297
72	Kucak	660	Küçükdikme	186					Yeniköy	44
73	Küçükmutlu	306	Küçükmutlu	251					Yukarı Ağmazut	27
74	Küçüktopça	279	Küçüktopça	279						
75	Kumçesme	515	Kumçesme	240						
76	Kurtulmuş	972	Malta	206						
77	Malta	351	Mehmetçik	337						

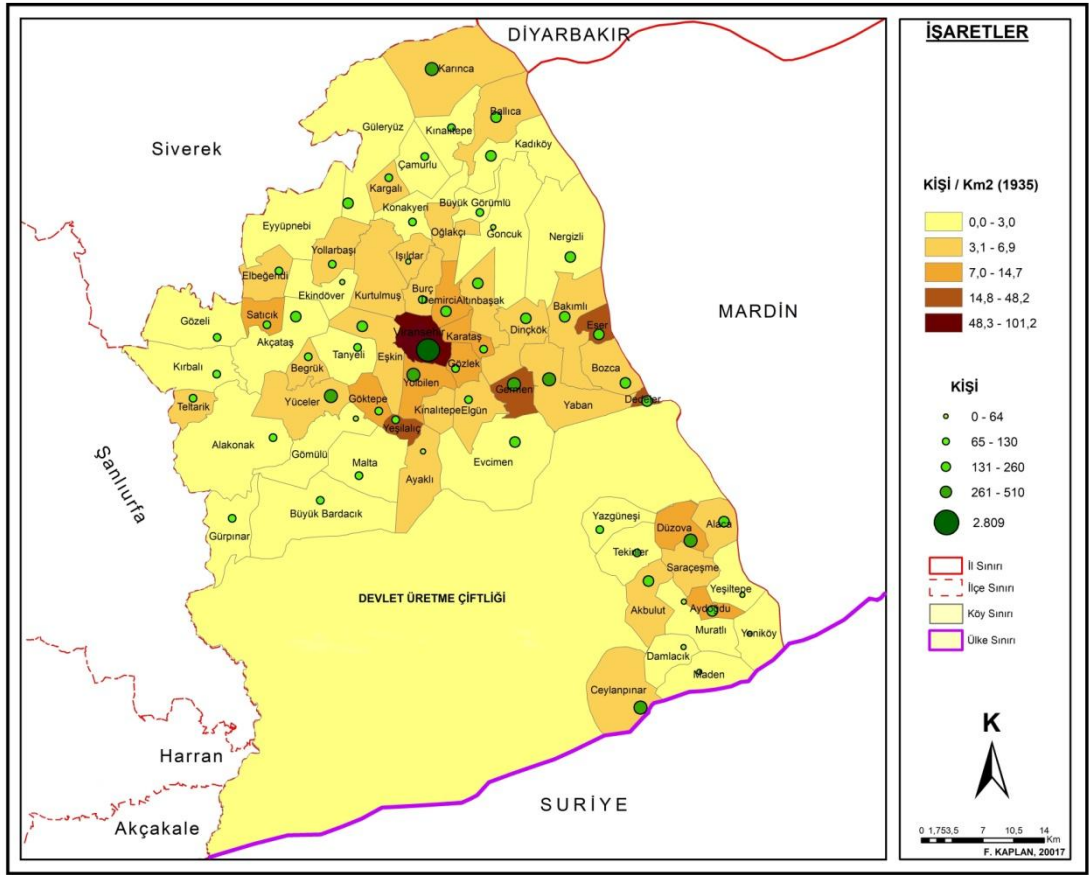
78	Mehmetçik	287	Nergizli	221						
79	Nergizli	414	Oğlakçı	93						
80	Oğlakçı	162	Övüncük	506						
81	Övüncük	158	Pınarlar	462						
82	Pınarlar	1037	Sağırtaş	217						
83	Reyhanlı	380	Samanlı	220						
84	Sağırtaş	319	Sarıbal	291						
85	Şahinli	172	Satıcık	335						
86	Samanlı	295	Sarılmış	615						
87	Sarıbal	575	Sayoba	585						
88	Satıcık	323	Sepetli	141						
89	Sayoba	121	Sözeri	637						
90	Sepetli	264	Süleymaniye	148						
91	Sözeri	100	Şahinli	211						
92	Süleymaniye	462	Tanyeli	832						
93	Tanyeli	188	Taşönü	176						
94	Taşönü	388	Taşyaka	150						
95	Taşyaka	229	Tekneli	976						
96	Tekneli	2244	Tepedüzü	956						
97	Tepedüzü	475	Toklu	843						
98	Toklu	1520	Tunçbilek	1018						
99	Tunçbilek	596	Türkeli	385						
100	Türkeli	140	Ulaklı	1002						
101	Üçgül	51	VİRANŞEHİR	121.382						
102	Uğurlu	371	Üçgül	30						
103	Ulaklı	85	Yaban	643						
104	VİRANŞEHİR	104.033	Yağızlar	315						
105	Yaban	2342	Yarpuz	135						
106	Yağızlar	516	Yayık	255						
107	Yarpuz	79	Yazgüneşi	719						
108	Yayık	232	Yeşilalç	1730						
109	Yazgüneşi	1088	Yeşildurak	437						
110	Yeşilalç	2102	Yıldız	306						
111	Yeşildurak	106	Yolbilen	601						
112	Yıldız	348	Yollarbaşı	1870						
113	Yolbilen	964	Yukarıbağ	144						
114	Yollarbaşı	1329	Yukarıdilimli	240						
115	Yüceler	133	Yukarışölenli	407						
116	Yukarıbağ	113	Yüceler	410						
117	Yukarıdilimli	166								
118	Yukarışölenli	302								

Kaynak: DİE, 1935, 1960, 1980, 2000; TÜİK, 2016 ADNKS.

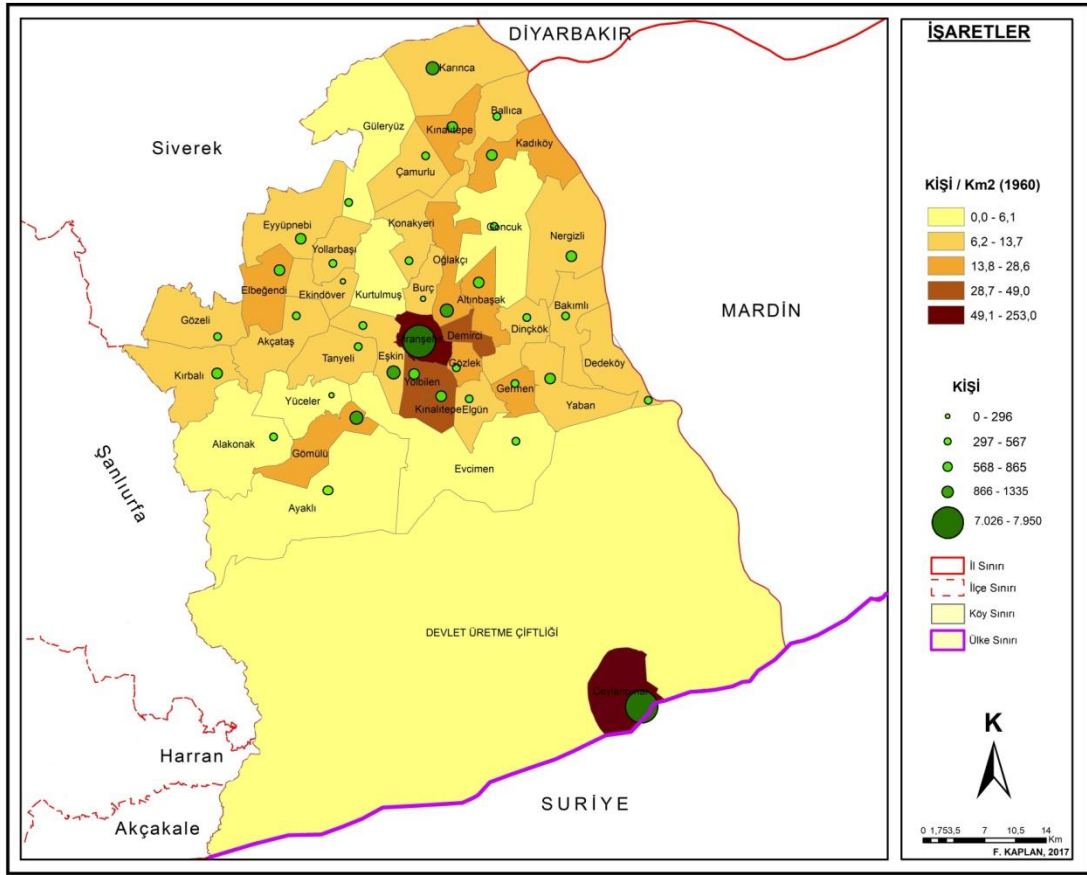
*Büyükşehir Kanunu ile Bucak, Belde Köy Yerleşmeleri 'Mahalle' olarak belirtilmektedir.

Viranşehir ilçesi bucak, belde ve köylerinin nüfus gelişimi seçilmiş dönemler itibariyle Tablo 9'da gösterilmiştir. Tablo 9'daki yerleşmeler ve neden dört dönemin seçildiği konusu tamamen araştırmanın inceleme zaman aralığı olan 1927-2015 yılları arasında zaman dağılımını daha sağlıklı örneklendiren dönemler olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan Viranşehir ilçesine idari yönden bağlı olan bu bucak, belde ve köy yerleşmelerinin isimleri, dönemler itibariyle yerel dilde kullanılan kelimelerin yerine genel kavram ve kelimelerin kullanılması nedeniyle çok büyük farklılıklar göstermiştir. Nitekim 1935 yılında adı geçen bir köyün 1980 yılı sayım döneminde ya isminin değiştirilmesi ya da listede hiç yer almaması gibi durumlar görülmektedir. Bu nedenle dönemler içerisinde yerleşmelerin nüfusları gösterilirken değişen yeni isimleri de her dönem için ayrı ayrı gösterilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 1968). Ayrıca sadece isimlerin değişmediği bunun yanında bazı yerleşmelerin sona erdiği, bazılarının ise yeni kurulmuş olan yerleşmeler olduğu 1935 yılında ilçe merkezi hariç, 72 adet yerleşme, 1980 yılında 46 adet olmuşken 2015 yılında ise yerleşme sayısının 117'ye ulaşmasından görülen önemli değişikliklerdendir. Yerleşmelerin araştırma alanı içerisindeki alan sınırları, Devlet Su İşleri, Harita Genel Komutanlığı ilgili paftaları ve Büyükşehir Belediyesi'nin hazırlamış olduğu envanterlerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Böylece 1935, 1960, 1980, 2000 ve 2015 yılı yerleşmelerinin alansal dağılımı oluşturulmuş, Türkiye İstatistik Kurumu verileri ile birleştirilerek nüfusun dönemler halinde dağılışı ve yoğunluğu gösterilmiştir (Harita 3; Harita 4; Harita 5; Harita 6; Harita 7).

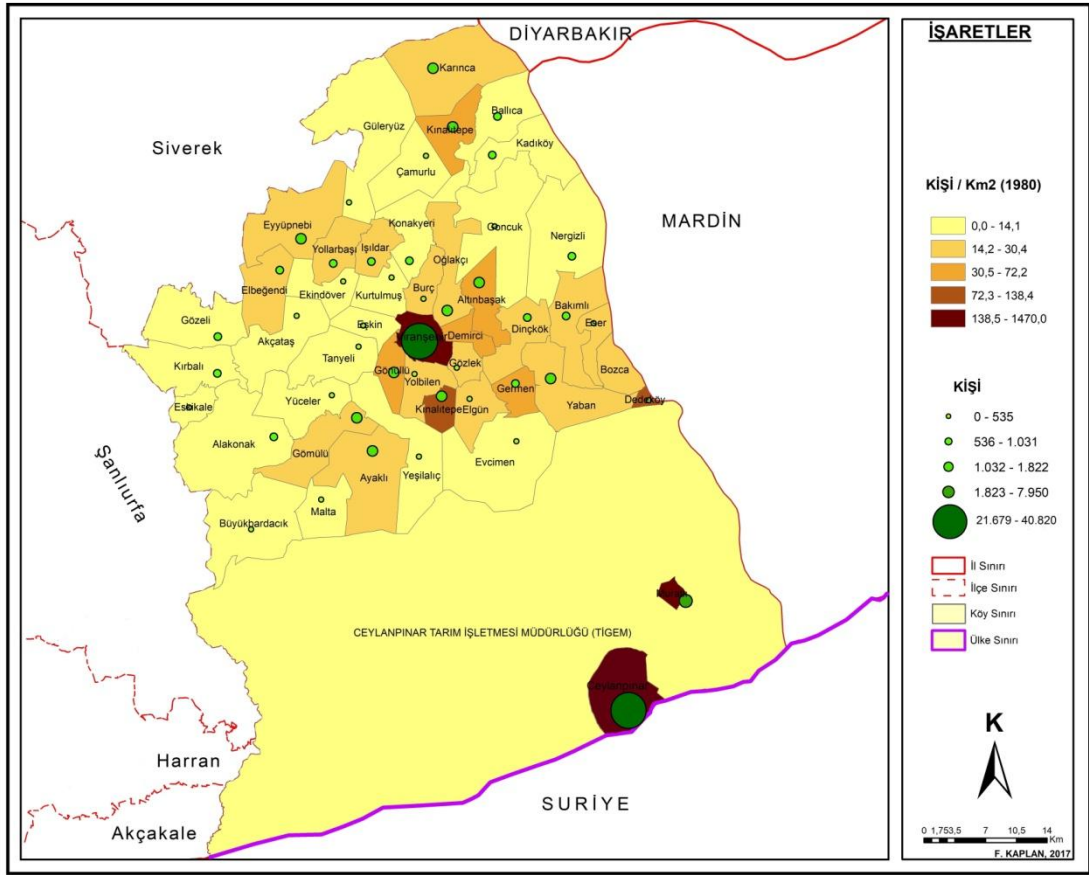
Bu bağlamda 10.07.2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun belirli kriterleri taşıyan il belediyelerinin Büyükşehir statüsüne dönüştürülmesi için 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı kanun ile değiştirilmesi sonucunda Şanlıurfa Belediyesi de Büyükşehir kapsamına alınmış ve 30.03.2013 tarihinde yapılan ilk mahalli idareler genel seçiminden sonra kanun yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle Viranşehir ilçesine bağlı bucak, belde ve köyler kanun gereği mahalle statüsüne dönüştürülmüş, TÜİK verilerinde bu şekilde verilmiştir. Dönüştürülen yerleşmeler 2016 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları gereğince mahalle olarak ifade edilmiştir. Kır ve kent yerleşme nüfusları birbirine karıştırılmaması için nüfus verileri içerisinde ilçe merkezindeki mahallelerin nüfusları kır nüfusu verilerinden ayıklanarak Tablo 9'da gösterilmiştir.

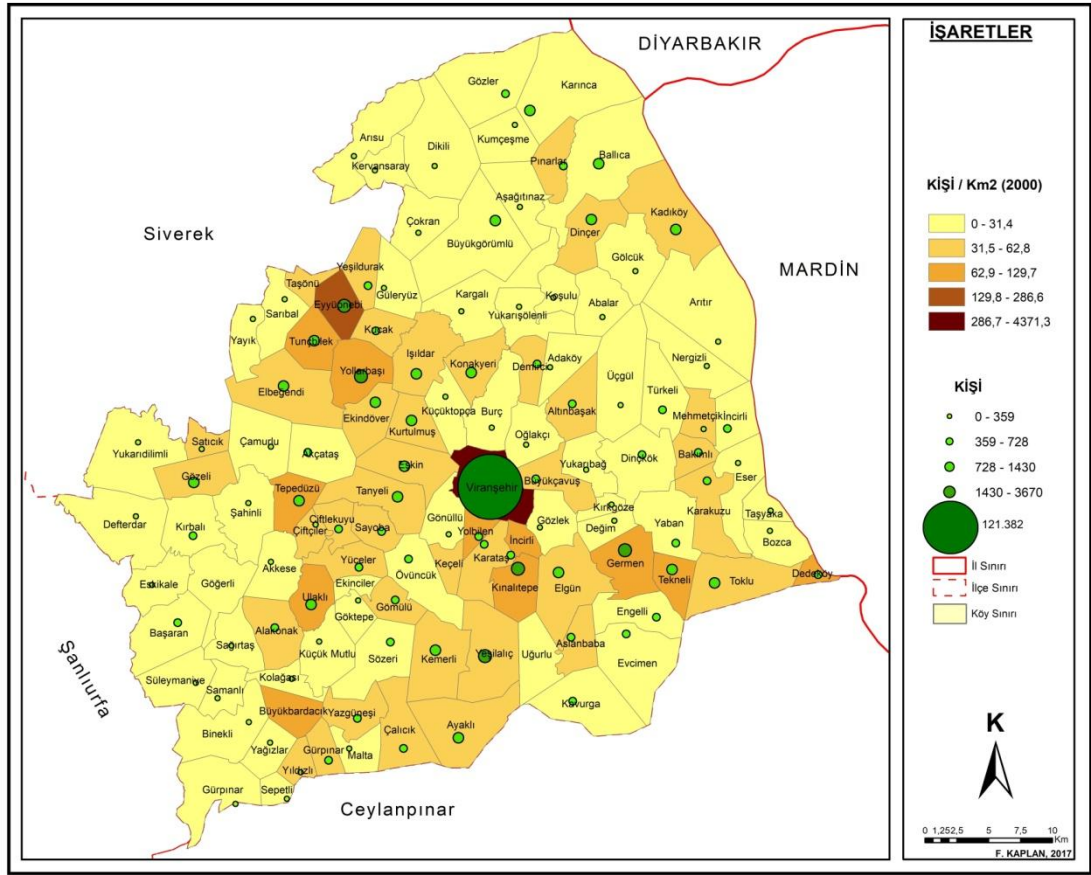
Harita 3. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (1935)

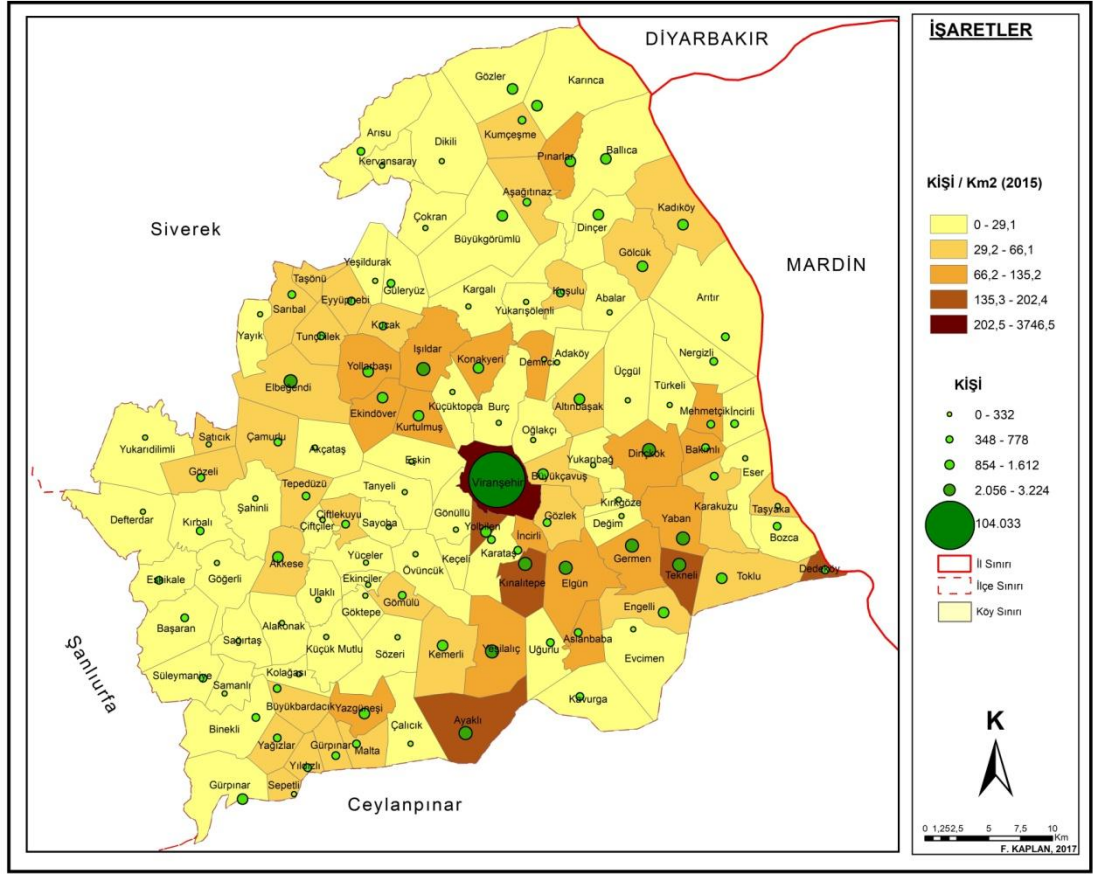
Harita 4. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (1960)

Harita 5. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (1980)

Harita 6. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (2000)

Harita 7. Viranşehir İlçesi'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu (2015)

2.2. Nüfusun Yoğunluğu

Viranşehir ilçesinde, Cumhuriyet dönemi içerisinde nüfusun yoğunluğu, nüfus artışı kadar, yüz ölçüm değişikliklerinden de etkilenmiştir. 2000 yılına kadar Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerinde, 2000 yılından sonrası için de Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinde belirtilen yüzey ölçüm değerleri ve nüfus verileri temel alınarak yapılan çalışmada, sayım dönemlerinde meydana gelen nüfus değişimlerinin yoğunluğu ciddi olarak etkilediği görülmektedir. Nitekim belirli dönemlerde çeşitli nedenlere bağlı yüz ölçüm değerlerindeki değişimler ile nüfusta meydana gelen artış azalışlar nedeniyle bir kilometre kareye düşen kişi sayısı önemli değişimler göstermiştir. Genel olarak artan bir seyir izleyen yoğunluk değerlerinde, bazı sayım yıllarında görülen farklılıklar karşılaştırmalı olarak incelendiğinde anlaşılabilirliği artmaktadır. Bu nedenle yoğunluk durumu, Şanlıurfa ili ve Türkiye geneli yoğunluk değişimleri ile karşılaştırmalı olarak ele alınmış, Viranşehir ilçesi genelindeki yoğunluk gidişatının daha sağlıklı değerlendirmesi mümkün olmuştur.

Bu bölümde özellikle belirtilmesi gereken bir husus da şudur ki 1927 yılı ile 2000 yılları arasındaki Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerindeki yüz ölçüm değerleri olsun, 2000 yılı ile 2015 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerindeki yüz ölçüm değerleri olsun, Harita Genel Komutanlığı'ndan temin edilen 1/1.000.000 ölçekli harita baz alınarak hesaplanmıştır. Doğal göller ve baraj gölleri yüzey alanları hariç tutulmuş, izdüşümü yüz ölçüm sonuçları kullanılmış ve Viranşehir ilçesi, Şanlıurfa ili ve Türkiye geneli yüz ölçümü hesaplamaları bu yöntemle yapılmıştır. Bu nedenle araştırma alanı ve karşılaştırılan Şanlıurfa ili ile Türkiye geneli yüz ölçüm değerleri, baraj göllerinin sayısı ve kapladığı alan yıllar itibariyle arttıkça belirgin yüz ölçüm azalışlarını ortaya çıkarmıştır. Doğal olarak bu yüz ölçüm değişikliklerinin tek sebebi bu durum değildir. Aynı zamanda, zaman zaman çıkarılan kanunlar ile yeni tesis edilen il ve ilçe yapısındaki idari yapı değişimleri de yüz ölçümlerdeki artış ve azalışların sebeplerinden önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Şanlıurfa ilinin ve Viranşehir ilçesinin bu idari yapı değişikliklerinden etkilendiği dönemler olmuştur. Bunların dışında bir de Türkiye geneli nüfus yoğunluğu değişimlerinde, Hatay'ın anavatana katılması (1939) gibi siyasi özellikte sınır değişimleri sonucu artan yüz ölçüm değerleri ile o yerdeki

nüfusun ülke geneli nüfusa dâhil edilmesi gibi faktörlerin etkili olduğu da unutulmamalıdır.

Araştırma alanı olan Viranşehir ilçesi ile karşılaştırmaya konu olan Şanlıurfa ili ile Türkiye geneli nüfus yoğunluğu karşılaştırmalı değerlendirmesi sırasında, özellikle aritmetik nüfus yoğunluğu üzerinde durulacaktır. Her ne kadar bu yoğunluk türünün bütün sahada insan yaşıyormuş gibi düşündürmesi açısından bazı sakıncalı yönleri olsa da istatistik verilerde en sağlıklı ve çalışmaya değer olan verilerin Türkiye İstatistik Kurumuna (TÜİK) ait olduğundan bu kurum verileri üzerinden yoğunluk ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Nitekim fizyolojik ve tarımsal nüfus yoğunluklarında yüz ölçüm değerleri konusunda tek ve güvenilir bir veri olmaması da bu konuda belirtilen endişeleri doğrular niteliktedir. Diğer taraftan fizyolojik nüfus yoğunluğunda bütün nüfusun sadece tarım alanlarında yaşıyormuş algısını oluşturması ve tarımsal nüfus yoğunluğunda ise nüfusun tamamının tarım faaliyetleri ile uğraşıyormuş gibi bir değerlendirmenin yapıyor olması da çalışma sonuçları üzerinde olumsuz etkiler yapacaktır. Bütün bu kaygılar doğrultusunda TÜİK verileri üzerinden aritmetik yoğunluğun karşılaştırmalı olarak irdelenmesi daha bilimsel temelli olduğu kabul edilen bir gerçektir.

Viranşehir ilçesi ve karşılaştırmaya konu olan Şanlıurfa ilinde 1927 yılı Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerinde yüz ölçüm bilgilerinin yer almaması nedeniyle bu dönem sayım sonuçlarına ait aritmetik yoğunluk hesaplanamamıştır. Her ne kadar bir sonraki sayım döneminde belirtilen yüz ölçüm bilgileri kullanılarak tahmin yapılabilse de o yıla ait kesin yüz ölçüm bilgileri olmaması nedeniyle böyle bir uygulamaya gidilmemiştir. Bu dönem içerisinde Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerinde sadece Türkiye yüz ölçüm bilgileri yer aldığından ülke geneli aritmetik yoğunluk bilgileri hesaplanmış ve 18 kişi/km² olarak bulunmuştur (Tablo 10).

Araştırma alanı olan Viranşehir ilçesi ve karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılan Şanlıurfa Vilayetinin ilk sayım döneminde yüzey ölçüm verilerinin olmamasının temel sebebi olarak, hukuki gelişim süreci içerisinde Cumhuriyet'in ilk döneminde mülki yapı taksimatının halen 1927'ye kadarki süreçte tamamlanamadığı anlaşılmaktadır. Öyle ki 1921 tarihli "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" tam anlamıyla uygulamaya konamamıştır. 1924 Anayasası yürürlüğe girene kadar 1913 tarihli "İdare-i Umumiye-i Vilayat" kanunu doğal olarak yürürlükte kaldığı görülmektedir.

Öyle ki 1913 tarihli bu kanununun 1929'da "Vilayet İdaresi Kanunu" çıkarılıncaya kadar yürürlükte kaldığı görülmektedir (Bilgi, 2002: 335-336). Bu nedenle alan bilgilerinin ilk sayım dönemi olan 1927 yılında yeni mülki taksimata göre halen hesaplanamamış olduğu sonucu ile karşılaşılmaktadır.

1935 yılı sayımında Viranşehir ilçesinin nüfusu 15.249 ve yüz ölçümü ise 3.450 km² ile yoğunluk değeri 4 kişi/km² olarak belirlenmiştir. 1929 yılında "Vilayet İdaresi Kanunu" ile yeni mülki taksimat yapılmıştır. Viranşehir ilçesinin bu dönemde yüz ölçümü alanının oldukça geniş olduğu görülmektedir. Bir de nüfusun az olması bu dönem yoğunluk değerinin az çıkmasında önemli bir etkidir. Şanlıurfa ilinde nüfus 229.614 ve yüz ölçüm 17.090 km² ile yoğunluk 13 kişi/km² olmuştur. Türkiye genelinde ise 16.158.018 nüfus ve 762.736 kişi/km² ile yoğunluk değeri 21 kişi/km² ile yoğunluğun en az olduğu dönemlerden biri olarak görülmektedir (Tablo 10; Şekil 6; Harita 3).

1940 yılında 2.Dünya Savaşı etkisinin ülke genelinde olduğu gibi Viranşehir ilçesinde de etkili olduğu ve nüfusunun bir önceki sayım dönemine göre azalarak 14.262'ye düştüğü görülmektedir. Yüz ölçümün mülki taksimattaki küçük değişiklikler nedeniyle 3.290 km² olduğu ve bu değerler ışığında yoğunluğun değişmeyerek 4 kişi/km² olarak devam ettiği görülmektedir. Ancak Şanlıurfa ve Türkiye geneli nüfuslarda bir azalma olmamış, aksine az da olsa artan nüfus yapısı nedeniyle yoğunluklarında artış halinde olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim Şanlıurfa ilinde 245.398 nüfus ve 16.930 km² yüz ölçüm değerleri ve 14 kişi/km² nüfus yoğunluğu vardır. Türkiye genelinde ise 17.820.950 nüfus ve Hatay'ın 1939 yılında Türkiye topraklarına dâhil olması nedeniyle yüz ölçüm artmış, 767.119 km²'ye çıkmış ve yoğunluk 23 kişi/km² olarak tespit edilmiştir.

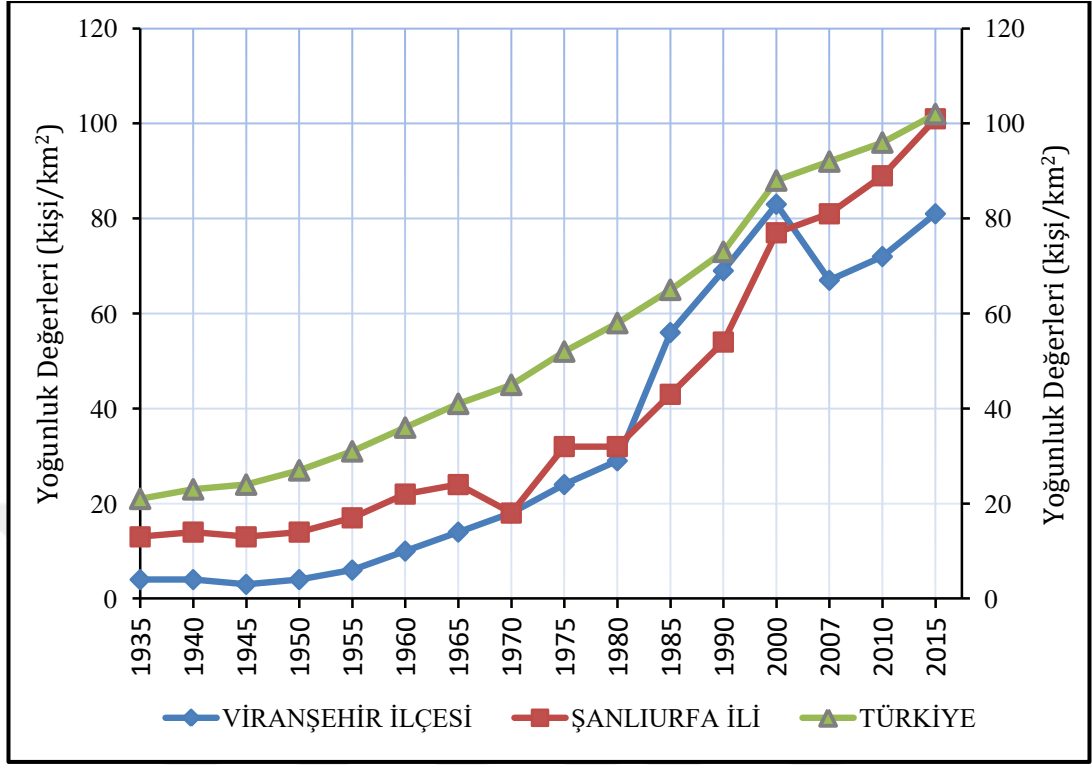
Tablo 10. Viranşehir İlçesi Karşılaştırmalı Nüfus Miktarı, Yüz Ölçümü ve Yoğunluk

Dönem	VİRANŞEHİR İLÇESİ			ŞANLIURFA İLİ			TÜRKİYE		
	Nüfus Miktarı	Yüz Ölçümü (km ²)	Yoğunluk (kişi /km ²)	Nüfus Miktarı	Yüz Ölçümü (km ²)	Yoğunluk (kişi /km ²)	Nüfus Miktarı	Yüz Ölçümü (km ²)	Yoğunluk (kişi /km ²)
1927	12.321	...*	...*	207.487	...*	...*	13.648.270	762.736	18
1935	15.249	3.450	4	229.614	17.090	13	16.158.018	762.736	21
1940	14.262	3.290	4	245.398	16.930	14	17.820.950	767.119	23
1945	14.672	5.498	3	263.855	20.715	13	18.790.174	767.119	24
1950	19.835	5.498	4	298.394	20.715	14	20.947.188	767.119	27
1955	29.714	4.569	6	348.199	19.430	17	24.064.763	767.119	31
1960	36.521	3.451	10	401.919	18.584	22	27.754.820	772.091	36
1965	47.896	3.451	14	450.798	18.584	24	31.391.421	774.810	41
1970	64.301	3.451	18	538.131	18.584	28	35.605.176	774.815	45
1975	82.306	3.451	24	597.277	18.584	32	40.347.719	774.815	52
1980	100.228	3.451	29	602.769	18.584	32	44.736.957	774.815	58
1985	82.508	1.461	56	795.034	18.584	43	50.664.458	774.815	65
1990	100.361	1.461	69	1.001.455	18.584	54	56.473.035	774.815	73
2000	187.705	2.272	83	1.443.422	18.765	77	67.803.927	769.604	88
2007	152.469	2.272	67	1.523.099	18.765	81	70.586.256	769.604	92
2010	162.983	2.272	72	1.663.371	18.765	89	73.722.988	769.604	96
2015	184.604	2.272	81	1.892.320	18.765	101	78.741.053	769.604	102

Kaynak: DİE, 1927-2000 GNS ve TÜİK, 2017 ADNKS Sonuçları.

*Veri yok.

Şekil 6. Viranşehir İlçesinde Karşılaştırmalı Yoğunluk Durumu (kişi/km²)

1945 yılında hem ülke genelinde hem Şanlıurfa'da hem de araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde 2.Dünya Savaşı'nın nüfus üzerindeki etkisi kendini oldukça hissettirmiştir. Nüfus artış hızındaki düşüş nedeniyle yoğunluklar üzerinde daha çok yüz ölçüm değişiklikleri etkili olduğu görülmektedir. Öyle ki Viranşehir ilçesinde idari bölünüşteki düzenleme ile yüz ölçüm 5.498 km²'ye çıkmış ve nüfus da belirtilen nedenle 14.672 olunca, nüfus yoğunluğu 3 kişi/km²'ye düşmüştür. Nitekim idari bölünüşteki düzenlemeye bağlı yüz ölçüm artışı nedeniyle Şanlıurfa ili de bu sayım döneminde 263.855 nüfus, 20.715 km² yüz ölçüm ve 13 kişi/km²'ye düşen yoğunluk görülmektedir. Türkiye genelinde yüz ölçümde bir değişiklik meydana gelmemiş, sadece artan nüfusa bağlı bir yoğunluk artışı görülmüştür. Öyle ki nüfus 18.790.174, yüz ölçüm 767.119 km² ve nüfus yoğunluğu da 24 kişi/km² olmuştur.

1949 yılında Türkiye geneli mülki yapıda ciddi düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle "İl İdaresi Kanunu" ile ülke genelinde mülki sınırlar ve idari birimler düzenleme altına alınmıştır. Önceki dönem sayımında belirtilen alan ölçü değerleri de bu yeni çıkarılan kanun çerçevesinde hesaplandığı 1950 yılı genel nüfus sayım sonuç kataloğunda görülmektedir. Bu itibarla 1950 yılında Viranşehir ilçesi 19.835

nüfus ve 5.498 km² yüz ölçüm ile nüfus yoğunluğu tekrar 4 kişi/km²'ye yükselmiştir. Şanlıurfa ilinde 298.394 nüfus, 20.715 km² yüz ölçüm ile 14 kişi/km² nüfus yoğunluğu gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde 20.947.188 nüfus, 767.119 km² yüz ölçüm ile 27 kişi/km² nüfus yoğunluğu görülmektedir.

1955 yılında ülke genelinde yaşanan siyasi ve iktisadi gelişmeler, tek parti iktidarı etkisi ve çiftçiye tarımda yapılan desteklemeler sonucunda Viranşehir ilçesi de bu gelişmelerden olumlu etkilenmiş, nüfus 29.714'e yükselmiş, yüz ölçümde idari yapıdaki düzenlemeler sonucunda 4.569 km²'ye inmiş, yoğunluk ise 6 kişi/km² olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler Şanlıurfa ilinde de kendini göstermiş, nüfus 348.199'a yükselmiş, yüz ölçüm idari yapı düzenlemeleri ile 19.430 km²'ye inmiş ve yoğunluk ise 17 kişi/km² olmuştur. Türkiye genelinde 24.064.763 nüfus, 767.119 km² yüz ölçüm ile 31 kişi/km² nüfus yoğunluğunun olduğu görülmektedir.

1960 yılında Viranşehir ilçesinin nüfusu 36.521, yüz ölçümü yeni mülki taksimatla 3.451 km², nüfus yoğunluğu 10 kişi/km² olarak görülmektedir (Tablo 10; Şekil 6; Harita 4). Şanlıurfa ilinde 401.919 nüfus, 18.584 km² yüz ölçüm ve 22 kişi/km² nüfus yoğunluğu mevcuttur. Türkiye genelinde 27.754.820 nüfus, 772.091 km² yüz ölçüm ve 36 kişi/km² nüfus yoğunluğu vardır. Bu değerlerden, gelişen teknoloji ile yeni alan hesaplaması yöntemler üzerinden yapıldığı, bu nedenle Türkiye yüz ölçüm değerlerinin önceki döneme göre biraz arttığı gözlenmektedir. Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ilinde ise idari sınırlarda meydana gelen düzenlemeler ile önceki sayım dönemine göre alan azalışları gerçekleşmiştir.

1965 yılında araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde 47.896 nüfus, 3.451 km² yüz ölçüm ve 14 kişi/km² nüfus yoğunluğu vardır. Şanlıurfa ilinde 450.798 nüfus, 18.584 km² yüz ölçümü ve 24 kişi/km² nüfus yoğunluğu vardır. Türkiye genelinde 31.391.421 nüfus, 774.810 km² yüz ölçüm ve 41 km² nüfus yoğunluğu görülmektedir. Bu dönemde artan nüfusun yoğunluk üzerindeki etkisi daha belirgin olarak görülmektedir.

1970 yılında Viranşehir ilçesinde nüfus 64.301, yüz ölçüm 3.451 km² ve nüfus yoğunluğu 18 kişi/km²'ye yükselmiştir. Şanlıurfa ilinde nüfus 538.131, yüz ölçüm 18.584 km² ve nüfus yoğunluğu 28 kişi/km² olmuştur. Türkiye genelinde nüfus 35.605.176, yüz ölçüm 774.815 km² ve nüfus yoğunluğu 45 kişi/km²'ye çıkmıştır.

1975 yılında nüfus yoğunluğunu değiştiren tek etmen artan nüfus miktarı olmuştur. Nitekim Viranşehir ilçesinde nüfus 82.306, yüz ölçüm 3.451 km² ve nüfus yoğunluğu 24 kişi/km² olmuştur. Şanlıurfa ilinde 597.277 nüfus, 18.584 km² yüz ölçüm ve 32 kişi/km² nüfus yoğunluğuna çıkmıştır. Türkiye geneli nüfus 40.347.719, yüz ölçüm 774.815 km² ve nüfus yoğunluğu ise 52 kişi/km²'ye ulaşmıştır.

1980 yılında yüz ölçümlerde meydana gelen herhangi bir farklılık olmadığından önceki dönem gibi nüfus artışına bağlı bir nüfus yoğunluğu yükselmesi araştırma alanında görülmektedir. Viranşehir ilçesinde nüfus 100.228, yüz ölçüm 602.769 km² ve nüfus yoğunluğu da 29 kişi/km²'ye çıkmıştır (Tablo 10; Şekil 6; Harita 5). Şanlıurfa ilinde ise nüfus 602.769, yüz ölçüm 18.584 km² ve nüfus yoğunluğu da 32 kişi/km²'dir. Şanlıurfa ilinde yoğunluğun değişmemesi nüfus artışının bu dönem azlığından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de nüfus 44.736.957, yüz ölçüm 774.815 km² ve nüfus yoğunluğu ise 58 kişi/km²'ye çıkmıştır.

1985 yılında Viranşehir ilçesi nüfus ile yüz ölçümü idari taksimatında ciddi değişiklikler olmuştur. Bunun temelinde Ceylanpınar Bucağı, 21 Ocak 1982 tarihli 2585 sayılı kanun ile birlikte ilçe haline getirilmiş ve Viranşehir ilçesinden idari olarak bir kısım köylerle birlikte ayrılmış olması vardır. Bu durum neticesinde Viranşehir ilçesi nüfusu önceki döneme göre azalarak 82.508'e gerilemiş, yüz ölçümü 1.461 km²'ye düşmüş ancak nüfusun azalmasına rağmen yüz ölçümdeki büyük düşüş nedeniyle nüfus yoğunluğu oldukça artmış ve 56 kişi/km² olarak gerçekleşmiştir. Bu nüfus yoğunluk değeri ile Viranşehir ilçesi, Şanlıurfa ili nüfus yoğunluğunu ilk kez geçmiştir. Şanlıurfa ilinde nüfus bu dönemde 795.034 çıkmış, yüz ölçüm 18.584 km² ve nüfus yoğunluğu 43 kişi/km² olarak oluşmuştur. Türkiye genelinde nüfus 50.664.458, yüz ölçüm 774.815 km² ve nüfus yoğunluğu ise 65 kişi/km² olmuştur.

1990 yılında Viranşehir ilçesinde nüfus, doğal artış ve göçlerin etkisiyle 100.361'e çıkmış, yüz ölçüm 1.461 km² ile nüfus yoğunluğu 69 kişi/km² olarak gerçekleşmiştir. Yüz ölçümde önceki dönemde meydana gelen azalma ile nüfus yoğunluğunda Şanlıurfa ili nüfus yoğunluğunu ikinci kez geçen Viranşehir ilçesi, nüfus artış hızı ve nüfus yoğunluğunda siyasi gelişmelerin (Terör olayları ve OHAL) etkisiyle farklı bir dönem yaşamış olduğu görülmektedir. Şanlıurfa ili nüfusu 1.001.455 kişi ile ilk kez milyon eşiğini aşmış, yüz ölçüm 18.584 km² ve nüfus

yoğunluğu ise 54 kişi/km² olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde nüfus 56.473.035, yüz ölçüm 774.815 km² ve nüfus yoğunluğu ise 73 kişi/km² olmuştur.

2000 yılında ülke genelinde önceki haliyle son kez nüfus sayma yöntemi kullanılmış ve bu sayımdan sonraki dönemlerde yeni sistem olan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) geçilmiştir. Bu dönemde Viranşehir ilçesi nüfusu 187.705, yüz ölçümü 2.272 km² ve nüfus yoğunluğu ise 83 kişi/km² olarak gerçekleşmiştir. Viranşehir ilçesi köy yerleşmelerinin nüfus yoğunluğu dağılımı da Harita 6'da gösterilmiştir. Bu dönemde Viranşehir nüfus yoğunluğu son kez Şanlıurfa ili yoğunluğunu geçmiştir. Ayrıca araştırma alanında dikkat çeken bir husus da nüfusun normalüstü artışı dışında, yüz ölçüm değerleri bütün ülke genelinde olduğu gibi yeni yöntem alan hesaplanması ile yapıldığından, idari sınır ölçümlerinde farklılıklar meydana geldiği görülmektedir. Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ili alan ölçümlerinde bu dönem artış meydana gelmiştir. Şanlıurfa ilinde nüfus 1.443.422, yüz ölçüm 18.765 km² ve nüfus yoğunluğu 77 kişi/km² olmuştur. Türkiye genelinde nüfus 67.803.927, yüz ölçüm 769.604 km² ve nüfus yoğunluğu 88 kişi/km² olmuştur (Tablo 10; Şekil 6). Türkiye yüzölçümünün bir önceki döneme göre azalmasının temelinde, alan ölçüm tekniğinin değiştirilmesi ile yeni hizmete alınan büyük baraj göllerindeki (Atatürk Baraj Gölü gibi) yüzey alanlarının Türkiye yüz ölçümünden çıkarılması gösterilebilir.

2007 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin (ADNKS) ilk sonuçlarının alındığı dönemdir. Yeni sisteme göre elde edilen sonuçlara göre değerlendirmeler yapılmaktadır. Buna göre Viranşehir ilçesi nüfusu 152.469, yüz ölçümü 2.272 km², nüfus yoğunluğu da 67 kişi/km² olmuştur. Şanlıurfa ilinde nüfus 1.523.099, yüz ölçüm 18.765 km² ve nüfus yoğunluğu 81 kişi/km² olmuştur. Türkiye geneli nüfus 70.586.256, yüz ölçüm 769.604 km² ve nüfus yoğunluğu ise 92 kişi/km² olarak gerçekleşmiştir. Son üç dönemdir önde olan Viranşehir ilçesi nüfus yoğunluğunu Şanlıurfa ili nüfus yoğunluğu, bu dönemde tekrar geçtiği görülmektedir.

2010 yılında Viranşehir ilçesi nüfusu 162.983, yüz ölçümü 2.272 km² ve nüfus yoğunluğu 72 kişi/km² olmuştur. Şanlıurfa ili 1.663.371 nüfus, 18.765 km² yüz ölçüm ve 89 kişi/km² nüfus yoğunluğuna ulaşmıştır. Türkiye genelinde 73.722.988 nüfus, 769.604 km² yüz ölçüm ve 96 kişi/km² nüfus yoğunluğu görülmektedir. Bu

veriler, dönem içerisinde sadece nüfus artışına bağlı nüfus yoğunluğu artışının olduğunu göstermektedir.

2015 yılına gelindiğinde Viranşehir ilçesinde nüfus 184.604'e ulaşmış, yüz ölçüm 2.272 km^2 ve nüfus yoğunluğu ise 81 kişi/km^2 olmuştur. Viranşehir ilçesi köy yerleşmelerinde nüfus yoğunluğu dağılışı Harita 7'de gösterilmiştir. Şanlıurfa ilinde ise nüfus 1.892.320 olduğu, yüz ölçümün 18.765 km^2 ve nüfus yoğunluğunun 101 kişi/km^2 olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde nüfus 78.741.053, yüz ölçüm 769.604 km^2 ve nüfus yoğunluğu 102 kişi/km^2 'ye ulaşmıştır (Tablo 10; Şekil 6). Bütün bu veriler, son dönemde nüfus yoğunluğu artışında yüz ölçüm değerlerinde bir değişme olmadığını, yalnızca nüfus artışı nedeniyle bir artışın söz konusu olduğunu göstermektedir.

Viranşehir ilçesinde köylerin nüfus yoğunlukları seçilmiş dönemler itibariyle ilk köy nüfus verilerinin yer aldığı 1935 yılında köy yerleşmelerinin nüfus yoğunluğu $1-25 \text{ kişi/km}^2$ 'ye arası yoğunluğa sahip olanların oranı %57,5 iken yoğunluğu $26-50 \text{ kişi/km}^2$ olan köy oranı %24,6; $51-75 \text{ kişi/km}^2$ arası %9,5; $76-100 \text{ kişi/km}^2$ arası %6,8 ve 101 üzeri olan nüfus oranı ise %1,3 olarak görülmektedir. Bu oranlar köylerin genel olarak az yoğunluğa sahip $1-50 \text{ kişi/km}^2$ 'lik ilk iki yoğunluk grubunda toplandığına işaret eder. 1960 yılı köy idari birimlerinin nüfus verilerinde $1-25 \text{ kişi/km}^2$ yoğunluklu köy yerleşmelerinin oranı %44,7; $26-50 \text{ kişi/km}^2$ arası yoğunluklu köylerin oranı %23,6; $51-75 \text{ kişi/km}^2$ arası yoğunluklu köylerin oranı %15,7; $76-100 \text{ kişi/km}^2$ arası yoğunluklu köylerin oranı %10,5 ve 101 üzeri nüfus yoğunluğa sahip köylerin oranı ise %5,2 olarak görülmektedir. Bu sayım döneminde de köylerin genel olarak az yoğunluğa sahip $1-50 \text{ kişi/km}^2$ 'lik ilk iki yoğunluk grubunda toplandığına işaret eder. 1980 yılı köy idari birimlerinin nüfus verilerinde $1-25 \text{ kişi/km}^2$ yoğunluklu köylerin oranı %37,5; $26-50 \text{ kişi/km}^2$ arası yoğunluklu köylerin oranı %22,9; $51-75 \text{ kişi/km}^2$ arası yoğunluklu köylerin oranı %16,6; $76-100 \text{ kişi/km}^2$ arası yoğunluklu köylerin oranı %12,5 ve 101 üzeri nüfus yoğunluğa sahip köylerin oranı ise %10,4 olarak görülmektedir. Bu sayım döneminde köy nüfus yoğunluklarının genel olarak orta yoğunluğa sahip $26-75 \text{ kişi/km}^2$ 'lik iki yoğunluk grubunda toplandığı dikkat çekmektedir. 2000 yılı köy idari birimlerinin nüfus verilerinde $1-25 \text{ kişi/km}^2$ yoğunluklu köy yerleşmelerinin oranı %19,2; $26-50 \text{ kişi/km}^2$ arası yoğunluklu köylerin oranı %24,5; $51-75 \text{ kişi/km}^2$ arası yoğunluklu köy

yerleşmelerinin oranı %22,8; 76-100 kişi/km² arası yoğunluklu köylerin oranı %19,2 ve 101 üzeri nüfus yoğunluğa sahip köy yerleşmelerinin oranı ise %14,0 olarak görülmektedir. Bu sayım döneminde köy nüfus yoğunluklarının genel olarak yüksek yoğunluğa sahip 51-100 kişi/km²'lik iki yoğunluk grubunda toplandığı dikkat çekmektedir. 2015 yılı köy idari birimlerinin nüfus verilerinde 1-25 kişi/km² yoğunluklu köy yerleşmelerinin oranı %23,7; 26-50 kişi/km² arası yoğunluklu köylerin oranı %26,2; 51-75 kişi/km² arası yoğunluklu köy yerleşmelerinin oranı %22,8; 76-100 kişi/km² arası yoğunluklu köylerin oranı %16,1 ve 101 üzeri nüfus yoğunluğa sahip köy yerleşmelerinin oranı ise %11,0 olarak görülmektedir. Bu sayım döneminde de köy nüfus yoğunluklarının genel olarak yüksek yoğunluğa sahip 51-100 kişi/km²'lik iki yoğunluk grubunda toplandığı dikkat çekse de bir önceki döneme göre nüfus yoğunluğunda bir düşüş olduğunu da göstermektedir.

Araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde nüfus yoğunluğunun Cumhuriyet dönemi içerisinde genel gelişiminde, 1945 yılı istisna tutulursa (2.Dünya Savaşı etkisi), hep artış yönünde seyrettiği görülmektedir. Nüfus yoğunluğunu araştırma alanında etkileyen başlıca değişkenlerden biri, yüz ölçüm verilerindeki hesaplama değişiklikleri ve mülki idari taksimatta belirli dönemlerde çıkarılan kanunlarla yapılan sınır düzenlemeleri olurken; diğer etkileyen değişken, doğal nüfus artışı ile nüfus hareketleri (göçler), ilçedeki nüfus artışında etkili olan başlıca sebepler olmuştur. Meselâ araştırma alanı nüfus yoğunluğu değerlerinin değişmesinde önemli bir durum olarak, 21 Ocak 1982 tarihinde kabul edilen 2585 sayılı kanun ile birlikte Ceylanpınar Bucağı'nın ilçe haline getirilmesi ve Viranşehir ilçesinden ayrılması gösterilebilir. Bu nedenle 1985, 1990 ve 2000 sayım dönemlerinde, dağılışı alanı yarıdan fazla daralan ilçenin nüfusu da 18.000 kişiye yakın azalmasına rağmen, nüfus yoğunluğu Şanlıurfa ili nüfus yoğunluğunun önüne geçmiştir. Diğer taraftan 2000 yılından itibaren ülke genelinde yüz ölçüm alan hesaplama yöntemi değişmiş ve bu duruma bağlı olarak nüfus yoğunluğu değerleri şekillenmiştir. 2007 yılından itibaren ise Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) adı değiştirilmiş, yeni adı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olmuştur. Ayrıca eski usûl sayım yöntemi sona ermiş ve yeni yöntem Merkezi Nüfus İstatistik Sistemi (MERNİS) olan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) geçilmiş, nüfus verileri bu yöntemle ve her yıl il ve ilçe Nüfus Müdürlüğü sonuçlarına göre elde edilir olmuştur. Verilerin elde edilme şekli ve güvenilirliği, araştırma alanı nüfus yoğunluğunda da kendini hissettirmiştir.

3. BÖLÜM

VİRANŞEHİR İLÇESİNDE NÜFUS HAREKETLERİ

Viranşehir ilçesinde nüfus gelişimi içerisinde önemli hususlardan biri de nüfus hareketleri yani göç olgusudur. Çeşitli nedenlere bağlı olarak değişken süreli olarak, çevre mezra, köy, kasaba ve illerden araştırma alanına doğru ya da buradan çevre yerleşmelere doğru meydana gelen ve bu yerlerden başka mekânlara sürekli veya geçici giden insanların oluşturduğu göçler, araştırma alanı nüfus gelişiminde de kendini hissettirmiştir. Ekseriyetle ekonomik, sosyal, siyasi nedenlerle meydana gelen bu nüfus hareketleri, Viranşehir ilçesinde doğal nüfus artışı etkisine bağlı işsizlik sonucu oluşan ekonomik göçler, geleneksel anlayış sonucu oluşan (kız kaçırma, kan davaları vb. gibi etkilerle) ve temel ihtiyaçlara bağlı sosyal göçler ile ayrılıkçı terör gruplarının topluma baskısı sonucu yöre insanının zorunlu yer değiştirmesiyle oluşan siyasi göçler (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 28-30) şeklinde meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Nüfus hareketleri meydana geliş şekli, hareket yönü ve süresine göre kendi içerisinde farklı özellikler taşıdığından inceleme yapılırken bu nitelikler göz önünde bulundurularak değerlendirmeler ortaya konmuştur. Nitekim araştırma alanı içerisinde kır nüfus oranının dönemler itibariyle değişimi ve kentleşme oranının (Tandoğan, 1998: 75) gidişatı nüfus hareketlerindeki durumun anlaşılmasında yardımcı olacak önemli veriyi oluşturmaktadır. Diğer taraftan Viranşehir ilçesinde meydana gelen kırdan kente göç, kentten dışarı ya da kente doğru çevre yerleşmelerden meydana gelen göç ile geçici/belirsiz süreli göçler olmak üzere birbirinden ayrılan nüfus hareketi çeşitleri vardır.

Araştırmanın bu kısmında kırdan kente göç bölümü içerisinde verilerin 1935 yılından başlaması, 1927 yılı nüfus sayımlarında konu ile ilgili veri bulunmamasından kaynaklanmıştır. Ayrıca değerlendirmelerin 2015 yılına kadar değil de 2010 yılına kadar olması da 2012 yılından itibaren Şanlıurfa'nın Büyükşehir kapsamına alınması nedeniyle nüfus verilerinde kır kent ayırımının kalkmış ve

Viranşehir ilçesinin de içinde bulunduğu bağlı ilçe nüfuslarının kır kent verileri yayınlanmaz olmuştur. Dolayısıyla araştırmanın bu bölüm verileri 1935-2010 yılları arasını kapsamıştır. İç ve dış göçler bölümünde de Devlet İstatistik Kurumu (1927-2000) verilerinin sadece vilayetler düzeyinde olması ve araştırma alanının ilçe düzeyinde olması nedeniyle bu veriler yer almamaktadır. Bu nedenle Viranşehir ile ilgili değerlendirmeler bağlı olunan vilayet Şanlıurfa ile Türkiye geneli verileri üzerinden yapılmıştır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerinin 2007 yılından itibaren açıklanmaya başlaması nedeni ile Viranşehir ilçesi nüfusuna kayıtlı ve başka illerde ikamet eden nüfus verileri ilçe dışına meydana gelen göçler olarak incelenmiştir. Ayrıca başka illerde kayıtlı fakat Viranşehir ilçesinde ikamet eden nüfus verileri üzerinden de ilçe içine meydana gelen göçler ele alınmıştır.

3.1. Kırdan Kente Göç

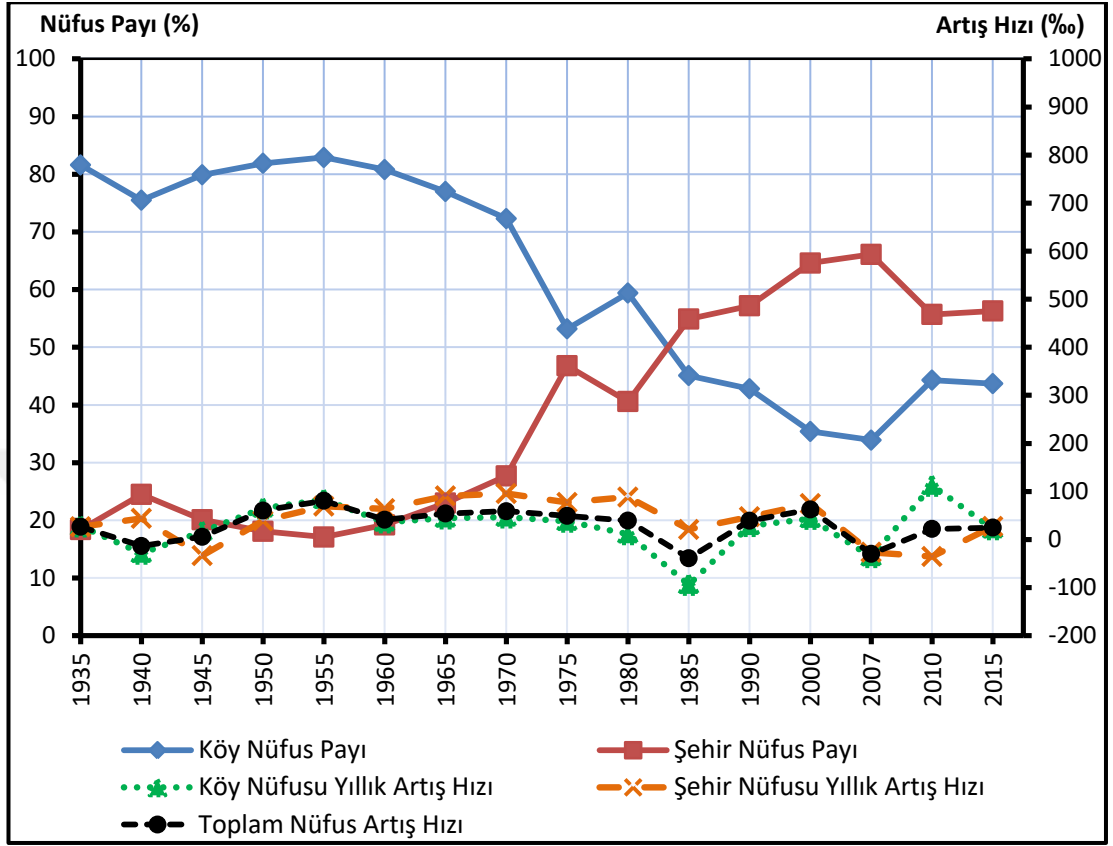
Viranşehir ilçesinde yukarıda sayılan nedenlere bağlı olarak kır yerleşmelerinden Viranşehir kentine doğru bir nüfus hareketinin olduğu kır-kent nüfus oranlarının değişiminden anlaşılmaktadır. Nitekim nüfus gelişiminde doğal nüfus artışının yanında nüfus hareketleri (göçler) ile meydana gelen nüfus artış şekli de ciddi bir yer teşkil etmektedir. Öyle ki araştırma alanının da içerisinde yer aldığı Şanlıurfa ilinde doğurganlık hızı 1935 yılında %0,759'dan 2010 yılına gelindiğinde %0,573'e düşmüştür. Türkiye İstatistik Kurumuna ait araştırma alanı ile ilgili nüfus verileri olmadığından bu konuda ancak karşılaştırmalı olarak değerlendirme yapılabilmektedir. Nitekim benzer bir gidişatın Viranşehir ilçesinde de görülmekte olduğu düşünülmektedir. Öyle ki Viranşehir ilçesi nüfusunda kent nüfusu oranı 1935 yılında %18,4'lerden 2015 yılında %56,3 değerine yükseldiği görülmektedir. Bu durum Viranşehir kır yerleşmelerinden şehre doğru ciddi bir nüfus hareketinin göstergelerindedir. Diğer taraftan kırsal yerleşmelerde doğurganlık hızının kentlere göre yüksek olduğu da göz önünde bulundurulduğunda Viranşehir kırsalında kır nüfusu oranının azalma eğiliminde, kent nüfusu oranının ise artış eğiliminde ilerlemesi (Tablo 11; Şekil 7) kırdan kente doğru meydana gelen göç olgusunun önemli veri kaynağını oluşturur.

Tablo 11. Viranşehir İlçesi Dönemler İtibariyle Toplam Nüfus, Köy-Şehir Nüfus Payı (%) ve Yıllık Artış Hızları (‰/ 1935-2015)

DÖNEM	KÖY NÜFUSU			ŞEHİR NÜFUSU			TOPLAM NÜFUS	
	Miktar	Pay (%)	Yıllık Artış Hızı (‰)	Miktar	Pay (%)	Yıllık Artış Hızı (‰)	Miktar	Yıllık Artış Hızı (‰)
1935	12.440	81,6	27,74	2.809	18,4	26,65	15.249	26,65
1940	10.762	75,5	-28,98	3.500	24,5	43,99	14.262	-13,38
1945	11.710	79,9	16,88	2.962	20,1	-33,38	14.672	5,67
1950	16.235	81,9	65,35	3.600	18,1	39,01	19.835	60,30
1955	24.618	82,9	83,26	5.096	17,1	69,50	29.714	80,83
1960	29.495	80,8	36,15	7.026	19,2	64,23	36.521	41,25
1965	36.833	77,0	44,43	11.063	23,0	90,80	47.896	54,23
1970	46.451	72,3	46,40	17.850	27,7	95,68	64.301	58,91
1975	56.062	53,2	37,61	26.244	46,8	77,09	82.306	49,37
1980	59.408	59,4	11,59	40.820	40,6	88,35	100.228	39,40
1985	37.179	45,1	-93,74	45.329	54,9	20,95	82.508	-38,91
1990	42.900	42,8	28,63	57.461	57,2	47,43	100.361	39,18
2000	66.323	35,4	43,57	121.382	64,6	74,78	187.705	62,61
2007	51.540	33,9	-36,03	100.929	66,1	-26,36	152.469	-29,70
2010	72.199	44,3	112,35	90.784	55,7	-35,31	162.983	22,22
2015	80.571	43,7	21,94	104.033	56,3	27,24	184.604	24,91

Kaynak: DİE, 1935-2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK, 2016 ADNKS Verileri.

Şekil 7. Viranşehir İlçesinde Dönemler İtibariyle Köy-Şehir Nüfus Payı (%) ile Yıllık Artış Hızları (%o/ 1935-2015)

Cumhuriyet dönemi içerisinde iller bazında ilk kır-kent verilerinin yayımlandığı 1935 yılından 1960 yılına kadar olan süreçte Viranşehir ilçe nüfusunda kır nüfus payı %80 civarında iken, 1960 yılından 1975 yılına kadar ki süreçte %53,9'a inen oran ile önemli bir azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Kır yerleşmelerindeki yüksek doğurganlık oranına ters düşen bu gidişatın kırdan kente göç olgusuyla doğrudan ilişkili olduğu açıktır. Öyle ki ilçe nüfusu genel olarak dönemler itibariyle normal seyrini sürdürürken, kır nüfus oranında azalmanın ve kent nüfusu oranındaki bu belirgin artışın temelinde kırdan kente göçün etkisi temel sebebi oluşturmaktadır. Nitekim kırdan kente nüfus hareketinin etkisiyle meydana gelen kent nüfusu oranının 1975 döneminde %46,8'e kadar çıkmış olması da nüfus hareketindeki bu yönü teyit eden bir göstergedir. Diğer taraftan araştırma alanı köy nüfusu yıllık artış hızlarının özellikle 1940, 1985, 2007 sayım dönemlerinde sırasıyla %o-28,98, %o-93,74 ve %o-36,03 değerleriyle azalma eğiliminde olması nüfus hareketinin (göçün) nüfus gelişimi üzerindeki ciddi bir yansımasıdır. Nitekim şehir

nüfusunda aynı dönemlerde yani 1940'ta %43,99 ve 1985'de %20,95 yıllık nüfus artış hızı ile nüfusun artış eğiliminde olması, nüfus hareketinin belirli bir ölçüde şehre doğru meydana geldiğini gösterir niteliktedir. Ayrıca kent nüfus yıllık artış hızının kırsal nüfustan daha fazla olduğu 1960'ta %64,23, 1965'de %90,80, 1970'de %95,68, 1975'de %77,09, 1980'de %88,35 ve 2000'de ise %74,78 değerleri ile kırsaldan kente göç olgusunun önemli ölçüde gerçekleştiği dikkat çeken sonuçlar arasında yer alır. Muhtemelen nüfusun yüksek yıllık artış hızında sadece kırsaldan kente meydana gelen göç etkisi dışında sosyal, ekonomik ve siyasi diğer faktörlerin de etkisi olmaktadır. Ancak kırsaldan kente nüfus hareketlerinin de etkisi göz ardı edilmemelidir.

Tabiidir ki nüfus hareketinin yönü sadece kırsaldan kente doğru olmasa da oran olarak bu yönde fazla olması, üzerinde durmaya değer bir özellik olarak görülmektedir. Bu tip bir iç göç hareketi daha çok Türkiye geneli nüfusta ekonomik, toplumsal ve siyasal değişimlerin etkisiyle 1950 yılından sonra hızlanmaya başladığı görülmektedir (Günel, 2016: 504; Işık, 2005: 61). Araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde de kırsaldan kente göç ve kentleşme oranı 1950 yılından itibaren bir yükselme trendine girmiş ve 1985 yılından itibaren ise kent nüfusu oranı, kırsal nüfusu oranını geçerek daha belirgin olmaya başlamıştır (Tablo 11; Şekil 7). Türkiye nüfusundaki kırsaldan kente nüfus hareketi ile Viranşehir nüfusundaki kırsaldan kente nüfus hareketi arasında görülen bu eş zamanlı benzerlik genelde kırsal yerleşmelerinin iticiliği kent yerleşmelerinin çekiciliğinden kaynaklandığı anlaşılmakta ise de özelde, farklı yerel sosyo-ekonomik dinamiklerin etkili olduğu bilinmektedir. Öyle ki araştırma alanındaki kırsal nüfusun geleneksel tarım yöntemlerinden çabuk vazgeçememesi, ekonomik gelir seviyesinin çiftçi nüfusta bu dönemde yetersiz olması, kentin istihdam alanlarındaki yetersizlikler, büyük aile (aşiret) yapısının temel geçim kaynağı olan tarımsal yapıya etkileri gibi bölgeye özgü nedenler, kırsaldan kente göçü oluşturan başlıca sosyo-ekonomik dinamiklerdir. Bu sebepler 1975-1980 dönemlerinde kırsal yerleşmelerdeki nüfusun kente göçünü yavaşlatan nedenler olarak bilinse de kırsaldan kente göç hareketini durduramamıştır.

1985-2007 sayım dönemlerinde kırsaldan kente göçün daha da arttığı, 2007 yılında şehir nüfusu payının %66,1'e çıkmış olmasından anlaşılmaktadır. Netice itibarıyla kırsal yerleşmelerindeki hızlı nüfus artışının nüfusu barındıramayacak noktaya

ulaşmış olması ve kentlerdeki istihdam alanlarının artması bu yöndeki göçü artıran bir etken olarak görülmektedir. Ayrıca gelişen basın yayın organlarının kent yaşamını cazip göstererek genç nüfusu kent merkezlerine çekme özelliği de bu sebeplere eklenince kırdan kente göçün en fazla yaşandığı dönem olarak 1985-2007 dönemleri görülmektedir.

2010 sayım döneminde önceki dönemlere göre durum değişmeye başlamıştır. Nitekim toplam nüfus içerisinde kır nüfusu payının %44,3'e yükselip kent nüfusu payının %55,7'ye gerilemesi Viranşehir ilçesinde bağlı bulunduğu Şanlıurfa merkezli Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) etkisiyle sulamanın kırsal alanlarda artmaya başlamasından ve devletin çiftçiyi maddi anlamda desteklemesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim 2015 yılında da kent nüfusu oranı %56,3 ve kır nüfusu oranının %43,7 düzeyinde olması da bu özelliğin halen devam etmekte olduğunu gösterir. Bu sosyo-ekonomik değişim kırdan kente göçü durduramasa da son dönemde nüfus hareketinin bu yöndeki hızını yavaşlattığı söylenebilir. Öyle ki çalışma koşulları eski dönemlere göre daha da iyileşen kır nüfusunun kente doğru göç hareketinin belli ölçüde azalması doğal olarak dikkat çekmektedir.

3.2. İç ve Dış Göçler

Viranşehir ilçesi nüfus gelişimi üzerinde önemli etkilerden birisini de nüfus hareketleri içerisinde, araştırma alanına yönelik göçler ile araştırma alanından çevre yerleşmelere doğru olan göçler oluşturmaktadır. Araştırma alanı net göç verilerine Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerinden ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bu nedenle öncelikle Türkiye ve Şanlıurfa ili aldığı-verdiği göç, net göç ve net göç hızlarına bakılması faydalı olacaktır (Tablo 12).

Türkiye'nin net göç hızında bir farklılık görülmezken Şanlıurfa ilinin 1975-2015 yılları ve arasında aldığı verdiği göç, net göç ve net göç hızına Tablo 12 ve Şekil 8'de bakıldığında görüleceği üzere genel olarak azalan bir net göç hızı dikkat çekmektedir. Ekonomik nedenlere dayalı (Günel, 2012: 251) göç olgusu Şanlıurfa için de önemli bir yer teşkil etmektedir. Nitekim bir alandaki geçim kaynaklarının yetersiz olması yanında bu durumun nedenlerinden biri olan hızlı nüfus artışının da yaptığı baskı sonucunda göç kaçınılmaz hale gelmektedir (Özgür, 1998: 33-34). Bu

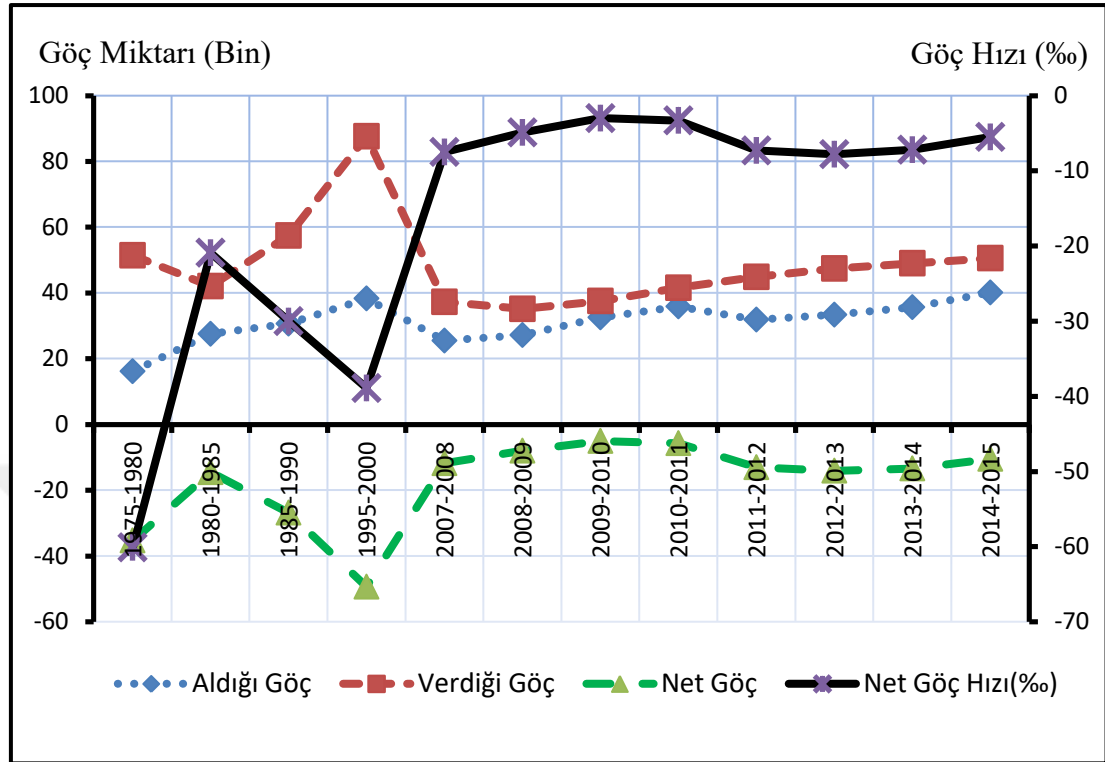
bağlamda en fazla net göç hızı 1975-1980 döneminde %0-60,1 ile görülürken en az net göç hızı ise 2009-2010 döneminde %0-3,0 ile dikkat çekmektedir. İnişli çıkışlı bir seyir izleyen net göç hızı grafiği 2009-2010 döneminden sonra tekrar bir artış eğilimine girse de bu durum çok uzun sürmemiştir. Nitekim 2012-2013 döneminde %0-7,8'ler çıkan bu hız, 2014-2015 dönemine gelindiğinde %0-5,5 değerine kadar inmiştir.

Tablo 12. Türkiye ve Şanlıurfa'nın Aldığı Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (%/ 1975-2015)

Dönem	Genel / İl	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
1975-1980	Toplam	38.395.730	2.700.977	2.700.977	0	0
	Şanlıurfa	569.068	16.184	51.437	- 35.253	-60,1
1980-1985	Toplam	44.078.033	2.885.873	2.885.873	0	0
	Şanlıurfa	687.068	27.559	42.068	- 14.509	-20,9
1985-1990	Toplam	49.986.117	4.065.173	4.065.173	0	0
	Şanlıurfa	881.366	30.660	57.460	- 26.800	-30,0
1995-2000	Toplam	60.752.995	4.788.193	4.788.193	0	0
	Şanlıurfa	1.243.058	38.320	87.632	- 49.312	-38,9
2007-2008	Toplam	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
	Şanlıurfa	1.574.224	25.510	37.282	- 11.772	-7,5
2008-2009	Toplam	72.561.312	2.236.981	2.236.981	0	0
	Şanlıurfa	1.613.737	27.190	35.154	- 7 964	-4,9
2009-2010	Toplam	73.722.988	2.360.079	2.360.079	0	0
	Şanlıurfa	1.663.371	32.555	37.555	- 5.000	-3,0
2010-2011	Toplam	74.724.269	2.420.181	2.420.181	0	0
	Şanlıurfa	1.716.254	35.888	41.570	- 5 682	-3,3
2011-2012	Toplam	75.627.384	2.317.814	2.317.814	0	0
	Şanlıurfa	1.762.075	31.890	44.878	-12988	-7,3
2012-2013	Toplam	76.667.864	2.534.279	2.534.279	0	0
	Şanlıurfa	1.801.980	33.383	47.429	-14.046	-7,8
2013-2014	Toplam	77.695.904	2.681.275	2.681.275	0	0
	Şanlıurfa	1.845.667	35.670	49.030	-13.360	-7,2
2014-2015	Toplam	78.741.053	2.720.438	2.720.438	0	0
	Şanlıurfa	1.892.320	40.135	50.580	-10.445	-5,5

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı sonuçları 1975-2000 ve ADNKS sonuçları 2007-2015.

Şekil 8. Şanlıurfa'nın Aldığı, Verdiği, Net Göç Miktarı ve Net Göç Hızı (%/ 1975-2015)

Şanlıurfa ilinin bu net göç hızının günümüze gelinceye kadar inişli çıkışlı azalan seyri, Türkiye genelinde yaşanan genel sosyo-ekonomik kalkınma çalışmaları ve bunun Şanlıurfa iline etkilerinden kaynaklandığı belirtilebilir. Nitekim 2000 yılından sonra safha safha faaliyete geçirilen Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile Şanlıurfa ili merkezli büyük bir tarımsal kalkınma projesi devreye girmeye başlamıştır. Bahsi geçen bu kalkınma hamlesinin etkisi net göç hızı üzerinde çok belirleyici olmuştur. Öyle ki 1995-2000 döneminde %0-38,9 olan net göç hızının hemen ardında gelen 2007-2008 döneminde %0-7,5'e düşmesi bu gelişmeyi destekler nitelikte bir sonuçtur.

Araştırma alanı olan Viranşehir ilçesi için de benzer göç özelliklerinden bahsetmek mümkündür. Nitekim Şanlıurfa ili nüfusu içerisinde yer aldığından, ilin 1975-2000 dönemindeki göç yapısı, aynı zamanda Viranşehir ilçesi nüfus göç verileri hakkında da bilgi vermektedir. Diğer taraftan 2007 yılından sonra uygulanmaya başlanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerinde,

Viranşehir ilçesi nüfusuna kayıtlı başka illerde ikamet eden nüfus miktarının 2008-2015 yılları arasındaki değişimi Tablo 13 ve Şekil 9’da görülmektedir.

Tablo 13. Viranşehir Nüfusuna Kayıtlı Şanlıurfa İli ve Diğer İllerde İkamet Eden Nüfus Miktarı (2008-2015)

Sayım Yılları	Viranşehir İlçe Nüfusuna Kayıtlı Olu Şanlıurfa İlinde İkamet Eden Nüfus Miktarı*		Viranşehir İlçe Nüfusuna Kayıtlı Olup Diğer İllerde İkamet Eden Nüfus Miktarı		TOPLAM
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	
2008	145.702	81,90	32.207	18,10	177.909
2009	149.912	81,53	33.953	18,47	183.865
2010	153.770	80,71	36.751	19,29	190.521
2011	159.291	80,94	37.515	19,06	196.806
2012	163.174	80,33	39.954	19,67	203.128
2013	167.912	80,33	41.112	19,67	209.024
2014	172.180	79,93	43.245	20,07	215.425
2015	176.299	79,51	45.439	20,49	221.738

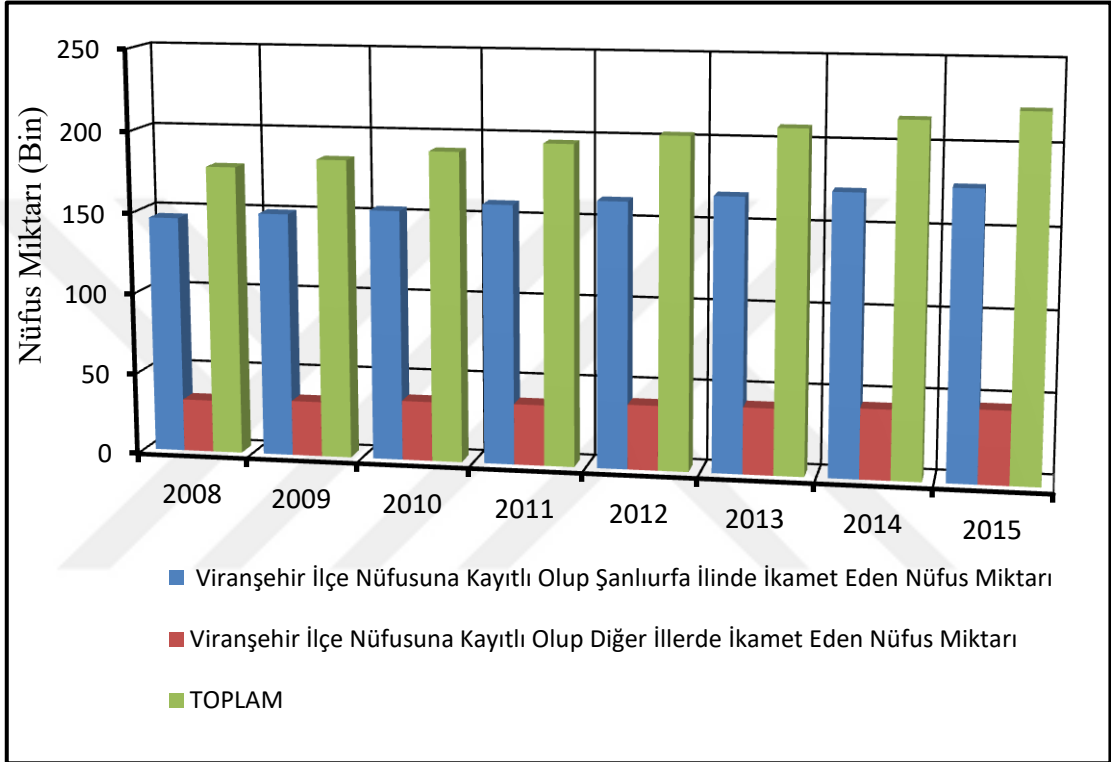
Kaynak: TÜİK, 2017 ADNKS Sonuçları.

* Bu miktar Viranşehir ilçesi nüfusuna kayıtlı olup, Şanlıurfa ilinde ikamet eden nüfusu (Viranşehir ilçesinde ikamet edenler dâhil) göstermektedir.

Bu veriler, diğer illerde yaşayan Viranşehir ilçesi kaynaklı nüfusun miktarını göstermesi bakımından önemlidir. Buna göre 2008 yılında Viranşehir ilçe nüfusuna kayıtlı toplam nüfus olan 177.909’un 32.207’si başka illerde ikamet etmektedir. Toplamın 145.702’si ise Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ilinin diğer ilçelerinde yaşamaktadır. Bu miktar sürekli artarak 2015 yılında 45.439’a ulaşması diğer illerde ikamet eden nüfusun boyutunu ortaya koymaktadır. Öte yandan Viranşehir nüfusuna kayıtlı olup, diğer illerde ikamet edenlerin toplama oranı %18-20 civarında seyretmektedir (Tablo 13). Ekonomik koşulların yetersizliği, iletişim

araçları ile diğer yerleşmeleri tanıyan insanların cesaret kazanması, akraba ve yakınların etkisi, hızlı artan nüfusun oluşturduğu baskı gibi nedenler, diğer illerde ikamet eden nüfusun neden oralarda ikamet ettiklerinin başlıca sebeplerini oluşturmaktadır.

Şekil 9. Viranşehir Nüfusuna Kayıtlı Şanlıurfa İli ve Diğer İllerde İkamet Eden Nüfus Miktarı (2008-2015)

Viranşehir ilçesinde ikamet edip, diğer illerin nüfusuna kayıtlı nüfus miktarını dar bir zaman aralığında da olsa görebilmek için Türkiye İstatistik Enstitüsünün 2007-2015 yıllarının verilerine bakmak önemli olacaktır. Öyle ki Viranşehir ilçesinde yaşayıp, başka il nüfusuna kayıtlı nüfus miktarı, araştırma alanına doğru yönelmiş nüfus hakkında bilgi vermektedir. Göç kavramı içerisinde önemli bir yer teşkil eden bu iç göç olgusu ilçenin nüfus hareketleri hakkında dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Tablo 14 ve Şekil 10'a bakıldığında Viranşehir ilçesine farklı sebeplerle gelerek yerleşmiş nüfusun miktarının 2007 yılında 14.093'ten 2015 yılında 16.781 kişiye çıktığı görülmektedir (Tablo 14).

Tablo 14. Viranşehir'de İkamet Eden Şanlıurfa ve Diğer İllerin Nüfusuna Kayıtlı Nüfus Miktarı (2007-2015)

Sayım Yılları	Viranşehir'de İkamet Edip, Şanlıurfa İl Nüfusuna Kayıtlı Nüfus Miktarı*		Viranşehir'de İkamet Edip, Diğer İllerin Nüfusuna Kayıtlı Nüfus Miktarı		TOPLAM
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	
2007	138.361	90,76	14.093	9,24	152.454
2008	140.531	91,01	13.882	8,99	154.413
2009	144.377	90,90	14.451	9,10	158.828
2010	147.516	90,91	14.753	9,09	162.269
2011	152.469	90,62	15.790	9,38	168.259
2012	155.617	90,52	16.297	9,48	171.914
2013	159.761	90,67	16.430	9,33	176.191
2014	163.427	90,66	16.828	9,34	180.255
2015	167.081	90,87	16.781	9,13	183.862

Kaynak: TÜİK, 2016 ADNKS Sonuçları.

* Bu miktar Viranşehir ilçesinde ikamet edip, Şanlıurfa ili nüfusuna kayıtlı nüfusu (Viranşehir ilçesine kayıtlı olanlar dâhil) göstermektedir.

Bu veriler, Viranşehir ilçesinde yaşayan ancak farklı illerin nüfusuna kayıtlı nüfus miktarını göstermektedir. Diğer bir ifade ile ilçede meydana gelen nüfus hareketi hakkında genel bir bilgi vermektedir. Nitekim Viranşehir ilçesinde ikamet eden Şanlıurfa ili nüfusuna kayıtlı nüfus miktarını, Viranşehir'de ikamet eden diğer illerin nüfusuna kayıtlı nüfus miktarını ve Viranşehir'de ikamet eden başka il nüfusuna kayıtlı toplam nüfus miktarları farklı özellikler taşımaktadır. Şanlıurfa ili nüfus verileri içerisinde Viranşehir nüfus verileri de yer aldığından diğer illerin nüfusuna kayıtlı Viranşehir ilçesinde ikamet eden nüfusun ele alınması önem arz etmektedir. Bu bağlamda araştırma alanında 2007 yılına kadar 14.093 kişilik nüfusun başka illerin nüfusunda kayıtlı olduğu görülürken bu miktar sadece 2008 yılına

gelindiğinde 13.882'ye inmiştir. Bunun dışında diğer bütün yıllarda düzenli bir artış olmuş ve 2014 yılına gelindiğinde 16.828'e kadar çıkmıştır. 2015 yılında ise kısmi bir düşüş ile 16.781 kişilik nüfus ile başka illerin nüfusuna kayıtlı nüfusun olduğu görülmektedir.

Araştırma alanının aldığı ve verdiği göç durumunu ele alırken doğduğu yere göre nüfus verilerinin de incelenmesi önem taşımaktadır. Nitekim Viranşehir ilçesi nüfusunda yer alıp da, başka illerde doğan nüfus Tablo 15 ile Şekil 10'da görülmektedir.

Tablo 15. Viranşehir İlçe Nüfusundaki, Şanlıurfa İli ve Diğer İl Doğumlarının Miktarı ve Payı (%/ 2014-2015)

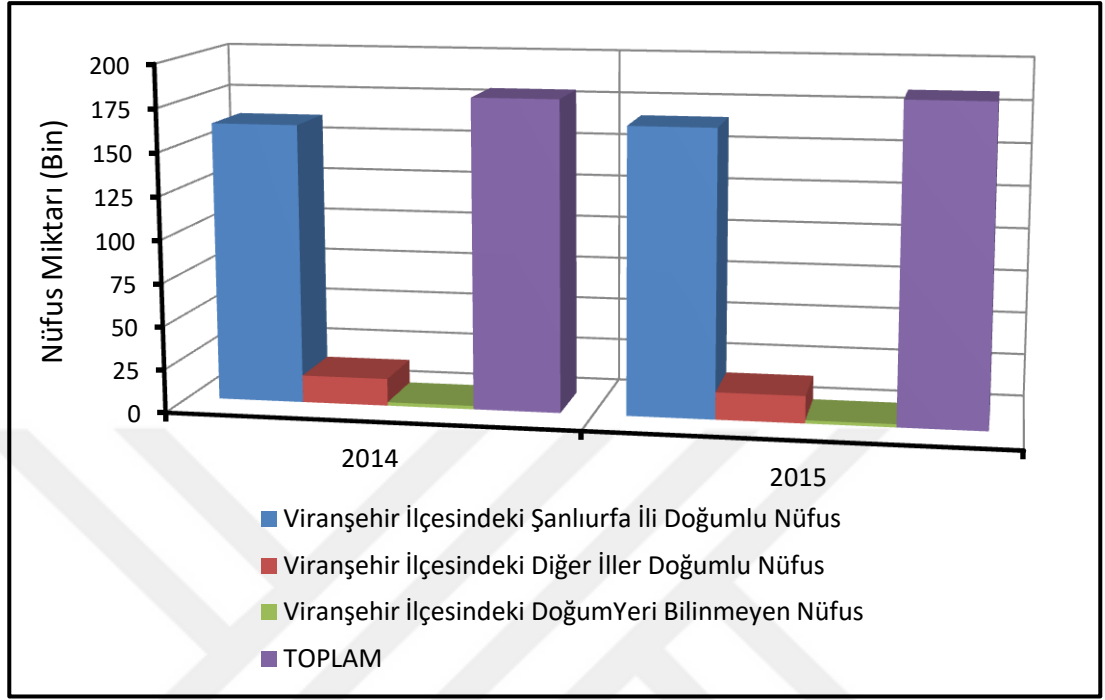
Sayım Yılları	Viranşehir İlçesindeki Şanlıurfa İli Doğumlu Nüfus*		Viranşehir İlçesindeki Diğer İller Doğumlu Nüfus		Viranşehir İlçesindeki Doğum Yeri Bilinmeyen Nüfus		TOPLAM
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	
2014	162.428	90,11	15.818	8,78	2.009	1,11	180.255
2015	166.147	90,37	15.854	8,62	1.861	1,01	183.862

Kaynak: TÜİK, 2016 ADNKS Sonuçları.

* Bu miktar Viranşehir ilçesindeki nüfusun, Şanlıurfa ilinde doğan miktarını (Viranşehir ilçesinde doğanlar dâhil) göstermektedir.

Viranşehir nüfusunda olup da Şanlıurfa ili ve diğer illerde doğmuş nüfus miktarı ilçeye dışarıdan gelen nüfusu gösteren bir veri olması yönüyle önemlidir. Nitekim Viranşehir nüfusuna kayıtlı olsa da farklı illerde doğmuş olan nüfus, farklı sebeplerle ilçeye gelip yerleşen nüfusu göstermektedir ki bu yönüyle sosyo-ekonomik şartların değişmesi son zamanda nüfus hareketinin araştırma alanına doğru olduğunu göstermektedir. Ayrıca hizmet sektörünün çeşitli alanlarında istihdam edilen nüfusun başka illerde iken kendi memleketini tercih etmesi de bu durumu ortaya çıkaran diğer hususlardandır. Bunların dışında ayrıca Viranşehir ilçesi nüfusunda olup da doğduğu yer bilinmeyen nüfus var ki konargöçer ailelerin sürekli hareket halinde olması nedeniyle böyle bir durumun ortaya çıktığını düşündürmektedir (Tablo 15, Şekil 10).

Şekil 10. Viranşehir İlçe Nüfusundaki, Şanlıurfa İli ve Diğer İl Doğumlarının Miktarı (2014-2015)

Viranşehir ilçesinin idari yönden bağlı bulunduğu Şanlıurfa ilinin Türkiye net göç hızı sıralamasında 2015 yılı verilerine göre % $-5,5$ değerle 47.sırada olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara bağlı olarak T.C. Kalkınma Bakanlığı'nın "İllerin ve Bölgelerin Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"nda (SEGE - 2011) Türkiye illeri arasında Şanlıurfa ilinin 2011 yılında 73. sırada olduğu görülmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 50). Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı adına Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nün yaptığı bir başka araştırmada da Viranşehir ilçesinin Türkiye geneli 872 ilçe içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 694. sırada olduğu belirtilmektedir (DPT, 2004: 99). Bütün bu veriler doğrultusunda net göç hızının Şanlıurfa ili ve beraberinde Viranşehir ilçesinde neden sürekli ve yüksek oranda olduğu ile net göç hızının devamlı bir artış seyrinde olduğunu daha iyi açıklar.

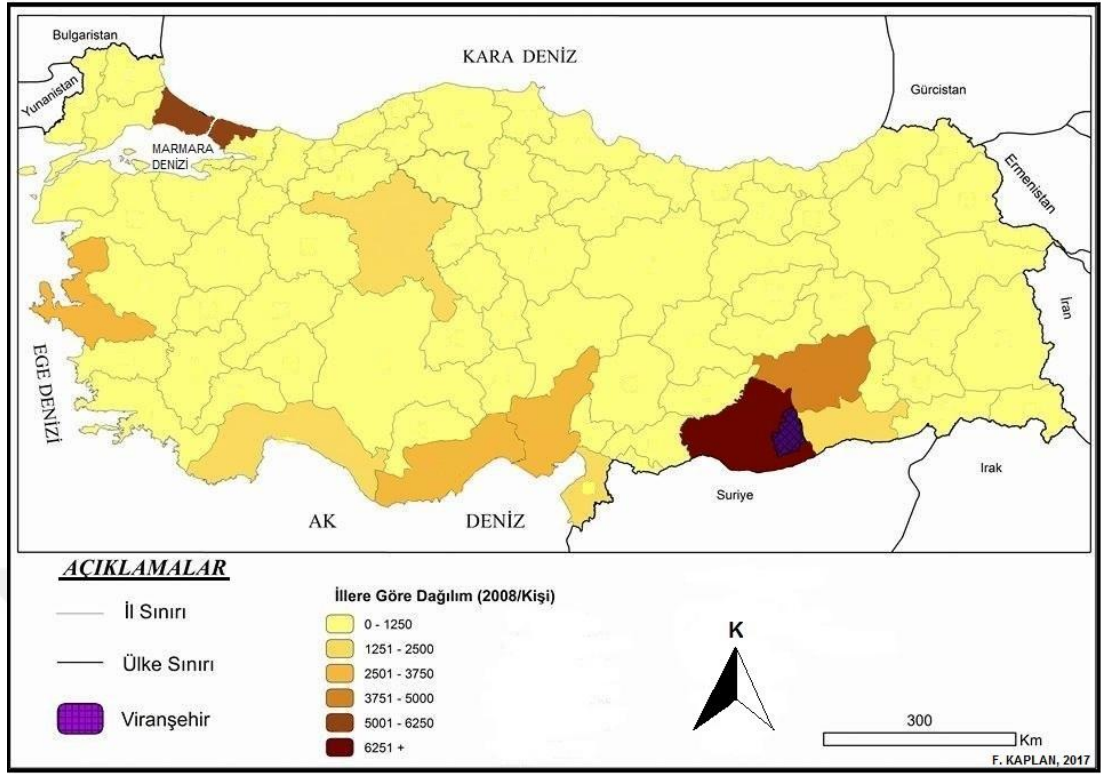
3.3. İllerde İkamet Eden Viranşehir İlçesi Kaynaklı Nüfus

Türkiye genelinde 1950 yılından sonra kırdan kente göçün başlaması ile birlikte diğer illere doğru insanlar göç etmeye başlamışlardır. Buna bağlı olarak 2008 yılı Türkiye İstatistik Kurumu'nun yayınladığı verilere göre Türkiye’de Viranşehir ilçesi nüfusuna kayıtlı toplam 177.909 nüfus bulunmaktadır. Bunun 145.702’si Şanlıurfa ilinde (Viranşehir ilçesi dâhil) ikamet etmekte iken, geride kalan 32.207 kişi ise Şanlıurfa ili dışındaki diğer illerde ikamet etmektedir. Diğer illerde ikamet eden Viranşehir ilçesine kayıtlıların miktarı 2010 yılında 36.751, 2012’de 39.954 ve 2015 yılında 45.439’a yükselmiştir. (Tablo 16; Harita 8; Harita 9; Harita 10).

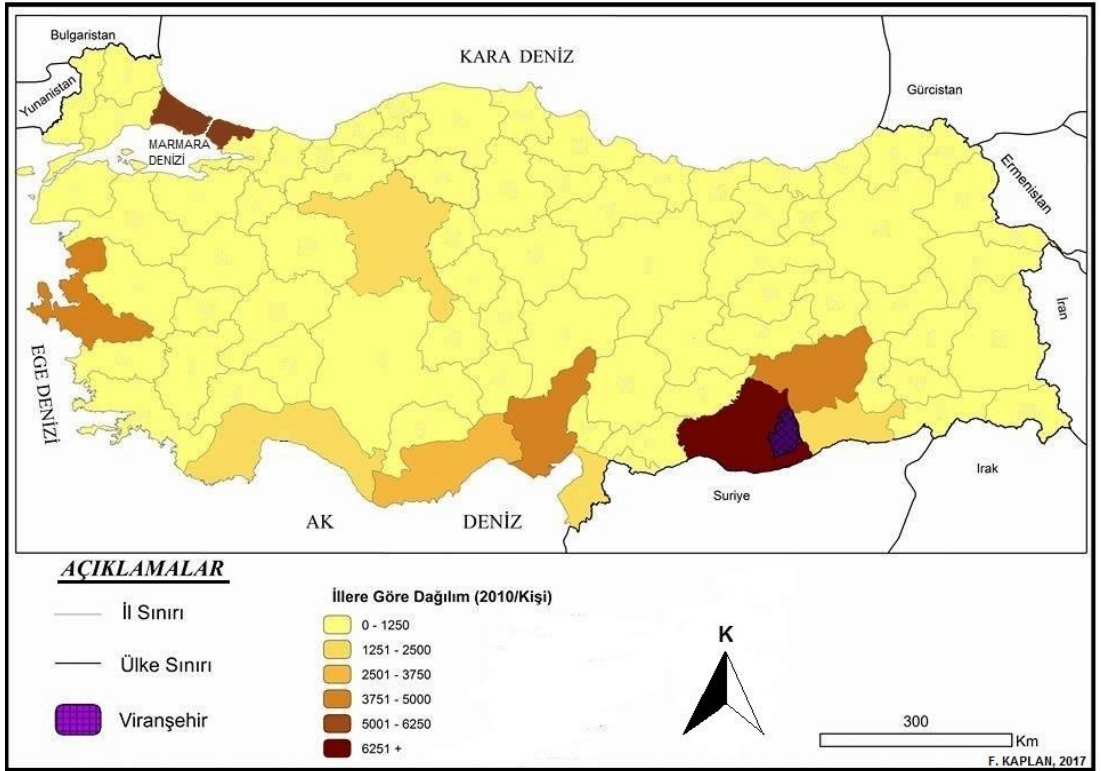
Tablo 16. Viranşehir İlçesine Kayıtlı Nüfusun İkamet Ettiği İllere Göre Dağılımı (2008-2015)

İLLER	Miktar				Pay (%)			
	2008	2010	2012	2015	2008	2010	2012	2015
Şanlıurfa	145.702	153.770	163.174	176.299	81.89	80.71	80.33	79.50
İstanbul	5.042	5.532	6.109	6.781	2.83	2.90	3.00	3.05
Diyarbakır	3.978	4.339	4.711	5.164	2.23	2.27	2.31	2.32
İzmir	3.483	3.956	3.947	4.374	1.95	2.07	1.94	1.97
Adana	3.534	3.838	3.987	4.384	1.98	2.01	1.96	1.97
Mersin	3.244	3.358	3.668	4.176	1.82	1.76	1.80	1.88
Antalya	2.065	2.456	2.901	3.957	1.16	1.28	1.42	1.78
Ankara	1.779	2.184	2.196	2.661	0.99	1.14	1.08	1.20
Mardin	1.447	1.559	1.691	1.858	0.81	0.81	0.83	0.83
Hatay	1.351	1.592	1.620	1.576	0.75	0.83	0.79	0.71
Kocaeli	907	976	1.096	1.310	0.50	0.51	0.54	0.59
Diğer İller	5.377	6.961	8.028	9.198	3.02	3.65	3.95	4.15
TOPLAM	177.909	190.521	203.128	221.738	100.0	100.0	100.0	100.0

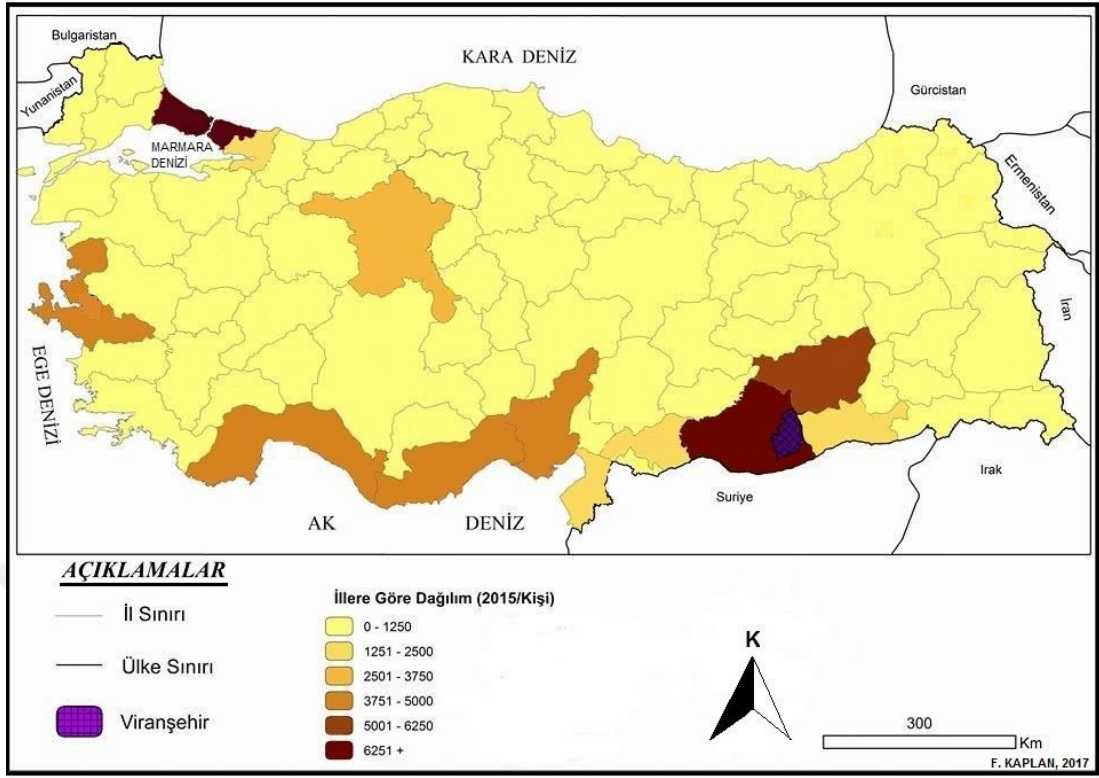
Kaynak: TÜİK, 2017 ADNKS Sonuçları.

Harita 8. Viranşehir Kaynaklı Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2008)

Harita 9. Viranşehir Kaynaklı Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2010)

Harita 10. Viranşehir Kaynaklı Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2015)

Türkiye'nin değişik illerinde ikamet eden Viranşehir kaynaklı nüfusun dağılımına bakıldığında özellikle ilçenin göç vermede bazı illerin önem kazandığı görülmektedir. Gerçekten de 2015 yılına göre Şanlıurfa ili dışındaki illerde ikamet eden toplam 45.439 kişinin 36.241'i on ilde ikamet etmektedir. Buna göre bu illerin toplamdaki payı %79,8'dir. Bu iller dışında kalan diğer illerin miktarı 9.198 ve payı %11,2'dir. Söz konusu iller İstanbul, Diyarbakır, Adana, İzmir, Mersin, Antalya, Ankara, Mardin, Hatay ve Kocaeli'dir (Tablo 16; Harita 8; Harita 9; Harita 10).

4. BÖLÜM

VİRANŞEHİR İLÇESİNDE NÜFUSUN SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Bir yerde yaşayan nüfusun sayısı kadar önemli olan diğer bir husus da o nüfusun sahip olduğu özelliklerdir (Özgür, 1998: 59). Bu görüşten hareketle araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde de nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri önem taşımaktadır. Bu özellikler Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden hareketle ele alınmıştır. Nitekim araştırma alanı nüfusunun sosyal özellikleri içerisinde nüfusun cinsiyet yapısı, yaş yapısı, eğitim durumu, dil ve dini özellikleri, medeni durumu gibi temel göstergeler üzerinde durulmuştur. Ekonomik özellikler içerisinde ise nüfusun çalıştığı meslek grupları itibariyle ekonomik özellikleri ele alınmıştır.

Viranşehir ilçesi nüfus verilerinin hem sosyal hem de ekonomik özelliklerinin Devlet İstatistik Kurumu (DİE) ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri içerisinde olmadığı dönemler ve göstergeler mevcuttur. Bu noktada bağlı olunan Şanlıurfa ili genel nüfus verileri üzerinden değerlendirmeler yapılmış ve Türkiye nüfusu verileri ile karşılaştırılarak yorumlar ortaya çıkmıştır. Böylelikle Viranşehir ilçesi nüfusunun sosyal ve ekonomik düzeyi hakkında değerlendirmeler yapmak mümkün olmuştur.

4.1. Nüfusun Sosyal Özellikleri

Viranşehir ilçesinde nüfusun sosyal özellikleri içerisinde insanı konu alan ekonomik faaliyetler dışındaki diğer bütün kriterler ele alınmaktadır. Bunlar arasında başta nüfusun cinsiyet yapısı, nüfusun yaş yapısı, nüfusun eğitim durumu verileri önem taşır. Ayrıca nüfusun dil, din ve tabiiyetleri itibariyle nüfus özellikleri de nüfusun sosyal içerisinde üzerinde durulması gereken önemli göstergelerdendir. Bu yönüyle nüfusa ait sosyal göstergeler, geleceği planlama adına önemli bir hareket

noktasını oluşturacaktır. Ayrıca araştırma alanındaki nüfusun özelliklerinin ayrıntılardaki yönünü de ortaya çıkarmıştır.

4.1.1. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Bir alanda yaşayan nüfusta, toplam nüfus veya yaş gruplarına göre kadın-erkek nüfusundaki dağılışı, yalnız nüfus yönünden değil sosyal ve ekonomik bakımdan da büyük önem taşır. Nitekim nüfusta oluşabilecek bir cinsiyet dengesizliği beraberinde pek çok sorunu da getirecektir. Meselâ, evlilik oranlarındaki yetersizlikler, çalışan nüfusun ağırlıklı erkeklerden oluşması nedeniyle sosyal hayatta oluşacak sorunlar gibi.

Bir nüfusun cinsiyet yapısını belirlemek söz konusu olduğunda öncelikle genel cinsiyet oranı tespiti yapılır. Genel cinsiyet oranı, belli bir nüfus kitlesinde 100 veya 1000 kadına isabet eden erkek sayısı şeklinde ifade edilir (Temurçin, 2013: 274). Buna göre erkek nüfusun kadın nüfusa oranlanıp 100 ya da 1000 ile çarpılması sonucunda genel cinsiyet oranı (GCO) bulunur (Tandoğan, 1998: 111). Özellikle savaşlar, doğumlar ve ölümler gibi olayların etkilerini göstermek açısından cinsiyet oranını bilmek önemli olmakla birlikte nüfus ile ilgili sosyal ve ekonomik özelliklerin belirlenmesinde de bu verilere ihtiyaç duyulmaktadır (Temurçin, 2013: 275).

Araştırma alanında nüfusun cinsiyet yapısı genel nüfus sayım dönemleri içerisinde zamana bağlı olarak düzensiz bir değişim süreci ve gelişimi göstermektedir. Şanlıurfa ili genelinde olduğu gibi Viranşehir ilçesi nüfusunda da bazı dönemler erkek bazı dönemlerde kadın nüfus fazlalığı dikkat çekmektedir. Nitekim ilk sayım yılı olan 1927’de Viranşehir ilçesinde 100 kadına 106.5 erkek cinsiyet oranı ile yüksek bir seyir izlediği görülmekte iken 1935, 1940, 1945 yıllarında 100 kadına düşen erkek nüfusun sırasıyla 97.3, 85.4, 90.0 genel cinsiyet oranları ile düşük seyrettiği görülmektedir. Bu duruma ülke genelinde bu dönemlerde yeni çıkan savaşlar (Kurtuluş Savaşı etkisi), 2. Dünya Savaşı’nda tedbiren erkek nüfusun ülke genelinde silâh altında tutulması ile verilen çalışma çağı erkek nüfus göçleri etkili olmuştur. 1950 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerinde Viranşehir ilçesi nüfus verileri içerisinde genel cinsiyet oranları şehir bazında verilmiş ancak ilçe bazında verilmemiştir. 1955 yılından 2000 yılına kadar ki nüfus sayım dönemlerinde

ise 100 kadına düşen erkek nüfus cinsiyet oranının 100'ün üzerinde olduğu ve en yüksek cinsiyet oranlarının ise 1955 yılı sayım döneminde 100 kadına düşen erkek nüfus oranının 115.0 ve 1975 yılı sayımında 100 kadına düşen 115.7 erkek nüfus cinsiyet oranları ile dikkat çektiği görülmektedir (Tablo 17). Bunda da araştırma alanında yaşanan hızlı nüfus artışı, çevre yerleşmelerden siyasi ve sosyal nedenlerle alınan göç ile tarım toplumlarında görülen nüfusun geleneksel anlayışla erkek çocuk sahibi olmaya önem vermesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 17. Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi Nüfusunun Cinsiyet Yapısı, Toplam Nüfus ve Genel Cinsiyet Oranı (1927-2015)

Dönem	Şanlıurfa				Viranşehir			
	Kadın	Erkek	Toplam	Genel Cinsiyet Oranı (GCO)	Kadın	Erkek	Toplam	Genel Cinsiyet Oranı (GCO)
1927	104.397	104.142	208.539	99,76	6.256	6.665	12.921	106,54
1935	114.704	114.910	229.614	100,18	7.725	7.524	15.249	97,40
1940	125.876	119.527	245.398	94,96	7.689	6.573	14.262	85,49
1945	133.595	130.260	263.855	97,50	7.719	6.953	14.672	90,08
1950	147.055	151.339	298.394	102,91	...*	...*	19.835	...*
1955	169.564	178.635	348.199	105,35	13.817	15.897	29.714	115,05
1960	205.907	196.012	401.919	95,19	17.553	18.968	36.521	108,06
1965	220.186	230.612	450.798	104,74	23.153	24.743	47.896	106,87
1970	263.366	274.765	538.131	104,33	31.383	32.918	64.301	104,89
1975	284.862	312.415	597.277	109,67	38.153	44.153	82.306	115,73
1980	291.019	311.717	602.736	107,11	47.138	53.090	100.228	112,63
1985	384.116	410.918	795.034	106,98	38.992	43.516	82.508	111,60
1990	485.475	515.980	1.001.455	106,28	48.976	51.385	100.361	104,92
2000	694.493	748.929	1.443.422	107,84	88.505	99.200	187.705	112,08
2007	766.444	756.655	1.523.099	98,72	77.283	75.186	152.469	97,29
2010	831.989	831.382	1.663.371	99,93	82.493	80.490	162.983	97,57
2015	941.827	950.493	1.892.320	100,92	93.130	91.474	184.604	98,22

Kaynak: DİE, 1927-2000, TÜİK, 2016 ADNKS Sonuçları.

*Veri yok.

2000 yılından sonra başlayan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2007, 2010 ve 2015 yılı nüfus sayım istatistiklerinde araştırma alanı nüfus cinsiyet oranında kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim 2007 yılında 100 kadın nüfusa 97,2 erkek nüfus cinsiyet oranı, 2010 yılında 97,5 erkek nüfus cinsiyet oranı, 2015 yılında ise 98,2 erkek nüfus cinsiyet oranı görülmektedir. Bu durum özellikle çalışma çağındaki erkek nüfusun ekonomik kaygılarla ilçe dışı yerleşmelere göç ettiğinin bir göstergesidir (Tablo 17).

Nüfusun cinsiyet yapısındaki değişimler doğum ve ölüm oranlarını da etkilemektedir. Nitekim erkeklerde ortalama ömür kadınlara oranla daha kısa (Tandoğan, 1998: 110) olduğundan nüfusta erkek nüfus oranının fazlalığı ölçüsünde genel ölüm seviyesi de artacaktır. Her ne kadar doğum sonrası erkek nüfus genel itibariyle kadın nüfustan fazla olduğu görülse de hemen her yaş grubunda erkek nüfusun ölüm oranındaki fazlalığının kadın nüfustan çok olması, ilerleyen yaşlarda kadın nüfus oranını artırmıştır (Gürtan, 1969: 109). Ayrıca kadın nüfus oranının yetersizliği de o toplumdaki doğum oranının düşük olmasına sebebiyet vermektedir.

Şanlıurfa ili genelinde de araştırma alanında olduğu gibi cinsiyet yapısı sayım dönemleri itibariyle düzensiz bir gelişme göstermiştir. Nitekim 1927 yılı sayım döneminden 1945 yılı sayım dönemine kadar 1935 sayım dönemi hariç kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sayım dönemleri çerisinde sadece 1935 yılı nüfus sayım sonuçlarında nüfus cinsiyet oranı erkek nüfus lehinde biraz farklılaşmışsa da bu farklılık genel eğilim içerisinde çok dikkat çekmemektedir. 1950 yılı nüfus sayım döneminden 2000 yılı sayım dönemine kadar (1960 sayım dönemi hariç) Şanlıurfa ili nüfusunda 100 kadın nüfusa 100'ün üzerinde erkek nüfus cinsiyet oranının hâkim olduğu görülür. Öte yandan 2007'de 100 kadın nüfusa 98.7 erkek nüfus cinsiyet oranı, 2010'da 99.2 erkek nüfus cinsiyet oranı ile kadın nüfusun il nüfusu içerisinde öne çıktığı dikkat çekmektedir. Ancak 2015 yılı sayım döneminde erkek nüfusun tekrar fazlaştığı ve nüfus cinsiyet oranının 100.9 değerine çıktığı görülmektedir (Tablo 17). Bütün bu il geneli cinsiyet yapısındaki değişimler temelde siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerle göç olgusuna bağlı erkek nüfusun daha çok il dışına gitmesi ve bundan kaynaklanan nüfus cinsiyet yapısındaki değişimler olduğu bilinmektedir.

4.1.2. Nüfusun Yaş Yapısı

Sınırları belirli bir alanda aynı zaman dilimi içerisinde yaşayan nüfusun sosyal özelliklerinin değerlendirilmesinde önemli ölçütlerden birisi de nüfusun yaş yapısıdır. Geniş ve dar aralıklı yaş grupları cinsiyet yapısı, nüfusun sosyal özellikleri içerisinde bağımlı ve aktif nüfusun tespitinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Nitekim bakıma muhtaç, kendi ihtiyaçlarını karşılamada diğer nüfusun yardımına ihtiyaç duyan 0-14 yaş arası nüfus ile 65 ve üzeri yaş grubu ihtiyarlık nedeniyle benzer özellikler taşıdığından bağımlı nüfus içerisinde yer almaktadır. 15-64 yaş arası nüfus ise çalışabilecek durumda olduğundan aktif (faal) nüfus olarak adlandırılır. Her ne kadar bu yaş grubunun tamamı çalışmasa da (öğrenci, işsiz vb. gibi) çalışabilecek çağda olması nedeniyle bu şekilde ifade edilmektedir.

Diğer taraftan bir de nüfusun yaş yapısı içerisinde mekâna göre değişen nüfus yığılma özelliği ve buna bağlı gelişen sosyo-ekonomik durumun anlaşılması söz konusudur. Nitekim bir yerde yaş aralıklarından hangisinde nüfus fazlalaşıyorsa o nüfus ile ilgili bazı sosyo-ekonomik özellikler belirginleşmiş demektir. Öyle ki eğer genç yaş grubu (0-14 yaş) oran olarak nüfus içinde fazla ise doğum hızı fazla, ekonomisi buna göre şekillenmiş bir nüfus yapısı ortaya çıkar. Orta yaş (15-64 yaş) grubu nüfus içerisinde fazla ise çalışma çağı yani aktif nüfusun etkisiyle ekonomik olarak gelişmişliği daha yüksek bir yer olduğu kanaati oluşur. İhtiyar nüfusun (65 ve üzeri yaş) fazla olduğu nüfuslarda ise sağlık koşulları iyileştiğinden ölüm oranı azalan, doğal olarak ekonomik gelişmişliği fazla olan bir nüfus yapısı anlaşılır. Her ne kadar ihtiyar nüfusun fazlalığı ekonomik gelişmişliğe işaret etse de yakın gelecekte aktif nüfusun azlığı nedeniyle ekonomisi durağanlaşıp zayıflayan bir özellik kazanacağı da bilinmesi gerekir.

Nüfusun yaş yapısı incelenirken özellikle bilinmesi gereken hususlardan birisi nüfusun yaş bağımlılık oranıdır. Burada 2000 yılı sayım dönemine kadar olan nüfus gelişimi içerisinde araştırma alanına ait yaş grupları ve yaş bağımlılık verileri Devlet İstatistik Enstitüsü verileri içerisinde yer almadığından benzer özellikler taşınması ve fikir vermesi açısından idari yönden bağlı bulunduğu Şanlıurfa ili ve Türkiye'ye ait yaş bağımlılık oranları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar 1980, 1985 ve 1990 genel nüfus sayımı sonuçları arasında Viranşehir ilçe merkezine (şehir) ait nüfus yaş grubu sonuçları yer alsada bu veriler içerisinde ilçe

geneli nüfus (kır nüfusu) yaş grubu sonuçları olmadığından araştırma alanı yaş bağımlılık oranları tespiti yapılamamış ve karşılaştırılan veriler içerisinde gösterilmemiştir. Bütün bu bahsi geçen nedenlerle araştırma alanı yaş bağımlılık oranları Tablo 18 içerisinde karşılaştırmalı değerlendirmesi 2000 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bilinmesi gereken diğer bir durum da yaş bağımlılık oranının 0-14 yaş arası nüfus ile 65 yaş üzeri ihtiyar nüfusun çalışma çağı yani faal nüfus olan 15-64 yaş nüfusu ile oranlanması ile elde edilir. Bu bilgi nüfusun iş, istihdam durumu ve üretkenliğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle nüfusun yaş bağımlılık durumu aşağıdaki Tablo 18 ve Şekil 11’de gösterilmiştir.

Buna göre Şanlıurfa ilinde toplam yaş bağımlılık oranının 1935 yılı sayım döneminden itibaren %89,07 oranıyla yüksek seyrettiği, ancak sadece 1945 ve 1950 yıllarında %84,62 ve %84,30 oranları ile dönemin şartları gereği kısmen bir duraklamanın yaşandığı görülmektedir. 1955 yılından itibaren yaş bağımlılık oranının Şanlıurfa ilinde %90,08 ile başlayıp 1980 yılı sayım döneminde %113,52 seviyelerine kadar çıkmış olması büyük ölçüde istihdam sorunlarının yaşandığı, doğurganlığın yüksek olması ile göç oranının arttığı sonuçlarına ulaştırır. 1985'ten itibaren %106,57 oranı ile düşüşe geçen bir yaş bağımlılık oranı görülmektedir ki 2000 yılı sayım döneminden itibaren bu oran %87,77 değerine kadar inmiş olması nüfusun istihdam ihtiyacının planlama ve uygulamalar ile az da olsa karşılanmaya başladığının göstergesidir. Türkiye toplam yaş bağımlılık oranı 1935'te %82,89 ve 1940'ta %84,12 olarak görülmektedir. Ancak 1945 yılından itibaren bu oranın %75,09' 1950'de %71,32 oranına düşmüş, 1955 döneminden itibaren de %75,00 oranı ile tekrar bir artış sürecine girdiği görülmektedir. Toplam yaş bağımlılık oranı 1970 yılına kadar artarak gelmiş ve %85,85 oranına ulaşmıştır. 1975 yılından itibaren ise 2015 yılına kadar düzenli olarak azalma sürecine girdiği ve 2015 döneminde %47,57 oranına kadar düştüğü görülmektedir (Tablo 18; Şekil 11). İstihdam imkânlarının artması, tarımda ve sanayide olumlu gelişmelerin görülmesi ve nüfus artış hızının yavaşlaması gibi faktörler Türkiye genelinde toplam yaş bağımlılık oranını belirgin bir şekilde azaltan önemli bazı etmenler olarak sıralanabilir.

Tablo 18. Viranşehir İlçesi, Şanlıurfa İli ve Türkiye'nin Sayım Dönemleri İtibariyle Yaş Bağımlılık Oranları (%/ 1935-2015)

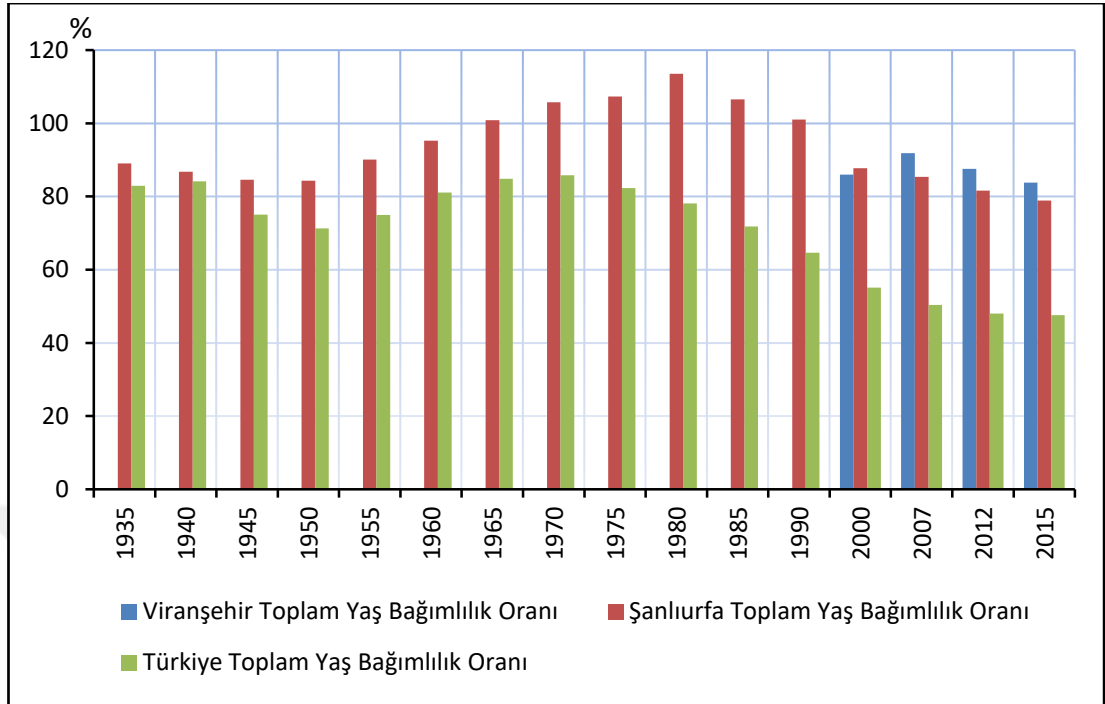
Dönem	Yaşlı Bağımlılık Oranı (%)			Genç Bağımlılık Oranı (%)			Toplam Yaş Bağımlılık Oranı (%)		
	Viranşehir	Şanlıurfa	Türkiye	Viranşehir	Şanlıurfa	Türkiye	Viranşehir	Şanlıurfa	Türkiye
1935	-	6.68	7,14	-	82.39	75,75	-	89,07	82,89
1940*	-	5.79	6,51	-	81.01	77,60	-	86,80	84,12
1945	-	4.94	5,85	-	79.68	69,24	-	84,62	75,09
1950	-	5.13	5,66	-	79.17	65,66	-	84,30	71,32
1955	-	5.79	5,99	-	84.29	69,01	-	90,08	75,00
1960	-	5.98	6,40	-	89.28	74,69	-	95,26	81,09
1965	-	6.31	7,33	-	94.59	77,68	-	100,90	84,89
1970	-	6.40	8,17	-	99.35	77,68	-	105,75	85,85
1975	-	6.65	8,39	-	100.65	73,94	-	107,30	82,33
1980	-	7.18	8,45	-	106.34	69,67	-	113,52	78,12
1985	-	5.42	7,22	-	101.15	64,59	-	106,57	71,81
1990	-	4.60	7,06	-	96.44	57,62	-	101,04	64,68
2000	3.25	4.61	8.83	82.77	83.16	46.27	86,02	87,77	55,10
2007	6.12	6.68	10.65	85.71	78.71	39.71	91,84	85,39	50,36
2012	5.54	6.27	11.12	82.00	75.37	36.91	87,55	81,65	48,03
2015	5.76	6.61	12.17	78.06	72,28	35.39	83,82	78,90	47,57

Kaynak: DİE, 1935-2000 GNS ve TÜİK, 2016 ADNKS Sonuçları.

*Yaş grubuna göre nüfus 1935 ve 1945 yılı verilerinden tahmin edilmiştir.

-Veri Yok.

Şekil 11. Viranşehir, Şanlıurfa ve Türkiye Yaş Bağımlılık Oranı (%/ 1935-2015)

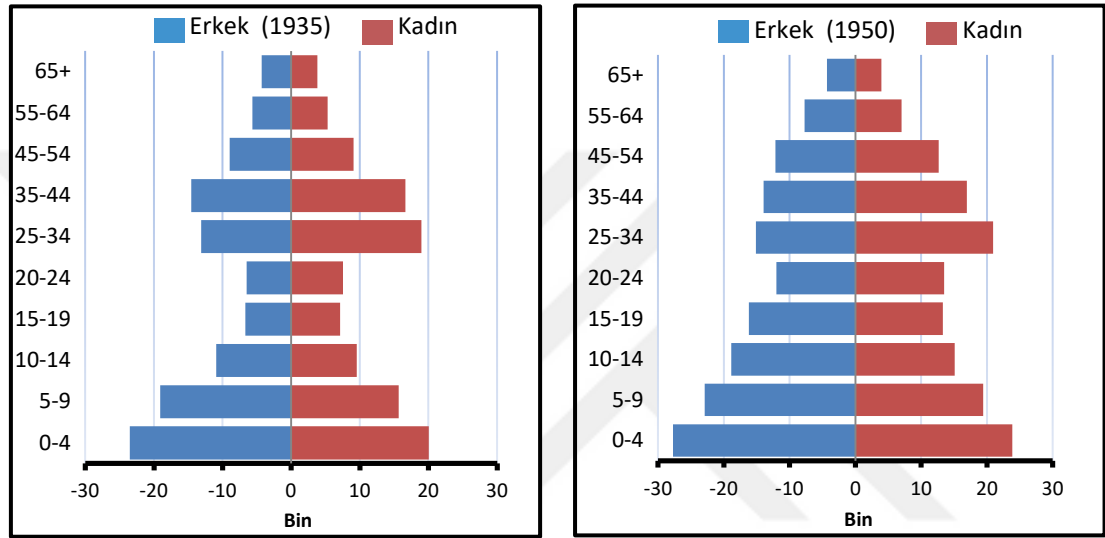

Diğer taraftan araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde, konunun başında belirtildiği üzere, 1980, 1985 ve 1990 genel nüfus sayım sonuçları içerisinde sadece şehir nüfusunun yaş grupları verildiğinden ilçe geneli ile ilgili yaş bağımlılık oranları elde edilememiştir. Ancak 2000 yılı sayım döneminden itibaren bu sonuçlar verilmeye başlanmış olduğundan daha sağlıklı ve kesin sonuçları görmek mümkün olmuştur. Nitekim 2000 döneminde toplam yaş bağımlılık oranı %86,02, 2007 döneminde %91,84 olarak dikkat çekmektedir. Özellikle 2007 yılı toplam yaş bağımlılık oranının hem Şanlıurfa ili genelinden hem de Türkiye toplam yaş bağımlılık oranından yüksek bir oran göstermektedir. 2012 döneminde %87,55 ve 2015'te ise %83,82 oranı ile yüksek seyreden toplam yaş bağımlılık oranı Şanlıurfa ve Türkiye oranlarının üzerinde olduğu görülmektedir. Bu sonuç, araştırma alanında yüksek doğurganlık nedeniyle genç nüfusun yüksekliği ile çalışma çağındaki nüfusun bir kısmını göçlerle göndermesinden kaynaklanmaktadır.

Bu yöntemin yanı sıra, nüfusun yaş grupları ve cinsiyet yapısı incelenirken Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinin daha anlaşılabilir olması adına nüfus piramidi yöntemi kullanılır. Araştırma alanı ve bağlı olduğu Şanlıurfa ili için de bu yöntemi kullanarak değerlendirmeler yapılması sağlıklı olacaktır. Bu noktadan hareketle öncelikle ilk sayım dönemlerinde

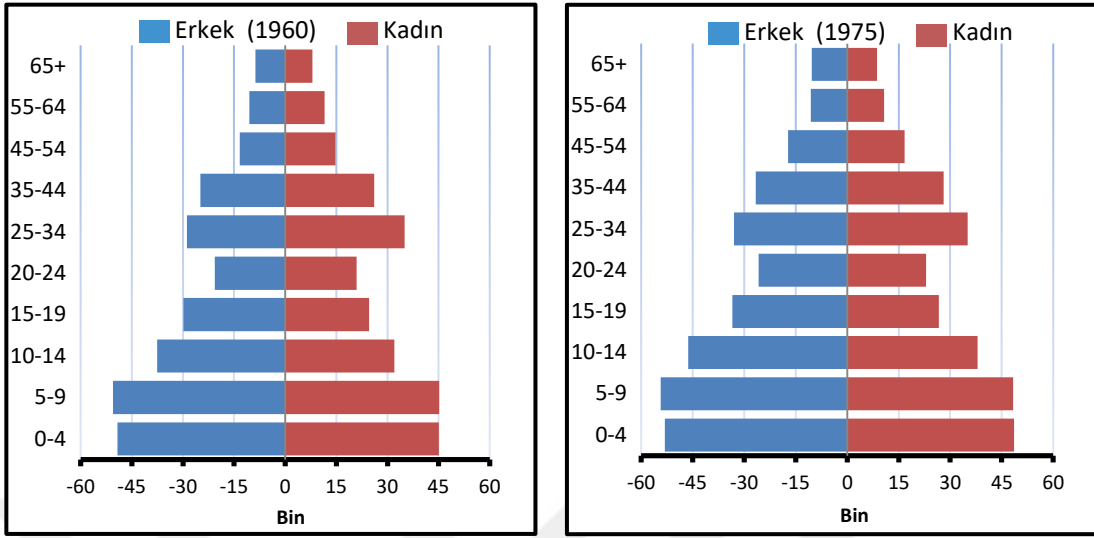
Viranşehir ilçesi verileri olmadığından bu dönemler için Şanlıurfa ili yaş grupları ve cinsiyet verileri ele alınmıştır. Böylelikle Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yaş grupları ve cinsiyet değişimi Şanlıurfa verileri üzerinden değerlendirilmesi mümkün olmuştur. İlçe bazında verilerin yayınlandığı dönemler için ise Viranşehir ilçesi yaş grupları ve cinsiyet verilerinin, nüfus piramitleri üzerinden değerlendirmesi ve açıklaması yapılmıştır.

Şekil 12. Şanlıurfa İli Nüfus Piramitleri (1935, 1950)

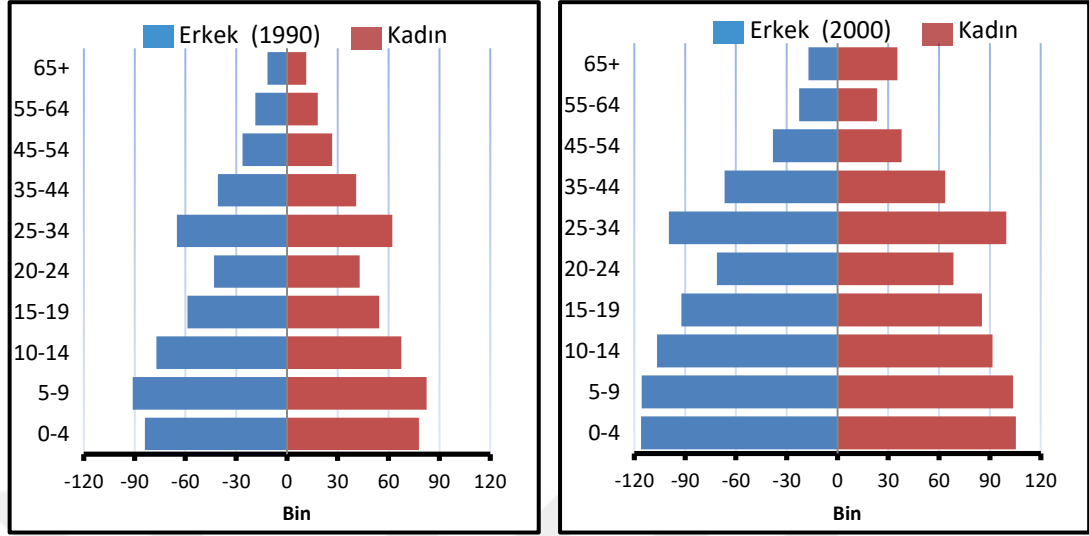
Araştırma alanı Viranşehir ilçesi ile Şanlıurfa ili nüfusunun Cumhuriyet tarihi boyunca nüfus yaş grupları gelişimi birbirine yakın özellikler taşımaktadır. Nitekim her sayım döneminde önemli gelişmeler yaş gruplarında görülmekte ise de belirli dönemler itibariyle yaş grupları Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesi özelinde karşılaştırılmıştır. Ancak Viranşehir ilçesi nüfusunun yaş yapısı verileri ilk sayım dönemlerinde yer olmadığından bu dönemlerde sadece Şanlıurfa ili yaş grupları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Şanlıurfa ili nüfusunun yaş grupları itibariyle 1935 yılı nüfus yaş grupları ve 1950 yılı nüfus yaş grupları nüfus piramitlerinde Şekil 12’de görüldüğü üzere ciddi değişiklikler dikkat çekmektedir. Özellikle 1950 yılına gelindiğinde 10-14 yaş grubundan itibaren 20-24 yaş grubuna kadar olan nüfus miktarında önemli bir artış söz konusudur. Aynı zamanda her iki dönemde de 0-4 yaş grubunun fazlalığı doğurganlığın yüksekliğine işaret etmektedir. Diğer taraftan her iki dönem için 65 üzeri yaş grubunun azlığı sosyo-ekonomik koşullar ve yaşam standartlarının il genelinde düşüklüğünün göstergesidir.

Şekil 13. Şanlıurfa İli Nüfus Piramitleri (1960, 1975)

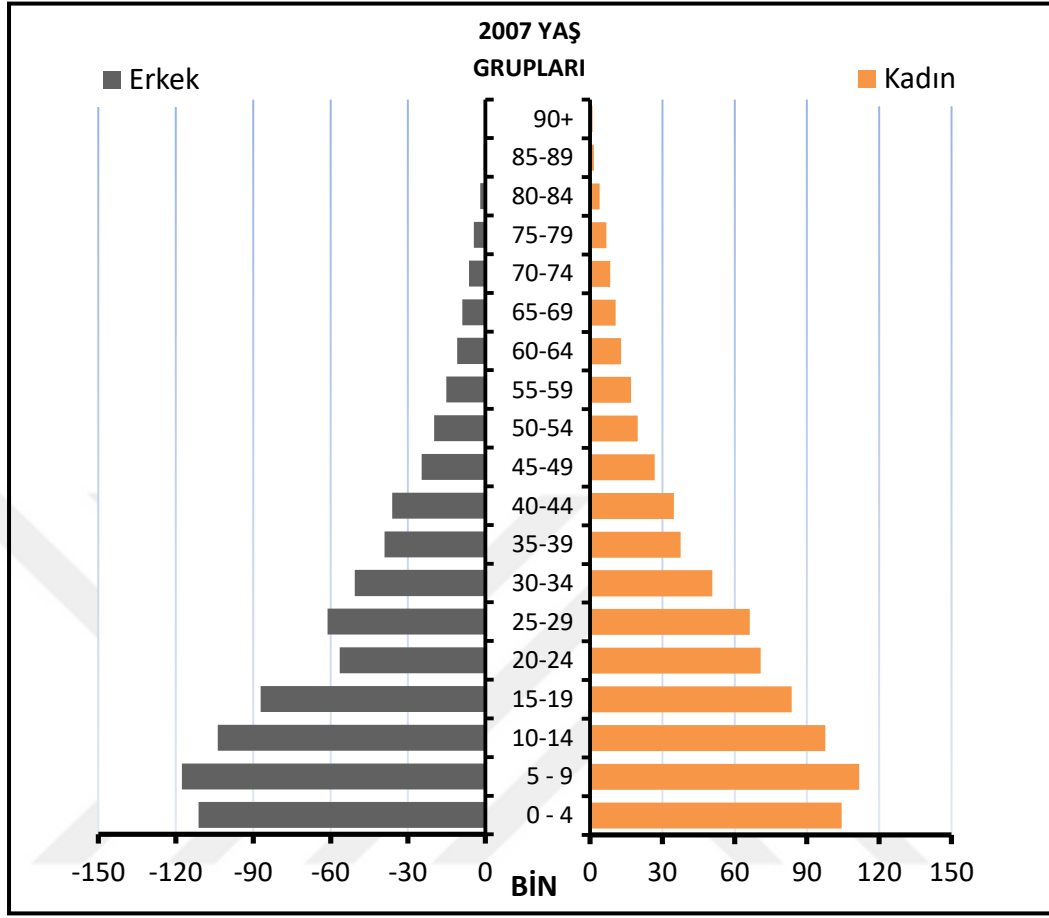
Şanlıurfa ili 1960 ve 1975 dönemi piramitlerine bakıldığında (Şekil 13) taban kısmını oluşturan 0-14 arası yaş grupları genişliğinden doğum hızının yüksekliği anlaşılmaktadır. Ayrıca her iki dönemde de aralarında 15 yıl gibi bir zaman farklılığı olmasına rağmen, 20-24 yaş grubunun az olması, sosyo-ekonomik kaygılarla göç eden nüfusun bu yaş grubunda çoğunlukta olduğunu gösterir. Diğer taraftan 45-65 yaş grubunun azalarak gitmesi ve hele de 65 yaşından sonrası nüfusun yaş grupları içerisinde en az olan grup olması, ekonomik yapıyla birlikte sağlık koşullarının da daha henüz yeterince iyileşmediği sonucunu gösterir. Bu bağlamda her iki dönem için de dikkat çeken diğer bir özellik 0-24 yaş grupları içerisinde erkek nüfus miktarının kadın nüfus miktarına göre belirgin bir fazlalık olmasıdır. Öte yandan 25 yaşından sonraki yaş gruplarında ise kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu açıkça görülmektedir. Bu durum erkek nüfusun doğum sayısının kadın nüfustan fazla olduğunu ancak sonraki yaşlarda erkeklerin göç ya da ölüm hızındaki fazlalık nedenleriyle miktarının kadın nüfusa göre azaldığı görülmektedir. Bu sonuçlar pek çok kültürel, geleneksel, ekonomik sebeplere dayanır. Ama netice itibariyle Şanlıurfa ili nüfus piramidinde bu şekilde açıkça görülmektedir. Bu iki dönem piramitlerinden Şanlıurfa ili genelinde nüfusun yaş ve cinsiyet durumunun geleneksel tarım toplumu ekonomik yapısına göre şekillendiği anlaşılmaktadır (Şekil 13).

Şekil 14. Şanlıurfa İli Nüfus Piramitleri (1990, 2000)

Şanlıurfa İli 1990 ve 2000 dönemi nüfus piramitleri (Şekil 14) incelendiğinde özellikle piramidin taban ölçeği gösterge miktarının hızlı nüfus artışı etkisine bağlı olarak önceki dönemlere göre oldukça arttığı görülmektedir. Diğer taraftan genel olarak nüfus artışı bütün dönemlerde görülen bir özellik olsa da 2000 döneminde 1990 dönemine göre daha fazla bir artış olduğu bütün cinsiyet ve yaş gruplarında dikkat çekmektedir. Bu piramitlerde öne çıkan hususlardan bir diğeri de artan nüfusa karşılık 15-64 yaş aralığı olan çalışan nüfus çağının 2000 döneminde daha da artmış olmasıdır. Yine öne çıkan durumlardan biri kadın nüfusun 1990 döneminde başlayıp 2000 dönemine kadar ki süreçte 25 yaş üstü yaş grubundaki miktar artışı çok belirginleşmiş olmasıdır. Ayrıca 65 yaş ve üstü grupta kadın nüfus miktarının varlığı son derece fazlaşmıştır. Bu göstergeler ışığında Şanlıurfa ili nüfus cinsiyet ve yaş piramitlerinden çıkan sonuç olarak sosyo-ekonomik koşulların daha iyi seviyelere ulaştığı yaşam standartlarının yükseldiği şeklinde olmaktadır. Hele bir de 1990 yılından çok fazla olan 0-4 ve 5-9 yaş gruplarında 2000 dönemindeki fazlalık, nüfus artış hızının Şanlıurfa ili genelinde ne denli yüksek olduğunu kanıtlar. GAP'ın kısmen devreye alınması, tarımda sulamanın eskiye göre artması, insanların toprağından daha çok mahsul almasına bağlı olarak gelir düzeyinin yükselmesi gibi sosyo-ekonomik hayatı etkileyen gelişmeler Şanlıurfa ili nüfus cinsiyet ve yaş yapısında önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır.

Şekil 15. Şanlıurfa İli Nüfus Piramidi (2007)

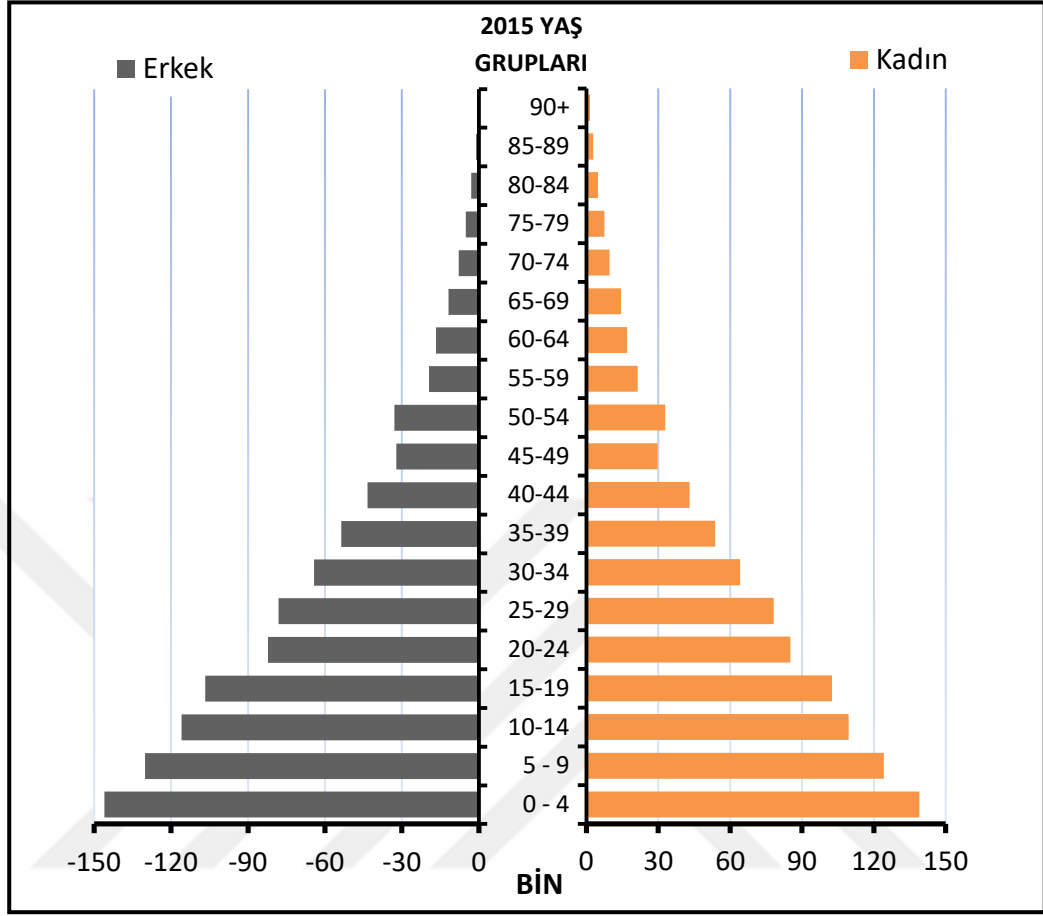
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre 2007 dönemi geniş aralıklı yaş grupları ve cinsiyeti ortaya koyan ve Şekil 16'a görülen Şanlıurfa ilinin nüfus piramidinden, taban kısmının geniş olduğu, buna göre doğum miktarının genel olarak yüksek olduğu, 0-4 yaş aralığında, ancak önceki döneme göre (5-9), bir azalma olduğu anlaşılmaktadır. Bunda Türkiye genelinde uygulanmakta olan nüfus planlamalarının bir etkisinin olduğu açıktır. Ancak yine de doğum oranının durumu Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan çalışma çağı 15-64 yaş arası olgun nüfusun azlığı da dikkat çeken hususlardandır. Genç nüfusun fazla olup, olgun nüfusun az olması yaş bağımlılık oranının %85,3 olmasına neden olmuştur.

Bütün bu özelliklerin yanında Şanlıurfa ili nüfus piramidinde ilk sayımlardan bu yana değişmeyen bir durum vardır. Bu durum, yaşlı nüfusun (65 ve üstü yaş) azlığıdır. Türkiye genelinde olduğu gibi Şanlıurfa ilinde de ortalama yaşam

süresinin kısalığı, sosyo-ekonomik koşulların yetersizliği gibi nedenler bu sonucu oluşturur. Diğer bir özellik ise miktar değişse de bu sayım dönemine kadar çok değişmeyen durum da olgun ve ihtiyar nüfusta erkek nüfustan daha fazla kadın nüfusun olmasıdır. Doğum miktarında ve 14 yaşına kadar erkek nüfus miktarı fazla olmasına rağmen 15-64 ve 65 üstü yaş gruplarında kadın nüfus miktarının fazlalığı dikkat çeker.

Şanlıurfa ili 2007 dönemi nüfus piramidinde dikkat çeken son bir husus da erkek nüfusun 20-24 yaş grubunda kadın nüfus ile bir sonraki (25-29 yaş grubu) erkek nüfusa göre ileri düzeyde miktar kaybına uğramış olmasıdır. Nitekim bu farklılaşmanın temelinde yatan sebep ise il genelinde meydana gelen, il dışına doğru göçlerdir. Bu yaş grubundaki göçlerin temelinde yatan nedenler zamanla değişse de en önemli ve çok değişmeyen nedenlerinin başında ekonomik şartlardan kaynaklanan işsizlik faktörü gelir. Bunların dışında 2007 dönemi için bu yaş grubunun azlığında etkili olan diğer bazı nedenler arasında, eğitim nedeniyle göçlerin bu yaş grubunda öne çıkması, askere alınmaların bu yaş grubunda fazlalığı, sosyal nedenlere bağlı geleneksel özellikler (kız kaçırma olayları, kan davaları vb.) nedeniyle oluşan göçler gibi nedenler sayılabilir. Ayrıca gelişen iletişim araçları yoluyla büyük yerleşmelerin cazibesinden etkilenme ile macera arayışına açıklık ve farklı şehirlerdeki akrabaların etkisiyle oluşan göçler de 20-24 yaş grubu erkeklerde daha fazla görülmesi bu yaş grubunda nüfus miktarının dikkat çekici şekilde azalmasının nedenleri arasındadır.

Şekil 16. Şanlıurfa İli Nüfus Piramidi (2015)

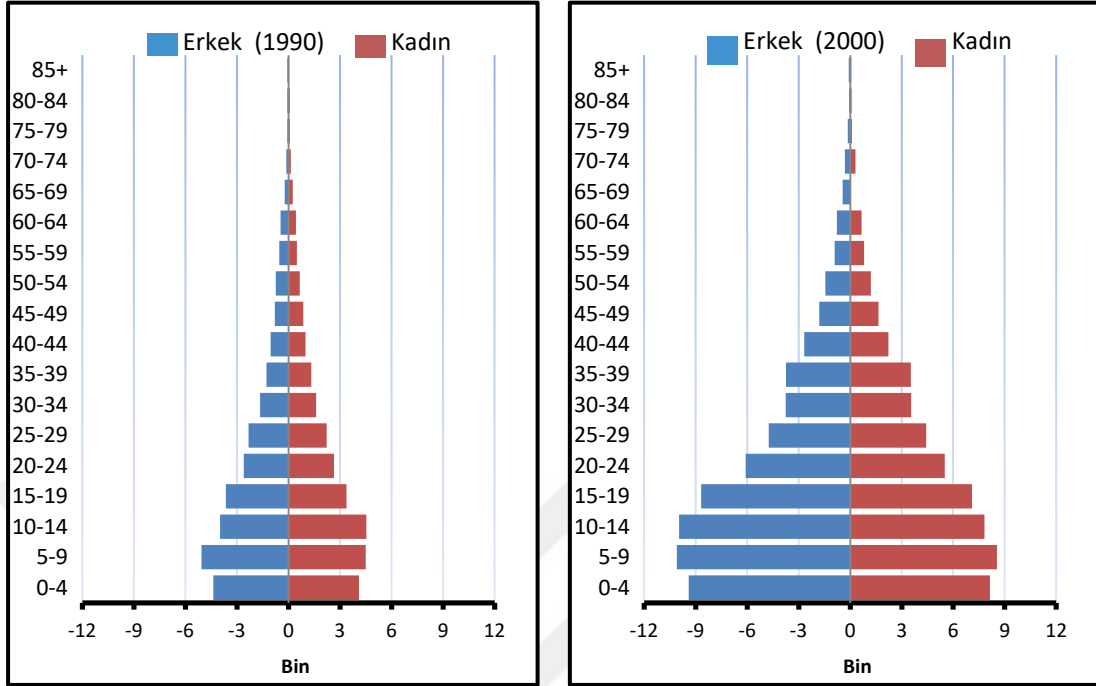
Şanlıurfa ili 2015 dönemi nüfus piramidine bakıldığında genel itibariyle düzgün üçgen piramit görüntüsünün hâkim olduğu görülür (Şekil 16). Buradan Şanlıurfa ili nüfusunun doğum oranı yüksek, genç nüfus miktarı fazla ve buna bir de ihtiyar nüfus dâhil edildiğinde yaş bağımlılık oranının %78,9 ile yüksek bir değer taşıdığı anlaşılır. Doğal olarak bu durum da ilin ekonomik yapısının yeterince gelişmediğini ve Şanlıurfa ilinin Türkiye illeri arasında T.C. Kalkınma Bakanlığı'nın 2013 yılında yaptırdığı "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" (SEGE-2011) verilerine göre neden 73. sırada olduğunu daha iyi açıklar (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 50). Nüfusun bu denli hızlı artıyor olması ve genç özellik taşıması dinamik yapıda olduğunu gösterse de istihdam oluşturmada yetersiz kalınması dışarı verilen göçleri artıran ciddi bir etken olarak görülmektedir. Diğer taraftan Şanlıurfa ili nüfus artış hızının ilçeler bazında doğum miktarına bağlı yüksekliği, Viranşehir ilçesinin de benzer nüfus özellikleri taşıdığının bir ifadesidir. Ayrıca Şanlıurfa ili nüfusunda diğer dönemlerde de yeri geldikçe

belirtilen 0-14 yaş grubu erkek nüfusun kadın nüfustan daha fazla oluşudur. Buna mukabil 15-24 arası erkek nüfusun ise daha önce bahsi geçen nedenlere bağlı olarak kadın nüfusa göre birdenbire azaldığı bu dönemde de dikkat çekmektedir. 25 yaş grubundan itibaren kadın nüfusu yaş gruplarının 50-54 yaş grubu dışında, devamlı önde seyrettiği görülmektedir. Ayrıca erkek nüfusun ortalama yaşam süresinin daha kısa olduğu bu nüfus piramidinde açıkça görülen hususlardan birisidir (Şekil 16).

Devlet İstatistik Enstitüsü Viranşehir ilçesi nüfusu yaş grupları ve cinsiyet miktarı verilerini düzenli olarak 1990 yılından sonra verilmeye başlamıştır. Her ne kadar 1970 ile 1990 yılları arasındaki sayım dönemlerinde 0-6yaş ya da 0-12 yaş gruplarını vermeden kısmi yaş grubu verileri var ise de sağlıklı değerlendirme yapabilmek için bütün yaş gruplarının verilmiş olması önemlidir. Zaten Şanlıurfa ili verileri üzerinden de Viranşehir ilçe nüfus yaş grupları cinsiyet verilerini kapsayan değerlendirmeler yapılmış olduğundan 1990 öncesi dönemler için farklı bir değerlendirme uygulaması yapılmamıştır. Ancak 1990 yılı sayım dönemi ile 2000 yılı dönemi sayım dönemlerinde ilçe bazında dar aralıklı yaş grupları verilerinin yer alıyor olması nedeniyle Devlet İstatistik Kurumu verileri ayrıca bu bölüm içerisinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda 2007 ve 2015 yılı Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri de hem tablo halinde ilerleyen kısımlarda verilmiş hem de dönemin nüfus yaş grupları ve cinsiyet durumu karakterini yansıtması açısından 2007 ve 2015 sonuçlarının nüfus yaş grubu cinsiyet piramitleri gösterilmiştir.

Araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinin 1990 ve 2000 yılı nüfus yaş grupları cinsiyet piramidine bakıldığında (Şekil 17) taban kısmını oluşturan 0-4 ve 5-9 yaş gruplarının fazlalığı dikkat çeker. Bu durum nüfusun Şanlıurfa ili genelinde olduğu gibi doğum oranı yüksek bir nüfus yaş yapısının hâkim olduğunu gösterir. Diğer taraftan çalışma çağı olan olgun nüfusun (15-64 yaş) ilçe genelinde çok olmaması yaş bağımlılık oranının yüksekliğine işaret eder. Buna bakarak sosyo-ekonomik yapının Viranşehir ilçesinde yeterince gelişmediği sonucu ortaya çıkar. Ayrıca yaşlı nüfusu oluşturan 65 yaş üstünün de azlığı ilçe genelinde ortalama yaşam süresinin kısa olduğunu ve sağlık koşulları ile yaşam standartlarının düşüklüğüne işaret eder.

Şekil 17. Viranşehir İlçesi Nüfus Piramitleri (1990, 2000)

1990 yıl nüfus piramidinde görülen önemli hususlardan biri de Şanlıurfa genelinde görülen kadın erkek nüfus miktar farkının Viranşehir ilçesi nüfusunda öne çıkmamasıdır. Ancak 2000 dönemi nüfus piramidinde 0-15 yaş gruplarında erkek nüfusun kadın nüfusa göre sayıca fazlalığı dikkat çekmektedir. 15 yaş grubundan sonraki yaş gruplarında ise kadın nüfusun lehine nüfus miktarında değişiklikler görülmektedir (Şekil 17).

Sonuçta Viranşehir ilçesi 1990 ve 2000 yılı nüfus piramitlerinden nüfus içerisinde genç nüfusun çokluğu ve yaşlı nüfusun da bu miktara katılması ile yaş bağımlılık oranının arttığını gösterir. Bu bağlamda 1990 döneminde %26,5 olan yaş bağımlılık oranı 2000 döneminde %54'e çıkmış olması, ekonomik yapının 10 yıllık süreçte istihdam alanlarının aynı oranda artırılmaması nedeniyle zayıfladığını gösterir. Nitekim Devlet Planlama Teşkilatı adına Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nün yaptığı araştırmada Viranşehir ilçesinin Türkiye geneli 872 ilçe içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 694. sırada olması da buna işaret etmektedir (DPT, 2004: 99).

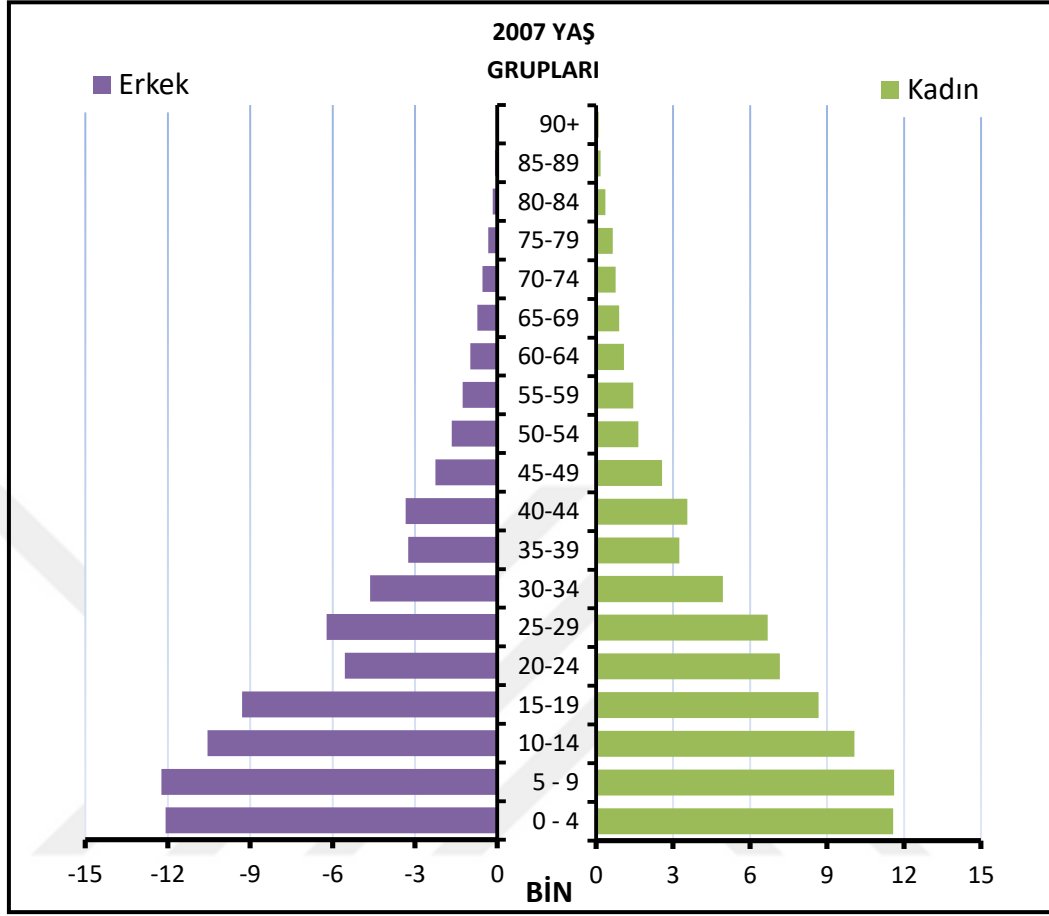
Tablo 19. Viranşehir İlçesi, Şanlıurfa İli ve Türkiye Nüfusunda Yaş Grupları (2007-2015)

Dönem	Genç Nüfus (0-14 yaş)			Yetişkin Nüfus (15-64 yaş)			Yaşlı Nüfus (65+)		
	Viranşehir	Şanlıurfa	Türkiye	Viranşehir	Şanlıurfa	Türkiye	Viranşehir	Şanlıurfa	Türkiye
2007	68.123	646.665	18.642.391	79.476	821.537	46.943.690	4.870	54.897	5.000.175
2008	68.613	665.270	18.788.587	81.509	859.011	47.835.090	4.301	49.943	4.893.423
2009	71.153	685.027	18.859.334	83.711	876.837	48.618.564	4.486	51.873	5.083.414
2010	72.540	701.191	18.878.582	85.728	906.833	49.516.670	4.715	55.347	5.327.736
2011	74.266	717.823	18.886.575	89.711	940.269	50.346.979	4.940	58.162	5.490.715
2012	75.391	731.182	18.857.179	91.932	970.002	51.088.202	5.099	60.891	5.682.003
2013	76.394	741.834	18.849.814	95.385	996.824	51.926.356	5.305	63.322	5.891.694
2014	77.196	752.566	18.862.430	98.309	1.026.458	52.640.512	5.567	66.643	6.192.962
2015	78.394	764.587	18.886.220	100.422	1.057.719	53.359.594	5.788	70.014	6.495.239

Kaynak: TÜİK, 2016 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri.

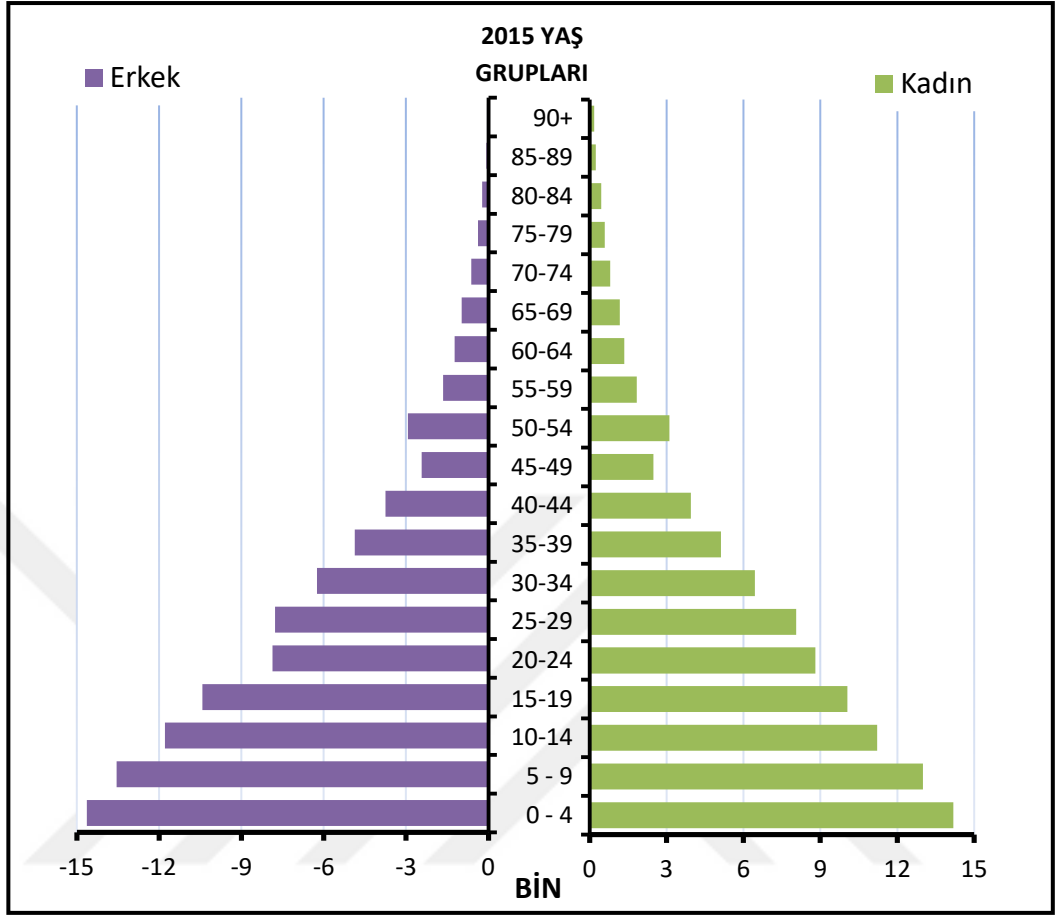
Tablo 19’da Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile elde edilen yaş grupları Viranşehir ilçesi, Şanlıurfa ili ve Türkiye genelinde karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Buna göre ilçe geneli nüfusun artış hızı dışında, nüfus yaş gruplarına bakılınca da genç nüfusun hâkimiyeti özellikle dikkat çekmektedir. Diğer taraftan araştırma alanı yaş gruplarının tamamında 2007-2015 sayım sonuçlarında sürekli artan eğilim görülmektedir. Ancak Şanlıurfa ve Türkiye yaş gruplarında bazı dönemler iniş çıkışlar yaşandığı dikkat çekmektedir. Meselâ, Şanlıurfa yaşlı nüfusu 2007’de 54.897 kişi iken 2008’de 49.943 kişiye düşmüş, Türkiye nüfusunda yaşlı sayısı 2007 yılı sonuçlarında 5.000.175 kişi iken 2008 yılı sonuçlarında 4.893.423 kişiye düştüğü görülmektedir. Öte yandan TÜİK verileri ışığında oluşturulan 2007 ve 2015 dönemi nüfus piramitlerinden de ilçede nüfusun değişimi açıkça görülmektedir.

Şekil 18. Viranşehir İlçesi Nüfus Piramidi (2007)

Viranşehir ilçesi 2007 dönemi nüfus piramidi tabanı geniş ve olgun nüfus kısmının darlığı ile düzgün üçgen piramit şeklinde oluşmuştur (Şekil 18). Buradan 0-14 yaş arası nüfus grubu olan genç nüfusun fazlalığı genel nüfus yapısı içerisinde dikkat çekmektedir. Ayrıca 0-14 genç yaş grubunda erkek nüfusun kadın nüfustan daha çok olması öne çıkan hususlardandır. 20-24 yaş arası nüfusun da hem ekonomik kaygılarla (işsizlik gibi) hem de asker, eğitim çağı nüfus gibi sebeplerle göçe daha çok katılması nedeniyle miktarında oldukça belirgin bir düşüş görülmektedir.

Şekil 19. Viranşehir İlçesi Nüfus Piramidi (2015)

Araştırma alanının 2015 dönemi nüfus piramidinde en belirgin özellik olarak 0-4 yaş grubunun 2007 dönemine göre 12 bin nüfus miktarından 15 bin değerine kadar çıkmasıdır (Şekil 19). Nitekim zaten yüksek olan doğurganlık hızının 2014 yılından sonra Türkiye genelinde uygulamaya konan nüfus teşvik politikaları ile daha da arttığı görülmektedir. Bu dönemde olgun nüfus ve ihtiyar nüfus miktarları da artmıştır. 20-24 yaş grubu erkek nüfusta daha önce belirtilen sosyo-ekonomik nedenlerle göçe daha çok katılması ile erkek nüfus miktarında kadın nüfusa göre bir düşüş belirginleşmiştir. Bu yaş grubundan sonraki bütün yaş gruplarında kadın nüfusun erkek nüfustan önde olması erkek nüfusun göç edenler arasında daha fazla yer alması belirtilebilir. 50-54 yaş grubundan sonra ise erkek nüfusun ortalama yaşam süresinin kadın nüfustan daha kısa olması nedeniyle ölüm miktarının fazla olması nedeniyle kadın nüfus miktarı hep daha fazla olmuştur.

Sonuçta denilebilir ki Viranşehir ilçesi nüfus piramidinde yüksek doğurganlıktan dolayı genç nüfusun fazlalığı görülmektedir. Ayrıca çalışma çağındaki nüfus da azdır. Bu durum yaş bağımlılık oranına da yansımakta ve 2007 döneminde %91,8 olan yaş bağımlılık oranının 2015 döneminde de %83,8 oranında seyretmesi sosyo-ekonomik yapının ilçe genelinde ne denli zayıf olduğunu göstermektedir. Son dönemde bağımlılık oranı azalmakta ise de, bu gelişme oranının çok düşük olması nüfusun gidişatı açısından gelecek adına kaygı vericidir. Hızlı artan nüfusun istihdam sorunu artmakta ve buna bağlı diğer sorunlar da sosyal yapı içerisinde kendini göstermektedir. Devlet Planlama Teşkilatı adına Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nün yaptığı 2004 tarihli araştırmasında Viranşehir ilçesinin Türkiye geneli 872 ilçe arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 694. sırada olması (DPT, 2004: 99), bu sıralamanın son yıllarda birkaç basamaktan fazla ilerleyememesi de sosyo-ekonomik yapının geriliğinin temel göstergelerindendir.

4.1.3. Nüfusun Eğitim Durumu

Bir yerleşmenin nüfusunda sosyal özellikler içerisinde önemli göstergelerden biri de nüfusun eğitim durumudur. Bu özellik ile var olan nüfusun kalitesi (Tandoğan, 1998: 139) belirlenmekte ve o yerin gelişmişliğinde önemli bir ölçüt sayılmaktadır. Diğer taraftan eğitim durumunun, toplumun kalkınma hızını belirleyici bir özellik (Özgür, 1998: 92) taşıdığı da göz ardı edilmemesi gereken hususlardandır. Bu bağlamda araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinin nüfus eğitim durumu ilk sayım dönemlerinde (1935 nüfus sayımı hariç) sadece il bazında sonuçlar verilmiş olması nedeniyle bağlı bulunduğu Şanlıurfa ili ve Türkiye genelinde değerlendirilmiştir. İlçe bazında verilerin yayınlandığı dönemlerden itibaren de Viranşehir ilçesi özelinde değerlendirmeler yapılarak eğitim durumu gelişimi tespiti yapılmıştır.

Eğitim durumu özellikleri içerisinde öncelikle okuryazarlık miktar ve oranı sonra da bir eğitim kurumunu bitiren nüfus miktar ve oranlarına bakılmıştır. Ancak Genel Nüfus Sayımlarının (GNS) özellikleri arasında yayınlanan verilerin tam bir birliktelik ve benzerlik içerisinde olmaması araştırmayı farklı uygulamalar ile yapılması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Nitekim ilk eğitim verileri 1935 döneminde yayınlanmış ve 1960 dönemi sonuçları dâhil sadece okuryazar nüfus

verileri yer almıştır. Ancak 1965 yılından itibaren ise okuryazarlık verileri yanında bir eğitim kurumunu bitiren nüfus verileri de verilmeye başladığından bu verilere bağlı değerlendirmeler de yapılmaya başlanmıştır.

Araştırma alanı ve bağlı bulunduğu Şanlıurfa ili ve Türkiye nüfusunda eğitim durumunun ilk yayımlandığı sayım dönemi olan 1935 dönemi eğitim durumu verilerine göre genel görünüm, okuma yazma bilenlerin oranının genel nüfus içinde oldukça az olmasıdır. Nitekim Şanlıurfa ilinde okuma ve yazma bilen toplam nüfus oranı %4,68, yalnız okuma bilen toplam nüfus oranı %0,07, okuma ve yazma bilmeyen nüfus oranı ise %95,25 olarak görülmektedir. Diğer taraftan Türkiye genelinde bu dönemde okuma ve yazma bilen toplam nüfus oranı %15,32, yalnız okuma bilen toplam nüfus oranı %0,26, okuma ve yazma bilmeyen nüfus oranı ise %84,41 seviyesindedir (Tablo 20). Yakın zamanda alfabe değişikliği ve ülkenin eğitim şartlarının yetersiz olması gibi etkenlerle okuryazar oranlarının düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 20. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1935)

Eğitim (Tahsil) Durumu	ŞANLIURFA					
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okuma ve Yazma Bilen	9.381	1.369	10.750	8,18	1,19	4,68
Yalnız Okuma Bilen	110	44	154	0,10	0,04	0,07
Okuma ve Yazma Bilmeyen	105.176	113.471	218.647	91,72	98,77	95,25
Genel Toplam	114.667	114.884	229.551	100,0	100,0	100,0
Eğitim (Tahsil) Durumu	TÜRKİYE					
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okuma ve Yazma Bilen	1.823.361	652.387	2.475.748	22,97	7,93	15,32
Yalnız Okuma Bilen	23.822	18.308	42.130	0,30	0,22	0,26
Okuma ve Yazma Bilmeyen	6.089.329	7.550.243	13.639.572	76,72	91,84	84,41
Genel Toplam	7.936.512	8.220.938	16.157.450	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DİE, 1935 Genel Nüfus Sayımı.

Tablo 21. Viranşehir İlçesinde Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1935)

Eğitim (Tahsil) Durumu	VİRANŞEHİR					
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okuma ve Yazma Bilen	694	44	738	8,97	0,58	4,83
Yalnız Okuma Bilen	2	0	2	0,02	0	0,01
Okuma ve Yazma Bilmeyen	7.029	7.480	14.509	91,01	99,42	95,16
Genel Toplam	7.730	7.524	15.249	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DİE, 1935 Genel Nüfus Sayımı.

Araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde okuma ve yazma bilen toplam nüfus oranı 1935 yılında %4,83, yalnız okuma bilen toplam nüfus oranı %0,01, okuma ve yazma bilmeyen nüfus oranı ise %95,16'dır (Tablo 21). Görüldüğü üzere hem araştırma alanında hem de Şanlıurfa ili ve Türkiye genelinde okuma yazma bilen nüfusun son derece az olması, eğitim durumunun ne kadar düşük seviyelerde olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Tablo 20 ve 21'de dikkat edilmesi gereken hususlardan bir diğeri de zaten az olan okuma yazma bilen nüfus içerisinde kadın nüfusun oranının Şanlıurfa ili ve Viranşehir özelinde daha da düşük seyretmesidir. Bu durum ilerleyen yıllardaki sayım dönemlerinde de kendini gösteren özellikler arasındadır. 1935 dönemi içerisindeki eğitim seviyesi geri kalmışlık özelliği, dönemin içinden yeni çıkılan savaşlar, toplumsal hareketlilik, alfabe değişikliği (01 Kasım 1928'de) ve zayıf sosyo-ekonomik yapının bir etkisi olduğu muhakkaktır. Öte yandan sonraki sayım dönemlerinde eğitim durumunda nasıl bir farklılığın oluştuğu Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Şanlıurfa ili ve Türkiye verileri incelenerek oluşan gelişmeler daha iyi görülecektir.

Tablo 22. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1940,1945)

Okuryazarlık Durumu	ŞANLIURFA							
	1940*				1945**			
	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)
Okuma ve Yazma Bilen	14.623	2.045	16.668	8,50	18.894	3.015	21.909	10,80
Okuma ve Yazma Bilmeyen	86.003	93.502	179.505	91,50	81.065	99.881	180.946	89,19
Genel Toplam	100.626	95.547	196.173	100,0	99.959	102.896	202.855	100,0
Okuryazarlık Durumu	TÜRKİYE							
	1940*				1945**			
	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)
Okuma ve Yazma Bilen	2.693.432	963.935	3.657.367	24,54	3.303.507	1.279.798	4.583.305	30,22
Okuma ve Yazma Bilmeyen	4.746.963	6.495.796	11.242.759	75,46	4.261.810	6.321.796	10.583.606	69,78
Genel Toplam	7.440.395	7.459.731	14.900.126	100,0	7.565.317	7.601.594	15.166.911	100,0

Kaynak: DİE, 1985, 1990, 2000 Genel Nüfus Sayımı.

*1940 Yılı verileri 1935 ve 1945 yılı verilerinden tahmin edilmiştir.

**7 ve daha yukarı yaştaki nüfus.

Tablo 22'de gösterilen 1940 sayım dönemi okuryazarlık durumu Devlet İstatistik Enstitüsü yetkililerinin 1935 ve 1945 yılı verilerinden tahmin ederek oluşturduğu veridir. Dolayısıyla bu üretilmiş veriler tam gerçeği yansıtmasa da eğilim hakkında fikir vermesi adına önem taşımaktadır. Bu bağlamda Şanlıurfa ilinde önceki sayım dönemine göre toplam okuma yazma bilmeyenlerin oranı %91,50 olmuş, okuma yazma bilen oranı ise %8,50 seviyesinde kalmıştır (Tablo 22). Netice itibariyle toplam okuryazarlık oranı halen çok düşüktür. 1945 yılı sayım döneminde ise okuma yazma bilen oranı %10,80 seviyelerinde, okuma yazma bilmeyenler ise %89,19 olarak görülmektedir. Kadın nüfustaki okuryazar oranının düşüklüğü ayrıca dikkat çekmektedir.

Okuryazar verilerinin yayımlandığı diğer dönem 1950 yılıdır. Bu dönemde de sadece Şanlıurfa ili ve Türkiye eğitim durumu verileri yayınlanmış olduğundan değerlendirmeler bunun üzerinden yapılmıştır. Nitekim Şanlıurfa ili geneli eğitim durumu ile Viranşehir ilçesi eğitim durumu verileri çok farklı ilerlemediği düşünüldüğünden, Viranşehir ilçesi eğitim durumu hakkında da fikir vermesi açısından önem taşır.

Tablo 23. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1950)

Eğitim (Tahsil) Durumu*	ŞANLIURFA					
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okuma Yazma Bilen	21.205	4.332	25.537	17,15	3,51	10,34
Okuma Yazma Bilmeyen	101.354	117.783	219.137	82,00	95,62	88,80
Bilinmeyen	1.043	1.052	2.095	0,84	0,85	0,84
Genel Toplam	123.602	123.167	246.769	100,0	100,0	100,0
Eğitim (Tahsil) Durumu	TÜRKİYE					
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okuma Yazma Bilen	4.055.225	1.724.690	5.779.915	45,34	19,35	32,37
Okuma Yazma Bilmeyen	4.853.038	7.144.008	11.997.046	54,26	80,15	67,18
Genel Toplam	8.944.072	8.912.793	17.856.865	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DİE, 1950 Genel Nüfus Sayımı.

*5 ve daha yukarı yaşlar için.

Şanlıurfa ilinde 1950 dönemi nüfus verilerinde okuma yazma bilen toplam nüfus oranının %10,34 olarak gerçekleşmiştir. Okuma yazma bilmeyen nüfus oranının %88,80 seviyesindedir. Türkiye’de okuma yazma bile oranı %32,37 bilmeyen oranı %67,18’dir. Her iki yerde de önceki döneme göre bir miktar gelişme olduğu görülmektedir (Tablo 23). Bu durum yeni alfabe toplum tarafından alışılması ve yeni eğitim politikalarının okuma yazma bilen nüfusu artırıcı yönde etki yapmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan eğitim verilerinde önemli bir husus da okuma yazma bilen nüfusta kadın nüfusun erkek nüfustan beş kata yakın geride kaldığı görülmektedir. Bunun temelinde bölgenin sosyal yapısına bağlı olarak kız

çocuklarının eğitime ihtiyaç duyulmaması ile toplumun konuya bakış açısından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Şanlıurfa ili eğitim durumunu geliştirmek için eğitim fiziki altyapısı yatırımlarının artırılması dışında, toplumsal bakış açısından kaynaklanan, kız çocuklarını eğitime katmama anlayışının değiştirilmesinin ilerleyen dönemlerde daha çok önem arz ettiği anlaşılmıştır.

1955 dönemi ile 1960 yılları nüfus sayım dönemlerinde Viranşehir ilçesi ile Şanlıurfa iline ait okuryazarlık ve eğitim durumu verisi sayım dönemlerinde yoktur. Ancak 1985, 1990 ve 2000 dönemi nüfus sayım dönemlerinde 1955 ve 1960 sayım dönemi okuryazarlık verileri yayınlanmıştır. Bu veriler ışığında bu dönemlerin okuryazarlık durumu değerlendirmesi yapılabilmektedir. Diğer taraftan eğitim durumu ve bitirilen eğitim kurumlarına göre veriler il ve ilçe bazında bulunmadığından bu kısımlarla ilgili yorum ve değerlendirme yapmak mümkün olmamıştır.

Tablo 24. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1955, 1960)

Okuryazarlık Durumu*	ŞANLIURFA							
	1955				1960			
	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)
Okuma ve Yazma Bilen	32.580	6.420	39.000	14,82	43.561	8.284	51.845	16,35
Okuma ve Yazma Bilmeyen	101.531	124.703	226.234	84,93	117.108	148.002	265.110	83,61
Genel Toplam	134.963	132.033	266.996	100,0	160.787	156.287	317.074	100,0
Okuryazarlık Durumu*	TÜRKİYE							
	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)
	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)
Okuma ve Yazma Bilen	5.478.766	2.436.472	7.915.238	40,87	6.157.842	2.743.164	8.901.006	39,48
Okuma ve Yazma Bilmeyen	4.314.429	7.078.529	11.392.958	58,83	5.324.368	8.300.718	13.625.086	60,44
Genel Toplam	9.819.568	9.547.428	19.366.996	100,0	11.491.184	11.050.832	22.542.016	100,0

Kaynak: DİE, 1985, 1990, 2000 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

Şanlıurfa ili ve Türkiye'nin 1955 ve 1960 yılı sayım dönemlerine ait okuryazarlık durumu verileri Tablo 24'te gösterilmiştir. Buna göre 1955 döneminde toplam okuma ve yazma bilenlerin oranı Şanlıurfa ilinde %14,82 değerine ulaşarak artış yönünde seyretmektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı %84,93 ile azalma yönünde seyrettiği görülmektedir. 1960 yılı sayım döneminde ise okuma yazma bilenler toplam oranı %16,35'e yükselmiştir. Okuma yazma bilmeyenler ise %83,61 ile düşüş seyrinde olmasına rağmen halen yüksek seyrettiği görülmektedir. Türkiye nüfusu okuryazar oranı ise 1955 döneminde %40,87'den, 1960'ta %39,48'e gerilemiştir. Bu durum hızlı nüfus artışı ile izah edilmektedir. Türkiye'de 1955'te okuma yazma bilmeyenlerin oranı %58,83, 1960'ta da %60,44 olarak görülmektedir. Diğer taraftan Şanlıurfa ili okuryazar durumu genel özelliği olarak kadın nüfusta okuryazarlık oranlarının 1955 ve 1960 dönemlerinde de düşük seyrettiği genel olarak karşılaşılan bir durumdur.

1965 yılından itibaren genel nüfus sayımı verileri içerisinde okuryazarlık ve eğitim durumu ile ilgili veriler daha ayrıntılı verilmeye başlanmıştır. Bu verilerin değerlendirilmesi de o ölçüde önem kazanmıştır. Nitekim 1965 döneminde Türkiye genelinde eğitimin geliştirilme çabalarıyla ortaya çıkan okuryazarlık oranında önceki dönemlere göre daha fazla bir artış olduğudur. Zaten doğal olarak gelişen bir eğitim sisteminde de olması gereken, bir önceki döneme göre hem okuryazarlık oranının daha artması hem de bir eğitim kurumunu bitirmiş nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının yükselmesidir.

Tablo 25. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1965)

Eğitim (Tahsil) Durumu*	ŞANLIURFA					
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okuma ve Yazma Bilen	61.534	13.932	75.466	34,41	8,06	21,46
Okuma ve Yazma Bilmeyen	116.938	158.776	275.714	65,39	91,89	78,41
Bilinmeyen	335	72	407	0,18	0,04	0,11
Genel Toplam	178.807	172.780	351.587	100,0	100,0	100,0
Eğitim (Tahsil) Durumu*	TÜRKİYE					
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okuma ve Yazma Bilen	8.372.080	4.132.941	12.505.021	64,04	32,82	48,72
Okuma ve Yazma Bilmeyen	4.688.565	8.450.391	13.138.956	35,86	67,11	51,19
Genel Toplam	13.073.518	12.591.279	25.664.797	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DİE, 1965 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

Şanlıurfa ili ve Türkiye 1965 yılı okuryazarlık oranları Tablo 25'te gösterilmiştir. Buradan okuma yazma bilenlerin toplam içerisindeki oranının Şanlıurfa ilinde %21,46 olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %78,41 ile halen yüksektir. Doğal olarak önceki döneme göre gelişmiştir. Ancak gene de Türkiye ortalaması olan okuryazar %48,72 ve okuma yazma bilmeyenlerin oranı olan %51,19 değerlerinin altında olması eğitim koşullarının istenilen seviyede olmadığını göstermektedir. Kadın nüfustaki okuryazarlık oranı ise halen %8,06 seviyesinde olması da geleneksel, kültürel ve sosyo-ekonomik yapıya bağlı özelliklerin il genelinde devam ettiğinin göstergesidir. Diğer taraftan 1965 yılı sayımlarından itibaren ilk defa yayınlanmış olan nüfusun eğitim durumu verileri içerisinde bir eğitim kurumundan mezun olan nüfus sayıları da konunun bu bölümünden itibaren üzerinde durulacak özelliklerden birisidir. Okuryazarlık verisi dışında daha ayrıntılı eğitim durumunu içeren bu veriler de yeri geldikçe dönemler içerisinde incelenecektir. Bu veriler eğitimdeki gelişimin hangi aşamalardan geçerek ilerlediğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Tablo 26. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (1965)

Bitirilen Son Eğitim Kurumu*	ŞANLIURFA				TÜRKİYE			
	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)
Mezun Olmayan	21.959	3.370	25.329	41,50	2.095.914	867.476	2.963.390	28,28
İlk Okul	23.312	5.389	28.701	47,03	4.063.920	2.033.187	6.097.107	58,19
Orta Okul	3.137	634	3.771	6,18	493.078	202.357	695.435	6,64
Lise	830	61	891	1,46	197.837	77.260	275.097	2,63
Meslek Okulları	1.333	395	1.728	2,83	184.117	85.565	269.682	2,56
Yüksek Okul ve Fakülteler	513	60	573	0,94	143.623	29.080	172.703	1,65
Derecesi Tayin Edilemeyen	24	6	30	0,05	3.350	1.470	4.820	0,05
Toplam	51.108	9.915	61.023	100,0	7.181.839	3.296.395	10.478.234	100,0

Kaynak: DİE, 1965 Genel Nüfus Sayımı.

*11 ve daha yukarı yaşlar için.

Okuma yazmayı bilen nüfusun hangi eğitim kurumlarını bitirdiklerine ilişkin veriler Tablo 26’da Şanlıurfa ili ve Türkiye genelinde gösterilmiştir. Buna göre Şanlıurfa ili 1965 döneminde bitirilen son öğrenim kurumuna ve cinsiyete göre nüfusta dikkat çeken husus, ilkokul mezunlarının %47,03 ile fazlalığına karşın yüksek okul ve fakülte mezunlarının %0,94 oranı ile oldukça az oluşudur. Bu oranlar Türkiye’de %58,19 ile ilkokul mezunlarında, %1,65 ile de yüksek okul ve fakülte mezunlarında görülmektedir. Her iki eğitim durumunda da Şanlıurfa, Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Ancak meslek okulları mezun oranında Şanlıurfa’nın %2,83 oranı ile Türkiye ortalaması olan %2,56 oranından yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Şanlıurfa’daki bu gelişmelerin ilin toprağa bağlı sosyo-ekonomik yapısı içerisinde bahsi geçen dönem ile ilgili olarak normal olduğu savunulabilir. Ancak kadın nüfusun bir öğrenim kurumundan mezun olması durumuna göre Türkiye seviyesinin çok altında olmasının geleneksel yaklaşımdan başka izahı yoktur. Diğer taraftan lise mezunlarının yanında meslek okulları mezun sayısının Şanlıurfa genelinde daha fazla olmasının ilde meslek eğitimine önem

verildiğinin bir göstergesidir. Öyle anlaşılmaktadır ki lise öğrenimi ve yüksek okul fakülte okumaktan ziyade meslek öğreten okulların artırıldığı, meslek edindirme çalışmalarına öncelik verildiği görülmektedir. Şanlıurfa ilindeki bu gelişme bağlı olan ilçelerde de belirli ölçüde etkili olmuş ve dolayısıyla araştırma alanı olan Viranşehir ilçesi de bu meslek eğitiminden muhakkak surette belirli miktarda etkilenmiştir. Bir eğitim kurumunu bitiren ve derecesi tayin edilemeyen nüfus toplamının 1/6'sının kadın nüfustan oluşması yukarıda ifade edilen bakış açısının il genelinde halen devam ede geldiğinin açık bir göstergesidir.

Tablo 27. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1970)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlkokul	37.488	32,41	10.269	8,88	47.757	41,29
	Orta Okul	5.587	4,83	1.099	0,95	6.686	5,78
	Orta Okul Dengi Okul	163	0,14	223	0,19	386	0,33
	Lise	1.679	1,45	403	0,35	2.082	1,80
	Lise Dengi Okul	1.770	1,53	541	0,47	2.311	2,00
	Yüksek Okul ve Fakülteler	710	0,61	458	0,40	1.168	1,01
	Derecesi Tayin Edilemeyen Okullar	1.647	1,43	1.160	1,00	2.807	2,43
	Okuma Yazma Bilip de Bir Okuldan Mezun Olmayan	40.662	35,15	11.808	10,20	52.470	45,36
	ARA TOPLAM	89.706	77,56	25.961	22,44	115.667	100,0
	OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						27,35
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	124.612	40,64	182.035	59,36	306.647	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						72,51
BİLİNMEYEN	TOPLAM	338	56,33	262	43,67	600	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,14
GENEL TOPLAM		214.656	-	208.258	-	422.914	

Kaynak: DİE, 1970 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

1970 dönemi genel nüfus sayımı sonuçlarında Şanlıurfa ili genelinde okuryazarlığı olmayan nüfus, toplam nüfusun %72,51'ini oluşturduğu görülmektedir (Tablo 27). Bu oran her 4 kişiden 3'ünün okuma yazma bilmediğini 1970 dönemi

sayım sonuçları itibariyle göstermektedir. Bunun yanı sıra ilkokul mezunları başta olmak üzere ortaokul ve dengi okullar, lise ve dengi okullar ile yüksek okul ve fakültelerin mezun sayısının toplamda iki kata yakın artmış olması 5 yıl içerisinde önemli miktarda mezun olunan kurum itibariyle eğitim durumu ilerlemesinin olduğunu gösterir. Dönemin sosyo-ekonomik koşullarının yetersizliği düşünüldüğünde bu artış miktarı il genelinde eğitime verilen önemin her geçen gün daha da arttığına işaret eder. Diğer taraftan her ne kadar toplamdaki sayısı az olsa da kadın nüfustaki eğitim durumu artışı da bu dönem içerisinde belirginleştiği söylenebilir. Bu gelişme göstermektedir ki Şanlıurfa genelinde kız çocuklarının okutulması için çalışmalar yapıldığı ve bu durumun da sonuçlara belirli ölçüde yansıdığı belirtilebilir.

Tablo 28. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1975)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlkokul	59.984	36,04	19.668	11,82	79.652	47,86
	Orta Okul	2.661	1,60	9.811	5,90	12.472	7,50
	Orta Okul Dengi Okul	93	0,06	33	0,02	126	0,08
	Lise	4.591	2,76	975	0,58	5.566	3,34
	Lise Dengi Okul	2.713	1,63	804	0,48	3.517	2,11
	Yüksek Okul ve Fakülteler	906	0,54	130	0,08	1.036	0,62
	Derecesi Tayin Edilemeyen Okullar	132	0,08	11	0,01	143	0,09
	Okuma Yazma Bilip de Bir Okuldan Mezun Olmayan	44.687	26,86	19.224	11,54	63.911	38,40
	ARA TOPLAM	122.917	73,86	43.506	26,14	166.423	100,0
	OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						35,18
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	122.863	40,43	181.022	59,57	303.885	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						64,23
BİLİNMEYEN	TOPLAM	1.711	61,26	1.082	38,74	2.793	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,59
GENEL TOPLAM		247.491	-	225.610	-	473.101	

Kaynak: DİE, 1975 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

Şanlıurfa ilinin 1975 dönemi nüfusu okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre eğitim durumu Tablo 28'de gösterilmiştir. Buradan okuma yazma bilenlerin oranı %35,18'e yükseldiği görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen nüfusun oranında önceki dönemde gerçekleşen %72,51 oranından bu dönemde %64,23'e gerilediği ve ciddi bir düşüşün olduğu görülmektedir. Bu durum hızlı nüfus artışına karşılık okuryazarlık durumunun daha hızlı artmaya başladığının bir göstergesidir. Ayrıca ilkokul mezunlarının miktarının bir önceki sayım dönemine göre artışındaki fazlalık il genelinde okuryazarlığı artırma konusunda önemli mesafeler alınmaya başladığının ifadesidir. Tabii ki hızlı artan dinamik bir nüfus yapısına sahip Şanlıurfa ili genelinde okuryazarlığın artırılma çalışmaları, okuma yazma bilip de bir okuldan mezun olmayanların sayısının artışından da görülmektedir. Diğer taraftan ortaokul, orta ve dengi meslek okulları, lise, lise ve dengi meslek okulları ile yüksek okul ve fakültelerden mezun olanların sayılarındaki belirgin artış da eğitim durumunda belirli bir mesafenin katedilmeye başlamasındandır. Bir de bu nüfus içerisinde eğitim durumu bilinmeyen nüfus var ki bunun da hayvancılık nedeniyle göçebe yaşayan toplumların ve anadil farkı nedeniyle durumunun tam tespiti yapılamamış nüfus varlığına işaret eder.

Tablo 29. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1980)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlk Okul	64.855	36,27	19.692	11,01	84.547	47,29
	Orta Okul	12.469	6,97	2.904	1,62	15.373	8,60
	Orta Okul Dengi Meslek Okulları	134	0,07	54	0,03	188	0,11
	Lise	6.065	3,39	177	0,10	7.242	4,05
	Lise Dengi Meslek Okulları	3.468	1,94	1.229	0,69	4.697	2,63
	Yüksek Okul ve Fakülteler	3.472	1,94	605	0,34	4.077	2,28
	Öğrenim Kurumu Bilinmeyen	4	0,00	0	0,00	4	0,00
	Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	112	0,06	5	0,00	117	0,07
	Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olmayan	43.089	24,10	19.465	10,89	62.554	34,99
	ARA TOPLAM	133.668	74,76	45.131	25,24	178.799	100,00
	OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						38,00
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	109.140	37,41	182.569	62,59	291.709	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						62,00
BİLİNMEYEN	TOPLAM	15	62,50	9	37,50	24	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,01
GENEL TOPLAM		242.823	51,61	227.709	48,39	470.532	

Kaynak: DİE, 1980 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

1980 dönemi Şanlıurfa ili okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre eğitim durumunda okuma yazma bilmeyenlerin sayısının önceki döneme göre hızla artan nüfusa rağmen, oldukça artmış olduğu görülmektedir (Tablo 29). Nitekim okuma yazma bilenlerin toplamının genel nüfus içerisinde oransal olarak %38,00 değerine kadar büyüdüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra ilkokul, ortaokul, orta ve dengi okul, lise, lise ve dengi okul ile yüksek okul ve fakülte mezunları sayısının artışı dikkat çekmektedir. Bu dönem için özellikle üzerinde durulması gereken bir husus, yüksek okul ve fakülte mezunlarının artış oranının diğer eğitim kademelerinden daha fazla olmasıdır. Nitekim 1975 döneminde 1.036 kişi olan yüksek okul ve fakülte mezunu sayısı 1980 döneminde 4.077'ye ulaşarak 4 kata yakın bir artış göstermiştir.

Tablo 30. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1980)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlk Okul	3.598	32,83	1.332	12,15	4.930	44,98
	Orta Okul	909	8,29	246	2,24	1.155	10,54
	Orta Okul Dengi Meslek Okulları	3	0,03	0	0,00	3	0,03
	Lise	390	3,56	107	0,98	497	4,53
	Lise Dengi Meslek Okulları	73	0,67	27	0,25	100	0,91
	Yüksek Okul ve Fakülteler	119	1,09	28	0,26	147	1,34
	Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olmayan	2.896	26,42	1.231	11,23	4.127	37,65
	Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	2	0,02	0	0,00	2	0,02
	ARA TOPLAM	7.990	72,89	2.971	27,11	10.961	100,0
	OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						33,21
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	9.983	45,41	12.003	54,59	21.986	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						66,61
BİLİNMEYEN	TOPLAM	37	60,66	24	39,34	61	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,18
GENEL TOPLAM		18.010	54,56	14.998	45,44	33.008	

Kaynak: DİE, 1980 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

1980 dönemi genel nüfus sayımı sonuçlarında, 1935 döneminden sonra ilk defa veriler ilçeler bazında verilmeye başlanmış ve Viranşehir ilçesi okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre eğitim durumu verileri yayınlanmıştır (Tablo 30). Bu veriler doğrultusunda Viranşehir ilçesinde okuma yazma bilenlerin oranının %29,52 olduğu görülmektedir. Okuryazar olmayan nüfusun toplam nüfus içerisinde %59,21 oranı ile yüksek olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilen nüfusun da ekseriyet itibarıyla ilköğretim ve ortaokul kademelerinde yoğunlaştığı dikkat çeker. Diğer eğitim kademeleri olan lise, lise ve dengi meslek okulları ile yüksek okul ve fakülte mezunlarının ise oldukça az sayıda olması görülen hususlardandır. Kadın nüfusta okuryazarlık ve bir eğitim kurumundan mezun olma özelliği Şanlıurfa

ili genelinde olduğu gibi genel nüfusa göre oldukça az sayıda olması da görülen diğer özelliklerdendir. Bu durum il genelinde hâkim olan sosyo-ekonomik yapı gereği oluşan geleneksel yaklaşımın etkisiyle meydana geldiği söylenebilir.

Tablo 31. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1985)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlk Okul	108.698	36,21	40.068	13,35	148.766	49,56
	Orta Okul	17.951	5,98	4.540	1,51	22.491	7,49
	Orta Okul Dengi Meslek Okulları	58	0,02	37	0,01	95	0,03
	Lise	11.077	3,69	2.738	0,91	13.815	4,60
	Lise Dengi Meslek Okulları	3.595	1,20	1.365	0,45	4.960	1,65
	Yüksek Okul ve Fakülteler	5.055	1,68	934	0,31	5.989	2,00
	Öğrenim Kurumu Bilinmeyen	3	0,00	0	0,00	3	0,00
	Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	116	0,04	41	0,01	157	0,05
	Bir Okul Bitirmeyen	64.910	21,62	39.011	13,00	103.921	34,62
	ARA TOPLAM	211.463	70,44	88.734	29,56	300.197	100,0
	OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						47,86
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	111.978	34,32	214.343	65,68	326.321	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						52,02
BİLİNMEYEN	TOPLAM	378	50,33	373	49,67	751	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,12
GENEL TOPLAM		323.819	51,62	303.450	48,38	627.269	

Kaynak: DİE, 1985 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

1985 dönemi Şanlıurfa ili okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre eğitim durumu önemli gelişme kaydetmiştir. Tablo 31'de görüldüğü üzere okuma yazma bilenlerin sayısı toplam nüfusun yarısına kadar yükselmiştir. Ayrıca başta ilkokul mezunları miktarı olmak üzere diğer bütün eğitim kademelerindeki mezun sayısı artmıştır. En çok artış oranı lise kademesinde iki kata yakın bir artış ile kendini göstermektedir. Bu dönem içerisinde dikkat çeken önemli hususlardan birisi de ciddi miktarda okuma yazma durumu bilinmeyen, mezun olup olmadığı

bilinmeyen ve eğitim durumu bilinmeyen bir nüfusun olmasıdır. Bu durumda hayvancılığa bağlı göçerlerin durumu ile çevre ülkelerden Şanlıurfa ili nüfusuna kaydı olmuş nüfusun oluşturduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan farklı anadil konuşan toplulukların da bu eğitim durumu bilinmeyen nüfusta etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 32. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1985)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlk Okul	8.427	35,44	2.734	11,50	11.161	46,93
	Orta Okul	1.463	6,15	365	1,53	1.828	7,69
	Orta Okul Dengi Meslek Okulu	2	0,01	0	0,00	2	0,01
	Lise	839	3,53	228	0,96	1.067	4,49
	Lise Dengi Meslek Okulları	126	0,53	54	0,23	180	0,76
	Yüksek Okul ve Fakülte	298	1,25	40	0,17	338	1,42
	Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyenler	9	0,04	1	0,00	10	0,04
	Bir Okul Bitirmeyen	6.514	27,39	2.680	11,27	9.194	38,66
	ARA TOPLAM	17.678	74,34	6.102	25,66	23.780	100,0
	OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						36,72
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	16.385	40,04	24.539	59,96	40.924	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						63,18
BİLİNMEYEN	TOPLAM	40	61,54	25	38,46	65	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,10
GENEL TOPLAM		34.103	52,65	30.666	47,35	64.769	

Kaynak: DİE, 1985 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

Viranşehir ilçe nüfusu geneline ait 1985 dönemi okuryazarlık ve eğitim durumu verileri Tablo 32’de verilmiştir. Buna göre nüfusun %36,72 oranında okuma yazma bilir duruma geldiği görülmektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı %63,18 seviyesinde olması halen okuryazarlık durumunun ilçe genelinde yüksek olduğu görülmektedir. Her ne kadar önceki sayım dönemlerine göre eğitim

durumunda artış eğilimi dikkat çekse de yine de Şanlıurfa ili geneli okuryazarlık seviyesinden düşüktür. Diğer taraftan ilkokul başta olmak üzere diğer eğitim kademelerinden mezun olan nüfusta da önceki dönemlere göre ilerlemeler dikkat çekmektedir. Ancak araştırma alanında bitirilen son öğrenim kurumuna göre eğitim durumunda lise, lise dengi meslek okullar ve yüksek okul fakülte mezunlarının sayının düşük olması da görülen özelliklerden bir diğeridir. Şanlıurfa ili genelinde olduğu gibi Viranşehir ilçe merkezinde de mezun olup olmadığı bilinmeyen 10 kişilik nüfus ile okuma yazma durumu bilinmeyenlerin %0,10 oranı ile azlığı görülür (Tablo 32). Eğitim durumu içerisinde bir okul bitirmeyen nüfusun toplamda 9.194 kişi ile yüksek olması da örgün öğretimin bırakılması durumunun fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 33. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1990)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlk Okul	159.803	35,42	73.338	16,25	233.141	51,67
	Orta Okul	25.470	5,64	7.501	1,66	32.971	7,31
	Orta Okul Dengi Meslek Okulu	45	0,01	26	0,01	71	0,02
	Lise	18.244	4,04	5.130	1,14	23.374	5,18
	Lise Dengi Meslek Okulları	4.301	0,95	1.292	0,29	5.593	1,24
	Yüksek Okul ve Fakülte	7.214	1,60	1.804	0,40	9.018	2,00
	Öğrenim Kurumu Bilinmeyen	18	0,00	5	0,00	23	0,01
	Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	47	0,01	26	0,01	73	0,02
	Bir Okul Bitirmeyen	85.318	18,91	61.617	13,66	146.935	32,57
	ARA TOPLAM	300.460	66,59	150.739	33,41	451.199	100,00
OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						56,20	
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	112.323	31,95	239.183	68,05	351.506	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						43,78
BİLİNMEYEN	TOPLAM	93	57,41	69	42,59	162	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,02
GENEL TOPLAM		412.876	51,43	389.991	48,57	802.867	

Kaynak: DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

Şanlıurfa ili nüfusunda 1990 döneminde ilk defa okuma yazma bilen nüfus oranının %56,20 ile okuma yazma bilmeyen nüfus oranı olan %43,78'in önüne geçtiği görülmektedir (Tablo 33). Bu durum 1935 yılı sayım dönemlerinden bu yana bu dönem ile ilgili en dikkat çeken özelliklerin başında gelir. Hızlı artan nüfusa karşın okuryazarlık miktarındaki bu ciddi boyutlardaki artış, Şanlıurfa ili geneli için önemli bir eğitim durumu göstergesini oluşturmaktadır. Ayrıca okuma yazma bilen nüfus içinde ilkököl kademesi dışında diğer eğitim kademelerinde de meydana gelen artış yeterli olmasa da il genelinde önemli bir eğitim gelişmesi olduğunu göstermesi adına önem teşkil etmektedir. Nitekim lise, lise dengi meslek okulları ve yüksek okul fakülte mezunlarının sayılarındaki ilerlemeler Şanlıurfa ili sosyo-ekonomik yapısının lokomotifini olacak nüfusun yetiştiğine dair işaretleri göstermektedir. Diğer önemli bir gelişme ise bu dönem eğitim durumu bilinmeyen nüfus miktarında ciddi bir azalmanın olması olarak belirtilebilir.

Tablo 34. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (1990)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlk Okul	12.007	32,89	5.058	13,85	17.065	46,74
	Orta Okul	2.038	5,58	687	1,88	2.725	7,46
	Orta Okul Dengi Meslek Okulu	1	0,00	1	0,00	2	0,01
	Lise	1.518	4,16	486	1,33	2.004	5,49
	Lise Dengi Meslek Okulları	145	0,40	36	0,10	181	0,50
	Yüksek Okul ve Fakülte	356	0,98	113	0,31	469	1,28
	Öğrenim Kurumu Bilinmeyen	1	0,00	0	0,00	1	0,00
	Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	4	0,01	0	0,00	4	0,01
	Bir Okul Bitirmeyen	8.668	23,74	5.388	14,76	14.056	38,50
	ARA TOPLAM	24.737	67,76	11.770	32,24	36.507	100,00
	OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						45,75
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	16.016	37,01	27.263	62,99	43.279	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						54,24
BİLİNMEYEN	TOPLAM	7	87,50	1	12,50	8	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,01
GENEL TOPLAM		40.760	51,08	39.034	48,92	79.794	

Kaynak: DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

Viranşehir ilçe merkezi nüfusunda 1990 dönemi okuryazar ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre eğitim durumu Tablo 34'te gösterilmiştir. Bu veriler ışığında araştırma alanında okuma yazma bilmeyen nüfusun %54,24 ile okuma yazma bilen nüfus oranından (%45,75) yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca ilköğretim kademesi başta olmak üzere diğer bütün eğitim kademelerinde sayıca bir önceki sayım dönemine göre artışın olması da görülen önemli gelişmelerdendir. Viranşehir ilçesinde lise mezunlarının miktarında önceki döneme göre 2 katlık bir artışın olması ilçede eğitim durumunun önemsenmeye başladığının önemli göstergelerindendir. Aynı zamanda eğitim durumu bilinmeyen nüfus miktarında da ciddi bir azalmanın

olması nüfusun eğitim anlamında daha iyi seviyelere ulaşmaya başladığının işaretini vermektedir.

Tablo 35. Şanlıurfa İli Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (2000)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlk Okul	184.757	23,25	111.269	14,00	296.026	37,25
	İlköğretim	17.445	2,19	8.218	1,03	25.663	3,23
	Orta Okul	39.322	4,95	12.605	1,59	51.927	6,53
	Orta Okul Dengi Meslek Okulu	1.182	0,15	356	0,04	1.538	0,19
	Lise	52.372	6,59	16.973	2,14	69.345	8,73
	Lise Dengi Meslek Okulu	9.810	1,23	2.948	0,37	12.758	1,61
	Yüksek Öğretim	19.390	2,44	5.495	0,69	24.885	3,13
	Mezuniyeti Bilinmeyen	188	0,02	753	0,09	941	0,12
	Bir Okul Bitirmeyen	174.693	21,98	137.006	17,24	311.699	39,22
	ARA TOPLAM	499.159	62,80	295.623	37,20	794.782	100,00
	OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						67,67
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	108.448	28,65	270.094	71,35	378.542	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						32,23
BİLİNMEYEN	TOPLAM	340	31,22	749	68,78	1.089	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,09
GENEL TOPLAM		607.947	51,77	566.466	48,23	1.174.413	

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

Şanlıurfa ili nüfusunda 2000 dönemi sayım sonuçları da okuma yazma bilen nüfus oranının %67,67 değeriyle okuma yazma bilmeyen nüfus oranından %32,23 değeriyle iki kattan fazla bir artış gösterdiği görülmektedir (Tablo 35). Bu durum il genelinde okuma yazma seviyesinin artmasının işaretidir. Diğer taraftan ilköğretim mezunları başta olmak üzere yeni uygulamaya başlayan ilköğretim ve diğer eğitim kademelerindeki mezun sayılarının fazlalaşmış olması da önemli gelişmelerdendir. Ayrıca yüksek öğretimden mezun nüfus sayısının 2000 döneminde bir önceki döneme göre, iki buçuk katlık bir artış oranı ile en çok artış oranı gösteren eğitim kademesi olmuştur. Bunda Şanlıurfa ilinde bu döneme kadar üniversitenin kuruluşu

gelişmesinin etkili olduğu da muhakkaktır. Nitekim eğitim durumu içerisinde kalite yükselmesini ifade eden hususların başında yüksek okul mezunlarının sayısının artış durumu daha önemlidir. Buna bakarak Şanlıurfa ili genelinde nüfusun eğitim kalitesinde önceki dönemlere kıyasla ciddi bir gelişmenin ve kalite artışının olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 36. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (2000)

OKURYAZARLIK VE EĞİTİM DURUMU*		CİNSİYET					
		Erkek		Kadın		TOPLAM	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Okuma Yazma Bilen İçindeki Payı (%)
OKUMA YAZMA BİLEN	İlk Okul	21.230	22,23	11.389	11,93	32.619	34,16
	İlköğretim	2.316	2,43	1.292	1,35	3.608	3,78
	Orta Okul	4.957	5,19	2.035	2,13	6.992	7,32
	Orta Okul Dengi Meslek Okulu	152	0,16	45	0,05	197	0,21
	Lise	7.073	7,41	2.400	2,51	9.473	9,92
	Lise Dengi Meslek Okulu	795	0,83	186	0,19	981	1,03
	Yüksek Öğretim	1.677	1,76	451	0,47	2.128	2,23
	Mezuniyeti Bilinmeyen	25	0,03	85	0,09	110	0,12
	Bir Okul Bitirmeyen	23.322	24,42	16.067	16,82	39.389	41,25
	ARA TOPLAM	61.547	64,45	33.950	35,55	95.497	100,00
	OKUMA YAZMA BİLENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						61,97
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	TOPLAM	19.799	33,93	38.554	66,07	58.353	
	OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						37,87
BİLİNMEYEN	TOPLAM	97	40,08	145	59,92	242	
	BİLİNMEYENLERİN TOPLAM NÜFUSTAKİ PAYI (%)						0,16
GENEL TOPLAM		81.443	52,85	72.649	47,15	154.092	

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

Viranşehir ilçesinde 2000 dönemi okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre eğitim durumu Tablo 36'da gösterilmiştir. Buna göre okuma yazma bilen nüfusun %61,97 oranıyla ilk defa okuma yazma bilmeyen nüfusa göre %37,87 oranıyla iki kata yakın bir artış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca okuma yazma bildiği halde bir okul bitirmeyen nüfusun çokluğu okul dışı kurslarla (Halk Eğitim Merkezi Kursları gibi) okuma yazma miktarının artırıldığını gösterir. Diğer taraftan

ilkokul mezunlarının yanı sıra yeni uygulamaya konan sekiz yıllık ilköğretim kademesinden mezunların da belirginleşmeye başladığı görülmektedir. Önceki dönemle kıyaslandığında lise ve dengi meslek okulları ile yüksek öğretim mezunlarının ciddi miktarda artış gösterdiği söylenebilir. Ayrıca eğitim durumu bilinmeyen nüfusun artmış olması, çevreden aldığı göçler ve göçerlerin varlığı ile ilgili olduğu söylenebilir. Yüksek okul mezunlarının dört kattan fazla artış göstermiş olması Viranşehir ilçesinde kalifiye nüfus yapısının artmaya başladığı sonucuna ulaştırır. Her ne kadar artış miktar olarak düşük olsa da oran olarak diğer eğitim kademelerinden yüksek olduğu görülmektedir.

Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesinin 1935 yılı sayım döneminden 2000 yılına kadar olan sayım dönemlerindeki okuryazarlık ve bitirilen son öğretim kurumu verilerine göre değerlendirmesi göstermektedir ki ilk verilerin yayımlandığı 1935 döneminden itibaren sürekli artan bir okuryazar ve bitirilen son eğitim kurumu nüfusu mevcuttur. Eğitim durumunda bu artışın dışında ortaya çıkan en karakteristik özelliklerinden bir diğeri de kadın nüfusun genel okuryazar ve bitirilen son eğitim kurumu nüfusu içerisinde genel olarak düşük miktarlarda seyrettiğidir. Ancak ülke genelinde uygulamaya konan bazı kampanya ve özel çalışmalarla bu durumun son sayım dönemlerinde azalma yönünde seyrettiği de açıktır. Sonuç olarak hem Şanlıurfa ili genelinin hem de Viranşehir ilçesinin gelişen ve her dönem dinamik yapısıyla görülen bir durum arz etmektedir. Ayrıca kalkınmanın temelinde yer alan en önemli güç yetişmiş, kalifiye elemana sahip nüfusun da araştırma alanında her geçen gün daha da gelişmekte olduğu görülmektedir.

Viranşehir ilçesi eğitim özelliklerinin 2000 yılından sonraki verileri Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerinden elde edilmiştir. Bahsi geçen veriler ilçe düzeyinde 2009 yılından itibaren yayımlanmış ve 2015 yılına kadar olan kısmı araştırma konusu gereği değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu veriler doğrultusunda okuryazarlık ve bitirilen son eğitim kurumuna göre eğitim durumu yıllar bazındaki gelişme öncelikle ilçe geneli toplam nüfus ve yüzde payları şeklinde ele alınmıştır (Tablo 37).

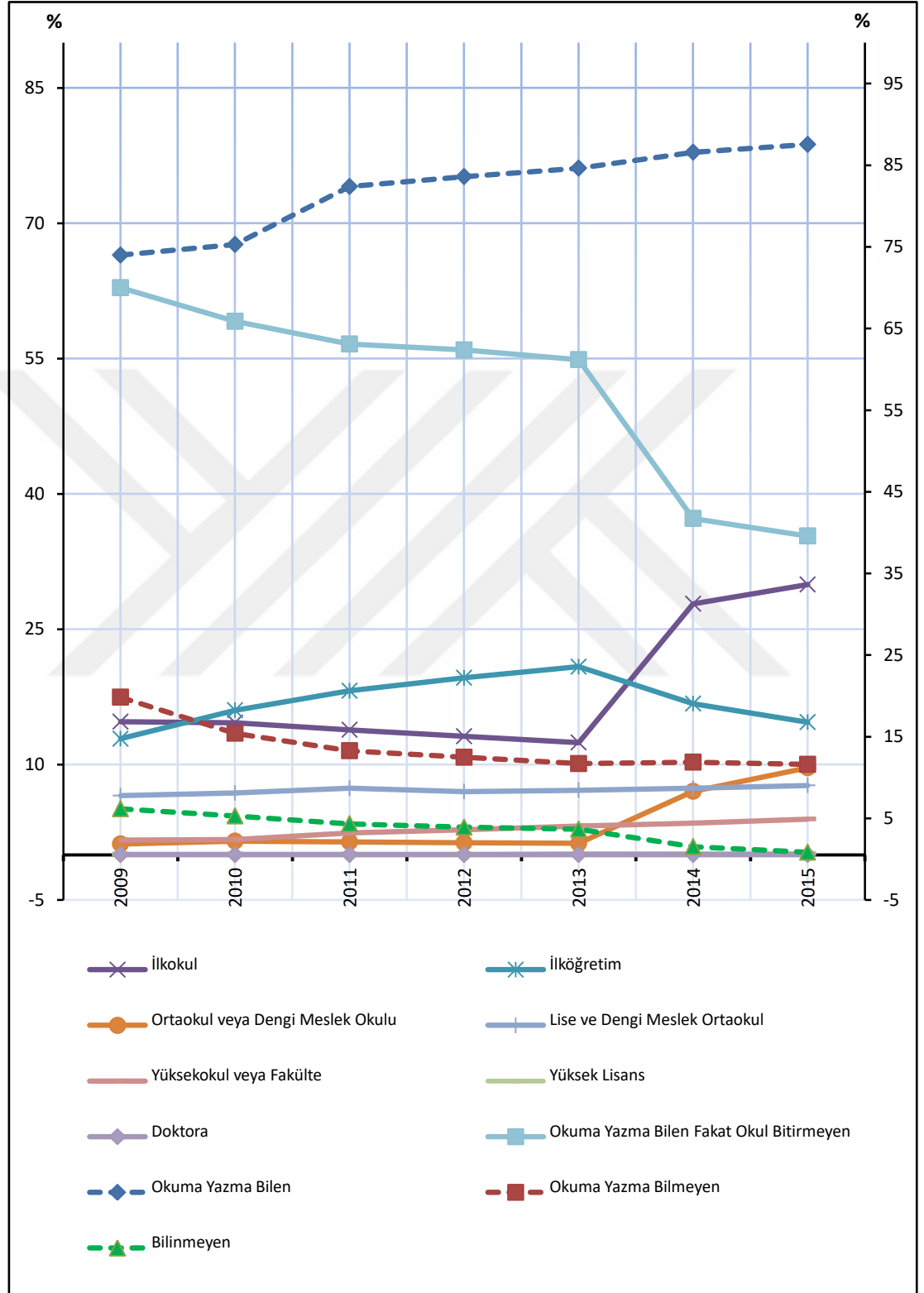
Tablo 37. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Eğitim Durumu (2009-2015)

Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumu*	2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
İlkokul	13.971	14,76	15.153	14,65	15.507	13,86	15.285	13,14	15.079	12,45	35.282	27,83	37.888	28,96
İlköğretim	12.183	12,87	16.584	16,03	20.346	18,18	22.824	19,62	25.256	20,85	21.292	16,79	19.242	14,71
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	1.142	1,21	1.570	1,52	1.595	1,43	1.574	1,35	1.545	1,28	8.928	7,04	11.974	9,15
Lise ve Dengi Meslek Okulu	6.207	6,56	7.095	6,86	8.258	7,38	8.163	7,02	8.686	7,17	9.357	7,38	10.069	7,70
Yüksekokul veya Fakülte	1.552	1,64	1.772	1,71	2.708	2,42	3.254	2,80	3.892	3,21	4.457	3,51	5.195	3,97
Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dâhil)	89	0,09	85	0,08	96	0,09	96	0,08	155	0,13	169	0,13	189	0,15
Doktora	17	0,02	25	0,02	35	0,03	32	0,03	36	0,03	36	0,03	35	0,03
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	59.473	62,85	61.183	59,13	63.345	56,61	65.074	55,95	66.464	54,88	47.277	37,28	46.224	35,33
Ara Toplam	94.634	100,0	103.467	100,0	111.890	100,0	116.302	100,0	121.113	100,0	126.798	100,0	130.816	100,0
Okuma Yazma Bilen	94.634	73,99	103.467	75,29	111.890	82,39	116.302	83,60	121.113	84,64	126.798	86,59	130.816	87,54
Okuma Yazma Bilmeyen	25.368	19,84	20.125	15,42	18.031	13,28	17.356	12,48	16.739	11,70	17.392	11,88	17.354	11,61
Bilinmeyen	7.893	6,17	6.908	5,29	5.877	4,33	5.459	3,92	5.236	3,66	2.252	1,53	1.268	0,85
Genel Toplam	127.895	100,0	130.500	100,0	135.798	100,0	139.117	100,0	143.088	100,0	146.442	100,0	149.438	100,0

Kaynak: TÜİK, 2017 ADNKS Sonuçları.

*6 ve daha yukarı yaşlar için.

Şekil 20. Viranşehir İlçesi Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Toplam Eğitim Oranı (%/ 2009-2015)

Viranşehir ilçesi nüfusunun 2009-2015 ADNKS verilerinde okuma yazma bilen nüfusun okuma yazma bilmeyen nüfusa göre sürekli bir artış istikametinde olduğu görülmektedir (Tablo 37; Şekil 20). Bu durum, 2010 yılı itibariyle nüfus artış hızı %22,54, 2015 yılı itibariyle de %19,31 olan bir ilçede gerçekten önemli bir sonuçtur. Nitekim doğurganlığı yüksek ve dinamik özelliklere sahip bir nüfus yapısında okuryazarlık miktarının her yıl artıyor olması, önemli eğitim durumu kriterlerinden birini oluşturmaktadır. Diğer taraftan okuma yazma bilen nüfus içerisinde de ilkokul düzeyinde eğitim miktarının artışının yavaşlaması, ilköğretim düzeyi 8 (5+3) yıllık kesintisiz eğitim modelinin³ ilkokul ve ortaokul düzeyi eğitimi de kapsamı ile uygulanmasından kaynaklandığını belirtmekte fayda vardır. Yani ilköğretim kavramı hem ilkokul hem de ortaokul düzeyi eğitim kademelerini içine alan 8 yıllık bir eğitim şeklidir. Bu nedenle ilkokul ve ortaokul mezunlarının sayısı 2009-2015 yılları nüfus eğitim durumu sonuçlarında bu kademe içerisinde belirtilir olmuştur.

Bu bağlamda 11.04.2012 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6287 Sayılı Kanun ile 12 yıllık zorunlu (4+4+4) eğitim sistemi 2012-2013 eğitim öğretim döneminden itibaren Türkiye genelinde yürürlüğe girmiştir. Böylece ilkokul+ortaokul+lise (4+4+4) düzeyinde eğitim mecburi hale getirilmiş ve eğitim durumu istatistiklerinde bu şekilde görülmeye başlanmıştır. Bu nedenle Viranşehir ilçesi nüfusunda bitirilen son öğrenim kurumuna göre eğitim verileri içerisinde ilkokul, ortaokul ve lise düzeyi mezun sayıları bu değişiklikten etkilenmiştir. Lise ve dengi meslek okulu nüfus miktarı, öğrenim süresinin toplam süre içerisinde artı bir yıl daha uzamıştır. Bu nedenle gecikmeli olarak eğitim durumu mezun sonuçlarına yansımaya başlayacak olmasından toplam sayı içerisinde Tablo 37 ve Şekil 20’de gösterilen dönemlerde artış miktarı az görünmektedir. Nitekim yeni uygulamaya başlanan 12 yıllık zorunlu eğitim uygulaması lise düzeyi nüfusu ilk olarak 2015-2016 öğretim yılından itibaren mezun vermeye başlamıştır. Bu nedenle değişikliğin ilk sonuçlarının 2016 yılı sonu lise ve dengi meslek okulu mezunlarında görülmesi mümkün olacaktır.

³ Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesini sağlayan "İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıkrılık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.03.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkındaki 4306 Sayılı Kanun" 18.08.1997 tarih ve 23084 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Araştırma alanı olan Viranşehir ilçesinde yüksekokul veya fakülte mezunlarının oranı 2009 yılında %1,64 iken 2015 yılında %3,97'ye kadar yaklaşık 2,5 kat artmış olduğu görülmektedir (Tablo 37; Şekil 20). Önemli bir artış miktarı olmasına karşın ilçe nüfusu ile kıyaslandığında toplam sayının az olduğu görülecektir. Ayrıca Yüksek Lisans mezunları (5 veya 6 yıllık Fakülteler dâhil) daha çok nüfus içerisinde eczacı, pratisyen hekim, veteriner gibi meslek gruplarını içerisine aldığından yıllar itibariyle sayıları nüfusun ihtiyacı kadar artmış, bu nedenle eğitim durumu içinde önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. Doktora düzeyi mezunların ise 2009-2015 yılları boyunca %0,03 seviyelerinde seyretmesi eğitim kademeleri içerisinde en az olduğu görülmektedir. Bu eğitim kademesi en çok uzman tıp doktorları ve yüksek okul öğretim üyelerini içerisine aldığından, ilçe genelinde fazla istihdam alanı bulamamış ve miktar diğer eğitim kademelerine göre doğal olarak düşük kalmıştır.

Viranşehir ilçesi nüfusu içerisinde eğitim durumu kademeleri arasında bir de “okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen” nüfus mevcuttur ki 2009 döneminde %62,85 oranından 2015 yılında %35,34 gerileyen bir oran görülmektedir. Bu eğitim durumunu daha çok ilkokul seviyesindeki nüfusun, mezun olmadan eğitimin herhangi bir yılında okuldan ayrılması sonucunda oluşmuştur. Bunun yanı sıra Halk Eğitim Merkezleri'nin belirli zamanlarda açtığı okuma yazma kurslarını tamamlayan nüfusu da kapsamaktadır. Sadece okuma yazma kurs belgesi alan bu nüfus herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmadığından bu bölüm içerisinde değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Viranşehir ilçesi nüfusu eğitim durumu 1935 yılı sayım döneminde gösterilen veriler doğrultusunda temel kriter olan okuma yazmayı bilen nüfusun oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durumda, 1928 yılında ülke genelinde uygulanmaya başlanan harf inkılâbının etkisi büyük olsa da genel olarak eğitim kurumlarının yetersizliği ve sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle eğitim seviyesinin düşük kaldığı hususu dikkat çekmektedir. Ayrıca 1935-2015 nüfus sayım dönemlerinin ortak özelliği olarak, Şanlıurfa ili geneli nüfus sayım sonuçlarında da açıkça görülmektedir ki hem Viranşehir ilçesi hem de Şanlıurfa ili nüfusunun eğitim düzeyinde kadın nüfusun okuryazarlık ve eğitim durumu Türkiye geneli seviyeden düşük seyretmektedir. Bunda kız çocuklarının eğitimine geleneksel yaklaşım ve

toplumun konuyu anlayış tarzının etkisi büyüktür. Diğer taraftan genel eğitim durumu özelliği arasında Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ili genelinin nüfus eğitim yapısında sürekli ve düzenli bir okuryazarlık ve eğitim kurumu mezunu artışı olmuştur. Bu durum da eğitime yapılan planlı yatırımların etkisi ve toplumsal bilincin eğitim konusunda gelişme sürecinde olduğunu göstermektedir. Nitekim her anlamda eğitimin bir ihtiyaç olduğunun toplum tarafından kabul edilmesinin ülkenin lokomotifini diyebileceğimiz kalifiye nüfus yapısıyla doğacak olan nitelikli sosyo-ekonomik gücünü oluşturup geliştireceğine ve ülke kalkınmasını daha yukarılara çıkaracağına hiç kuşku yoktur.

4.2. Nüfusun Ekonomik Özellikleri

Nüfus coğrafyası araştırmalarında önemli hususlardan birisi de nüfusun ekonomik özelliklerinin incelenmesidir. Ekonomik göstergeler bir nüfusun o yerde gelişimindeki katkısını göstermesi açısından önem taşır. Diğer taraftan ülke kalkınması ve toplumun refah seviyesinin yükselmesi ekonomik yapıdan kaynaklanır. Ülke ve toplumların varlığını sürdürebilmek ve fertlerine daha huzurlu bir yaşam sunabilmesindeki temel gösterge de nüfusun ekonomik özelliklerinin bu konuda iyileştirilmesinden geçer. Tabii ki bütün bu özelliklerin hayata geçirilebilmesi ise nüfusun ekonomik özelliklerinin hangi aşamalardan geçerek günümüze ulaştığının bilinmesi gerekir. Neticede değerlendirilmesi yakın tarihsel süreç içinde yapılmamış nüfusların planlamasının sağlıklı yapılabilme ihtimali de olmayacaktır. Bu nedenle öncelikle verilerin yayınlanmaya başlandığı Cumhuriyet tarihi içerisinde bu veriler doğrultusunda tanımlama ve değerlendirmeler yapılması her zaman önem arz etmektedir.

Bu bağlamda araştırma alanı olan Viranşehir ilçesi ve bağlı bulunduğu il olan Şanlıurfa ilinin nüfus özellikleri bu kapsamda, ilk verilerin yayınlandığı 1935 yılından itibaren değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ancak burada karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi, 1985 dönemine kadar olan Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) nüfus ekonomi verilerinde ilçe düzeyinde veriler yayınlanmamış olduğundan araştırma alanını içine alan il düzeyinde veriler üzerinden incelemeler yapılmıştır. 1980 döneminde ilçe merkezi düzeyinde yayınlanan veriler de ilçe merkezi nüfusunda son hafta itibarıyla faal olan nüfus verileri yayımlanmış ve 1985 ve 1990 dönemi ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmeler bu veriler ışığında yapılmıştır.

Diğer taraftan araştırma alanı ilçe düzeyinde ayrıntılı nüfus ekonomi verileri 1985 yılından itibaren verilmeye başlanmıştır. Bu nedenle araştırma alanı ilçe düzeyi nüfus ekonomi değerlendirmesi 1985 yılından itibaren daha ayrıntılı yapılabilmektedir. Diğer bir sorun da sayım dönemleri itibariyle nüfus ekonomi verilerinin Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından benzer şablon ile değil de her dönem farklılaşan şablonlar şeklinde hazırlanmış olmasıdır. Hemen her sayım döneminde tablo tür ve içerikleri farklılaşmıştır. Mümkün olduğunca bu verilerin benzer özellikler taşıyanları sınıflandırılmış ve tablolar bu şekilde oluşturulmuştur. Ayrıca tablolarda sadece toplam ekonomik göstergeler değil, daha anlaşılır olması için cinsiyete göre durum ve yüzde hesaplamaları yapılarak ekonomik gelişme bu ayrıntılarla gösterilmiştir.

Nüfusun ekonomik verilerinin gösterildiği tablolar incelenirken göz önünde bulundurulması gereken hususlardan bir diğeri de tablolarda gösterilen 'çalışan nüfus' kavramı 15-64 yaşları arasında çalışma özelliği taşıyan nüfusu ifade etmesidir. Doğal olarak bu yaş aralığındaki nüfusun tamamı çalışmıyor olduğundan çalışan nüfus içerisinde de işi olup fiilen çalışmakta olan nüfus ise 'faal' ya da 'aktif' nüfus olarak adlandırılmaktadır. Buradan hareketle ilerleyen kısımlarda çalışan nüfus denilince genel olarak çalışma çağı 15-64 yaş nüfusu, faal ya da aktif nüfus denilince hale hazırda fiilen çalışmakta olan nüfusun kastedildiği unutulmamalıdır.

Araştırma alanı ve bağlı olduğu Şanlıurfa ili nüfusunda ekonomik özellikler incelenirken anlaşılmasının daha kolay olması açısından üç ayrı grup oluşturularak kendi içerisinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Gruplar oluşturulurken ekonomik verilerin benzerliği, nüfus sayım yıllarının özelliği ve nüfusun ekonomik gelişim özellikleri doğrultusunda gruplandırma yapılmaya çalışılmıştır.

4.2.1. 1927-1950 Dönemi Ekonomik Özellikleri

Araştırma alanı nüfusu ekonomik özellikleri her ne kadar 1927 yılından itibaren başlatılmış olsa da bu dönem sayım sonuçlarında il/ilçe düzeyinde nüfus ekonomi verilerinin yayınlanmamış olması sebebiyle değerlendirmeye, ilk nüfus ekonomi verilerinin yayınladığı 1935 yılından başlanmak zorunda kalınmıştır. Diğer taraftan daha önceki bölümlerde yer yer vurgulandığı üzere araştırma alanı olan ilçe düzeyinde nüfus ekonomi verileri 1985 yılı sayım dönemine kadar yayınlanmamış olması nedeniyle bahsi geçen döneme kadar Şanlıurfa ili verileri üzerinden

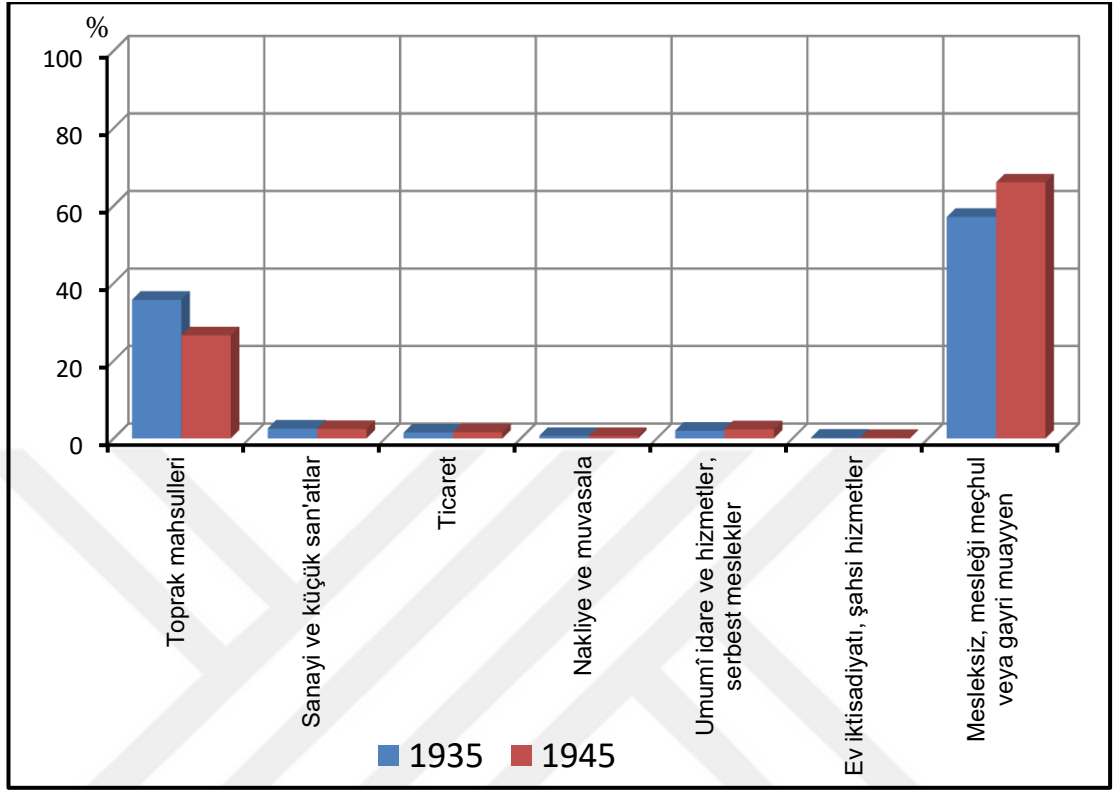
değerlendirmeler yapılmıştır. Şanlıurfa ili nüfusu ekonomik verileri de ilk olarak 1935 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarında yer almaktadır. Her ne kadar Viranşehir ilçesi ile ilgili doğrudan veriler olmasa da ilçe nüfus ekonomik verileri, il geneli sonuçların içerisinde yer alıyor olması ve genel ekonomik eğilimin benzerliği nedeniyle il nüfusu ekonomi verileri üzerinden ekonomik gelişim vurgulanmıştır. Bu bağlamda 1935 ve 1945 yılı sayım sonuçlarında Şanlıurfa ili nüfusunun meslek zümre grupları ve cinsiyet itibariyle durumu aşağıdaki Tablo 38, Şekil 21’de gösterilmiştir.

Tablo 38. Şanlıurfa İli Nüfusun Meslek Zümre Grupları ve Cinsiyet İtibari ile Ayrılışı (1935-1945)

EKONOMİ SEKTÖRÜ	Meslekler	1935				1945			
		Erkek	Kadın	Toplam	Toplam %	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam %
TARIM	A. Toprak Mahsulleri	53.714	28.485	82.199	35,81	54364	15898	70.262	26,63
SANAYİ	B. Sanayi ve Küçük Sanatlar	5.074	820	5.894	2,57	6144	320	6.464	2,45
HİZMET	C. Ticaret	3.334	204	3.538	1,54	4278	85	4.363	1,65
	Ç. Nakliye ve Muvasala	1.498	55	1.551	0,68	1642	23	1.665	0,63
	D. Umumî İdare ve Hizmetler, Serbest Meslekler	4.510	103	4.613	2,01	6153	101	6.254	2,37
	E. Ev İktisadiyatı, Şahsi Hizmetler	112	363	476	0,21	282	160	442	0,17
TANIMSIZ	F. Mesleksiz, Mesleği Meçhul veya Gayri Muayyen	46.427	84.854	131.281	57,19	60732	113673	174.405	66,10
GENEL TOPLAM		114.669	114.884	229.552	100,00	133595	130260	263.855	100,00

Kaynak: DİE, 1935-1945 Genel Nüfus Sayımı.

Şekil 21. Şanlıurfa İli Nüfusunun Meslek Zümre Grupları ve Toplam Payları (%/1935-1945)

Bu veriler doğrultusunda %35,81 oranıyla çalışma çağındaki nüfusun yüksek bir oranla toprak mahsulleri grubunu meslek edinmiş olması, il genelinde tarım ve hayvancılığın en önemli uğraş olduğunu göstermektedir. Ayrıca mesleksiz, mesleği bilinmeyen veya belirtilmeyen bir nüfus var ki %57,19 oran ile en yüksek oranı teşkil ettiği görülmektedir. Bu nüfusun o dönem içerisinde ev hanımları, emekliler, öğrenciler, işsizler ve irad sahipleri yani varlığı ile çalışmadan geçimini sağlayan nüfustan oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu durum il ekonomisinin zayıf ve sıkıntılı bir süreç içerisinde olduğunu da işaretidir. Neticede ülkenin içerisinde bulunduğu koşullar itibariyle yetersiz bir ekonomik yapılanmanın olduğu belirtilebilir. İnsanların geçimlerini sağlayacak kadar sınırlı bir tarım ve hayvancılık faaliyeti ile uğraşmakta olduğu görülmektedir. Tablo 3’de bir de %2,57 oran ile az da olsa sanayi ve küçük sanatlar dikkat çekmektedir. Yine %2,01’lik bir oranla da genel idare ve hizmetler ile serbest meslekler, %1,54 ile de ticaret faaliyetleri görülmektedir ki bütün bu veriler çok zayıf ve kırılgan bir ekonomik yapının var olduğunu ifadeleridir.

1940 yılı sayım döneminde Türkiye nüfusu içerisinde il ve ilçe düzeyinde nüfus ekonomi verileri yoktur. Bu nedenle bu dönem için Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesi nüfus ekonomi verileri değerlendirmesi yapılamamıştır. Nüfus ekonomi verileri sadece il düzeyinde 1945 yılı nüfus sayım döneminden itibaren tekrar yayınlanmaya başladığından bu dönemden itibaren 1980 dönemine kadar sadece il düzeyinde ekonomik gelişmelere yönelik değerlendirmeler yapılabilmektedir.

1945 yılı genel nüfus sayım sonuçlarında Şanlıurfa ili nüfusu meslek zümre grupları cinsiyetleri itibarıyla ayrılmış Tablo 38 ve Şekil 21’de gösterilmiştir. Bu verilerde görülmektedir ki nüfus içerisinde meslekler itibarıyla nüfus yapısında ciddi bir gerileme dikkat çekmektedir. Nitekim önceki dönem verileri ile kıyaslandığında %26,63 oranı ile toprak mahsullerini meslek edinen nüfusta 9 puanlık bir düşüş meydana gelmiştir. Diğer taraftan mesleksiz, mesleği meçhul veya gayri muayyen (bilinmeyen) nüfus oranı %66,10 ile önceki döneme göre 9 puanlık bir artış olması da toprak mahsullerindeki kaybın nereye gittiğini açıkça göstermektedir. Bunların dışında bu dönem verilerinde ticaret ile umumi idare, hizmetler, serbest meslekler grubunda çok küçük bir oran artışı görülmekteyken diğer bütün meslek gruplarında önceki döneme göre düşüş meydana gelmiştir. Bütün bu ekonomide 1945 döneminde gerileme 2.Dünya Savaşı’nın ülke geneli ve doğal olarak da Şanlıurfa ili genelindeki etkisinden kaynaklandığı bilinmektedir. Nitekim silâh altına alınan erkek nüfusun çokluğu, çalışan çağıdaki nüfusun uzun süre silâh altında bulundurulması, olası bir savaş ihtimaline hazırlıklı olmak için pek çok araç ve teçhizata el konulması vb. gibi durumlar ekonomiyi yurt genelinde geriletmiştir.

1950 yılı sayım dönemine gelindiğinde Şanlıurfa ili genelinde nüfusun ekonomik yapı durumunda meslek grupları itibarıyla cinsiyet durumu Tablo 40 ve Şekil 23’te görülmektedir. Çalışma çağıdaki nüfusun %61,75 oranıyla çiftçiler, ormancılar, balıkçılar, avcılar ve ziraat (tarım) işçilerinden oluşması tarım ve hayvancılık faaliyetinin il genelinde artan bir şekilde varlığına işaret etmektedir. Öyle ki il genelinde bir önceki sayım dönemi verileriyle kıyasladığımızda tarım ve hayvancılığın hızlı artan nüfus içerisinde daha çok arttığı görülmektedir. Diğer taraftan mesleksizler ve meslekleri tayin edilemeyenlerin oranının %31,37’ye inmesinin ekonominin 15 yıllık süreçte az da olsa toparlanmaya başladığının açık göstergesidir.

Tablo 39. Şanlıurfa İli Nüfusu Meslek Grupları ve Cinsiyet İtibariyle Ayrılışı (1950)

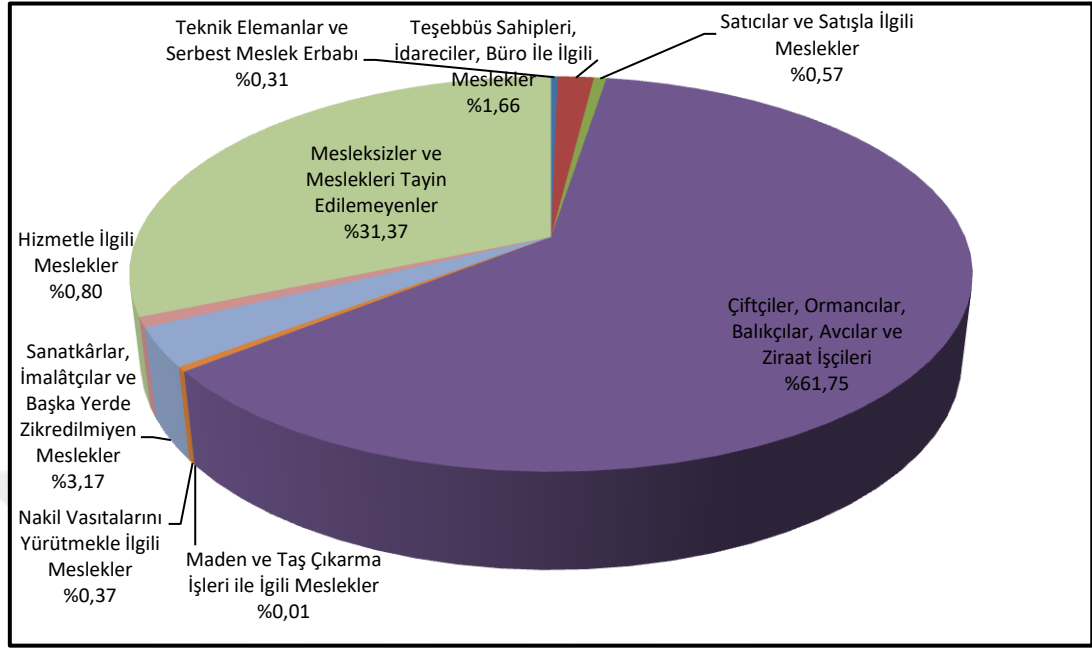
SEKTÖR	Meslek Grupları İtibariyle Nüfus*	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)
TARIM	Çiftçiler, Ormancılar, Balıkçılar, Avcılar ve Ziraat İşçileri	78.745	73.633	152.378	61,75
	Maden ve Taş Çıkarma İşleri ile İlgili Meslekler	23	1	24	0,01
SANAYİ	Sanatkârlar, İmalâtçılar ve Başka Yerde Zikredilmeyen Meslekler	7.449	372	7.821	3,17
HİZMET	Nakil Vasıtalarını Yürütmekle İlgili Meslekler	896	5	901	0,37
	Teknik Elemanlar ve Serbest Meslek Erbabı	677	89	766	0,31
	Teşebbüs Sahipleri, İdareciler, Büro İle İlgili Meslekler	4.017	73	4.090	1,66
	Satıcılar ve Satışla İlgili Meslekler	1.341	66	1.407	0,57
	Hizmetle İlgili Meslekler	1822	145	1.967	0,80
TANIMSIZ	Mesleksizler ve Meslekleri Tayin Edilemeyenler	28.632	48.783	77.415	31,36
GENEL TOPLAM		123.602	123.167	246.769	100,00

Kaynak: DİE, 1950 Genel Nüfus Sayımı.

*5 ve Daha Yukarı Yaşlardaki Nüfus.

Bunların dışında 1950 yılı sayım dönemi ekonomik verileri içerisinde nüfus içerisinde artan bir başka meslek grubu da sanatkârlar, imalatçılar ve başka yerde zikredilmeyen meslekler olarak adlandırılan sanayi ve imalat sektöründe %3,17'lik değere yükselmesi ile gerçekleştiği görülmektedir. Her ne kadar daha çok düşük olsa da bir canlanmanın yaşandığı ve nüfus içerisinde kendini hissettirmeye başladığının işaretini oluşturmaktadır. Diğer meslek grupları içerisinde %1,66'lık oran ile teşebbüs sahipleri, idareciler, büro ile ilgili mesleklerin dışındakilerin hepsi %1'lik oranın altında olması ile ekonomide sektör çeşitliliğinin halen çok fazla artmadığını göstermektedir (Tablo 39, Şekil 22). Bu durum da zayıf ve ağırlıklı olarak geçimini sağlamaya yönelik ekonomi yapısının devam ettiğinin ifadesidir.

Şekil 22. Şanlıurfa İli Meslek Grupları İtibariyle Toplam Nüfusun Yüzde Ayrılışı (%/ 1950)

Cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına kadar gelen süreçte Şanlıurfa ili nüfusu içerisinde ekonomik yapının beklenen düzeyde gerçekleşmediği açıktır. Zaten bu döneme kadar ülke genelinde yaşanan ekonomik sıkıntılar Şanlıurfa ili genelinde de doğal olarak yaşanmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki olumsuz ekonomik etkisi ülke genelinde iş ve istihdam koşullarını oldukça sınırlandırmıştır. Aynı zamanda ülke genelindeki sermaye yetersizliği ve hızla artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak yeni istihdam alanlarını meydana getiren yatırım imkânlarının çok az oluşu da göz önünde bulundurulduğunda Şanlıurfa ili genelindeki ekonomik yapının 1950 dönemine kadar neden zayıf seyrettiğini daha iyi açıklar.

4.2.2. 1951-2000 Dönemi Ekonomik Özellikleri

1955 yılı sayım döneminden itibaren Şanlıurfa ili nüfusu ekonomi durumu yavaş da olsa bir gelişme sürecine girildiğini göstermektedir. Nitekim ekonomik faaliyet kolları içerisinde ziraat, ormancılık, balıkçılık ve avcılık diye adlandırılan tarım ve hayvancılığı ifade eden faal nüfusun 1955 yılından itibaren miktar olarak artıyor olmasına rağmen oran olarak azalma yönünde bir varlık göstermesi diğer ekonomi sektörlerinde daha hızlı bir gelişme olduğunun ifadesidir. Öyle ki 1955 yılı

döneminde bu grup %84,38 oranındayken 1960 yılı döneminde %82,87, 1965 yılı sayım döneminde ise %81,38 oranına kadar inmiştir. Bunun yanı sıra imalat sanayi %3,04'ten 1960 yılında %3,10'a, 1965 yılında da %3,17'ye yükselmiştir. Çok büyük bir artış olmasa da ekonomi içerisinde üretime dayalı faaliyetlerin artıyor olması önemli bir gelişmedir. Ayrıca inşaat sanayi 1955 yılında %0,87 iken 1960 yılında %2,16'ya 1965 yılında da %2,34 oranına kadar yükselmiştir (Tablo 40, Şekil 23). 10 yıllık süreç içerisinde üç kata yakın bir artışın bu sektörde meydana gelmesi, il genelinde imar girişiminin gelişmeye başladığının önemli işaretidir.

Bunların dışında hizmetler sektörü 1955'te %3,95 iken 1960 döneminde %4,51'e, 1965 döneminde de %4,82'ye yükselmiştir. Nakliye, ambarlama ve muhaberat olarak belirtilen ulaşım ve lojistik grubu ekonomi sektörü 1955'te %1,03, 1960'ta %1,15, 1965 döneminde ise %1,57 oranına küçük de olsa yükselmiştir. Elektrik, gaz, su istihsal ve sıhhi hizmetler ekonomik sektör grubu az da olsa 1955'ten 1965 dönemine kadar %0,04'ten %0,09'a çıkmıştır. Diğer sektörlerde de düzenli bir artış olması da genel olarak iniş çıkışlı artış istikametinde bir eğilimin varlığı dikkat çeker. Bahsi geçen dönemlerde Şanlıurfa ili nüfusu istihdam verilerinin gelişme/büyüme yönündeki hareketinin somut göstergeleridir.

Bu dönemler Türkiye genelinde geçimini topraktan karşılayan nüfusa yeni yatırımlarla destek olunmaya başlaması Şanlıurfa ilinin de bundan toprağa bağlı ekonomi yapısı nedeniyle yararlanmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca tarımı destekleyen diğer uygulamalar da kısmen devreye girmeye başlaması ile birlikte Şanlıurfa tarım hayvancılığında da önceki dönemlere nazaran bir ilerlemenin olduğu söylenebilir. Zaten gelişen sermaye ve imkânlar ölçüsünde, il genelinde ekonomik canlanmanın başlaması da bu dönemlerde hissedilmeye başlamıştır.

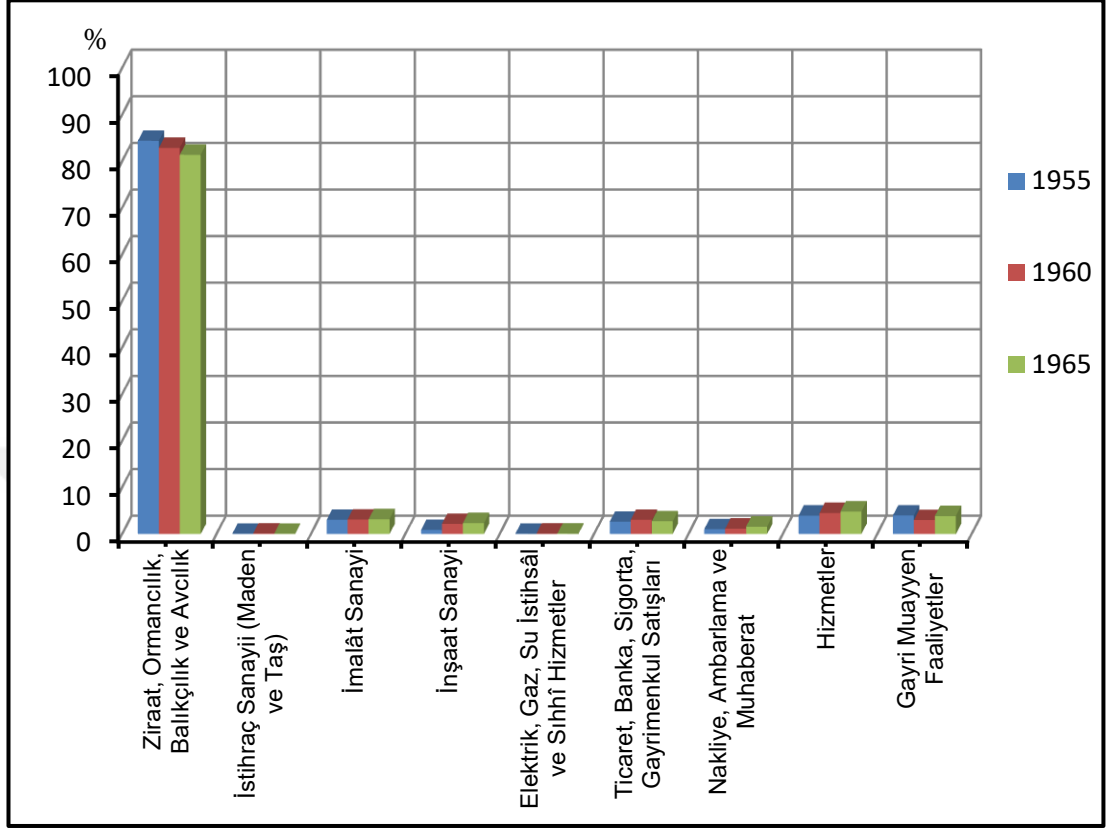
Tablo 40. Şanlıurfa İli Nüfusu İktisadi Faaliyet Kolları ve Cinsiyet İtibariyle Ayrılışı (1955-1960-1965)

İktisadi Faaliyet Kolları*	1955				1960				1965			
	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam %	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam %	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam %
Ziraat, Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık	66244	71106	137350	84,38	71824	73667	145491	82,87	76464	69757	146221	81,38
İstihraç Sanayii (Maden ve Taş)	88	5	93	0,06	166	1	167	0,10	92	0	92	0,05
İmalât Sanayii	4758	188	4946	3,04	5088	353	5441	3,10	5631	70	5701	3,17
İnşaat Sanayii	1406	16	1422	0,87	3754	32	3786	2,16	4177	22	4199	2,34
Elektrik, Gaz, Su İstihsal ve Sıhhi Hizmetler	63	0	63	0,04	140	2	142	0,08	156	0	156	0,09
Ticaret, Banka, Sigorta, Gayrimenkul Satışları	4261	40	4301	2,64	5324	38	5362	3,05	4887	16	4903	2,73
Nakliye, Ambarlama ve Muhaberat	1670	11	1681	1,03	2012	9	2021	1,15	2814	14	2828	1,57
Hizmetler	6165	268	6433	3,95	7632	278	7910	4,51	8247	407	8654	4,82
Gayri Muayyen Faaliyetler	6190	292	6482	3,98	5231	21	5252	2,99	6620	304	6924	3,85
Genel Toplam	90845	71926	162771	100,00	101171	74401	175572	100,00	109088	70590	179678	100,00

Kayak: DİE, 1955, 1960, 1965 Genel Nüfus Sayımı.

*15 ve Daha Yukarı Yaşlardaki İktisaden Faal Nüfus.

Şekil 23. Şanlıurfa İli Nüfusu İktisadi Faaliyet Kolları İtibariyle Ayrılışı (%/ 1955-1960-1965)

Tablo 41. Şanlıurfa İli Çalışma Durumu İtibariyle Nüfus (1960)

Çalışma Durumu*	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam Yüzde (%)
Çalışan	96.445	74.380	170.825	97,30
İşle İlgisi Devam Eden	60	4	64	0,04
İş Arayan	3	6	9	0,01
Bilinmeyen	4.663	11	4.674	2,66
Genel Toplam	101.171	74.401	175.572	100,00

Kaynak: DİE, 1960 Genel Nüfus Sayımı.

*15 ve Daha Yukarı Yaşlardaki İktisaden Faal Nüfus.

Şanlıurfa ili nüfusu ekonomik yapısı içerisinde 1960 sayım döneminde yayınlanan çalışma durumu itibariyle nüfus verilerinde çalışan nüfusun oranı %97,30 olarak gösterilmiştir (Tablo 41). Bu oranın bahsi geçen dönem için oldukça yüksek olmasının temelinde sadece çalışma çağındaki nüfusun ve bunun içerisinde de fiilen

çalışan aktif (faal) ekonomik nüfusun gösterilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim 1960 sayım dönemi itibariyle Şanlıurfa ili nüfusunun 401.919 olmasına karşın çalışan nüfus durumunun gösterildiği Tablo 41’de 175.572 kişilik nüfusun gösterilmiş olması bu hususa işaret eder. Bu bağlamda veriler incelenirken bu nokta dikkate alınarak değerlendirilmesinde fayda vardır. Ayrıca işle ilgisi devam eden, iş arayan ve bilinmeyen nüfusun ise toplamda %2,70’lik bir oran ile çok düşük seyretmesi, Şanlıurfa ili nüfusu çalışma çağına olup da aktif (faal) olarak çalışmayan nüfusu göstermesi açısından önemlidir. Dinamik bir ekonominin temelini oluşturan çalışan nüfusun fazlalığı ilin kalkınması açısından önemli bir yer teşkil ettiğinden çalışma çağı içerisindeki nüfusta fiilen çalışan aktif nüfusun çokluğu her zaman önemlidir.

Tablo 42. Şanlıurfa İli Nüfusu İktisadi Faaliyet Kolları ve Cinsiyet İtibariyle Dağılımı (1970-1975)

İktisadi Faaliyet Kolları*		1970				1975			
		Erkek	Kadın	Toplam	Toplam %	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam %
TARIM	Ziraat, Avcılık, Ormançılık ve Balıkçılık	85632	76850	162482	79,66	104209	74868	179077	77,72
SANAYİ	İstihraç Sanayii (Maden ve Taş)	140	21	161	0,08	76	0	76	0,03
	İmalât Sanayii	5772	944	6716	3,29	6083	351	6434	2,79
	İnşaat ve Bayındırlık İşleri	3859	51	3910	1,92	45	1	46	0,02
HİZMET	Elektrik, Gaz ve Su	35	5	40	0,02	11637	6	11643	5,05
	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	7424	133	7557	3,71	8700	88	8788	3,81
	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	3542	63	3605	1,77	4842	34	4876	2,12
	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumları, Yardımcı İş Hizmetleri	529	44	573	0,28	641	55	696	0,30
	Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	13128	852	13980	6,85	16693	1144	17837	7,74
TANIMSIZ	İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	4534	405	4939	2,42	826	117	943	0,41
GENEL TOPLAM		124595	79368	203963	100,00	153752	76664	230416	100,00

Kaynak: DİE, 1970-1975 Genel Nüfus Sayımı.

*12 ve Daha Yukarı Yaşlardaki Faal Nüfus.

Şanlıurfa ili nüfusu iktisadi faaliyet kolları ve cinsiyet itibariyle dağılımı 1970 ve 1975 yılı sayım dönemlerinde ziraat, avcılık, ormançılık ve balıkçılık diye belirtilen tarım ve hayvancılık sektörünün en önde olan ekonomik faaliyet alanı

olduğu Tablo 42’de gör÷lmektedir. Nitekim 1970 döneminde %79,66 ile 1975 döneminde de %77,72 oranı ile azalan gör÷ntüsüne rağmen halen en fazla istihdam oluşturan sektör olarak öne çıkmaktadır. Diğer taraftan bu dönemlerde en dikkat çeken artış %0,02 değerinden %5,05 oranına çıkarak üst düzey bir istihdam artışına bağlı oran artışı ile elektrik, gaz ve su ekonomik sektöründe gerçekleşmiştir. Bunda bu dönemlerde alt yapı çalışmalarına öncelik verildiği ve buna bağlı ciddi bir istihdam oluştuğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Netice itibariyle bu sektörün temelinde enerji, iletişim, kanalizasyon sistemleri altyapısına yönelik bir gelişmeyi ifade etmesi, nüfusun yaşam standardını yükseltmesi adına önem taşır. Diğer artış sürecinde olan ekonomik faaliyet kolları arasında %3,71’den %3,81’e çıkması ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller grubu, %1,77 oranından %2,12 oranına çıkması ile ulaştırma, haberleşme ve depolama grubu ile %6,85’ten %7,74’e çıkması ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler ekonomik sektörleri yer almaktadır. Düşük bir artış oranı da olsa mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri kolundaki artışında belirtilmesinde fayda vardır (Tablo 42).

1970 ile 1975 dönemleri ekonomik faaliyet kolları içerisinde üzerinde durulması gereken önemli hususlardan bir diğeri de inşaat ve bayındırlık işleri sektörünün %1,92 oranından %0,02 oranına kadar gerilemiş olmasıdır. Bu gösterge 1975 yılı sayım dönemine gelinceye kadar inşaat sektöründe önemli bir ekonomik darboğazın yaşandığı ihtimalini güçlendirmektedir. Öyle ki 1970’te 3.910 kişilik istihdamın 1975 yılında 46 kişiye kadar inmesinden de bu sonuca ulaşmak mümkündür. Ayrıca imalat sanayi sektöründe de %3,29 oranından %2,79’a kadar bir düşüşün yaşandığı gör÷lmektedir.

Şanlıurfa ili nüfusu ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımında iyi tanımlanmamış olarak belirtilen ekonomik faaliyet grubunun 1970 döneminde %2,42 oranından artan nüfusa rağmen 1975 döneminde %0,41 oranına düşmesi olumlu sayılabilecek bir gelişmedir. Nitekim nüfusun ekonomik faaliyetlerinin tanımlanmış bölümüne doğru bir istihdam geçişinin başladığı söylenebilir. Diğer taraftan il genelindeki nüfusun ekonomik anlamda çalışan bölümünün tanımlanabilen sektörlerde yer almaya başlamasının istihdamın daha sağlıklı gelişmeye başladığının da bir işareti olarak değerlendirilmesi gerekir.

1980 yılı genel nüfus sayım dönemi yayımlanan verileri içerisinde sadece Viranşehir ilçe merkezine ait son hafta içinde iktisaden aktif olma durumuna göre ekonomi verileri yayınlanmıştır. Ancak araştırmanın konusunu Viranşehir ilçesi geneli ekonomik verilerinin değerlendirmesi oluşturduğundan bu döneme ait veriler genel düzeyde yayımlanmamıştır. 1980 dönemi ekonomi verileri sadece ilçe merkezi ve sınırlı/geçici bir ekonomi bilgisi verilerek yayımlanmış, bu nedenle de değerlendirme mümkün olmamıştır.

1985 yılı sayım dönemine gelindiğinde, araştırma alanı ekonomi verileri karşılaştırmalı olarak Türkiye, Şanlıurfa ili, Viranşehir ilçesi ekonomik faaliyet kollarında istihdam edilen toplam nüfus ve yüzde payları değerlendirilmiştir.

Tablo 43. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 1985)

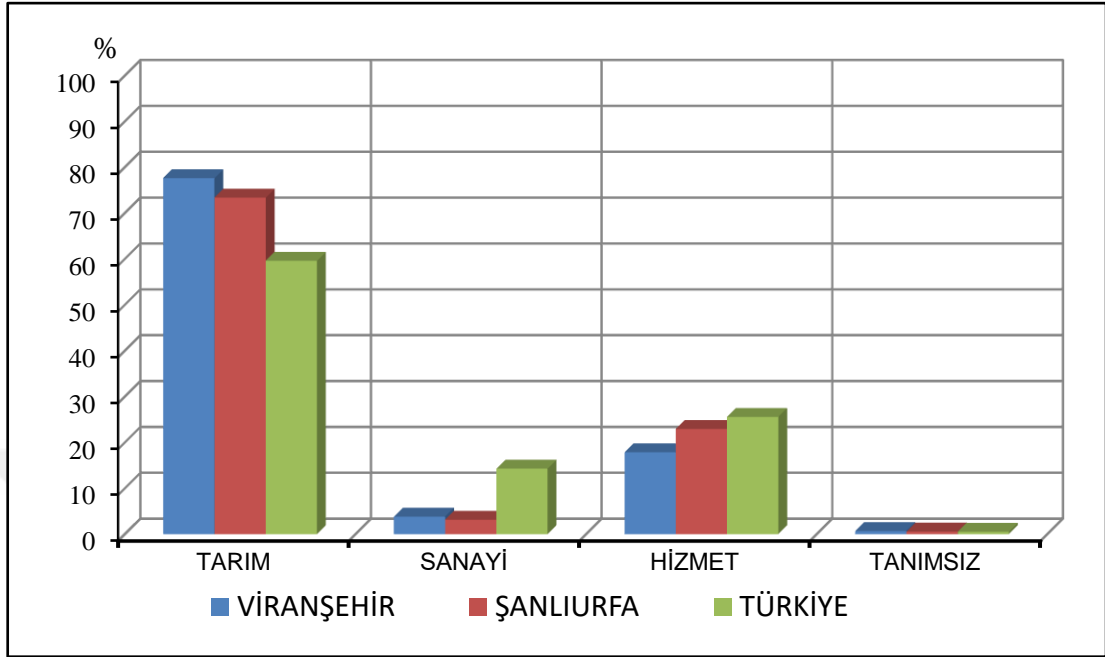
EKONOMİK FAALİYET*		TÜRKİYE		ŞANLIURFA		VİRANŞEHİR	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)
TARIM	Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	12.118.533	58,95	210.812	73,35	22.365	77,63
	Maden ve Taş Ocakçılığı	137.126	0,67	58	0,02	3	0,01
SANAYİ	İmalat Sanayi	2.185.369	10,63	8.896	3,10	594	2,06
	İnşaat	750.546	3,65	120	0,04	505	1,75
HİZMET	Elektrik, Gaz ve Su	23.224	0,11	10.362	3,61	-	-
	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	1.382.636	6,73	14.697	5,11	1.877	6,52
	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	615.888	3,00	7.536	2,62	1.358	4,71
	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumlar, Yabancı İş Hizmetleri	389.254	1,89	1.470	0,51	93	0,32
	Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	2.847.289	13,85	31.870	11,09	1.812	6,29
TANIMSIZ	İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	106.921	0,52	1.596	0,56	202	0,70
GENEL TOPLAM		20.556.786	100,00	287.417	100,00	28.809	100,00

Kaynak: DİE, 1985 Genel Nüfus Sayımı.

-Veri yok.

*12 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus.

Şekil 24. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus Payları (%/ 1985)

Bu bağlamda Türkiye, Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçe nüfusu ekonomik faaliyet kolları itibariyle Tablo 43'te gösterilmiştir. Şekil 24'te de ekonomik faaliyetlere göre istihdam edilen nüfusun toplam yüzde payları karşılaştırılmıştır. Bu veriler ışığında Türkiye, Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesi nüfusunda 1985 döneminde tarım sektöründe çalışanların toplam oranları sırasıyla %59,62, %73,37 ve %77,64 değerlerinde olmasıyla halen en fazla nüfusu istihdam eden sektördür. Ardından hizmet sektöründe çalışanların Türkiye'de %25,58, Şanlıurfa'da %22,94, Viranşehir ilçesinde %17,84 toplam oranları ile ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Sanayi sektörü çalışanları oranlarının Türkiye'de %14,28, Şanlıurfa ilinde %3,14, Viranşehir ilçesinde de %3,81 toplam oranları ile halen düşük değerde olduğu dikkat çekmektedir. Buradan imalat/üretim konusunda yeterli bir artışın olmadığı, ekonomik kalkınmışlığın genel olarak ülke geneli ve araştırma alanında düşük olduğu vurgulanabilir. İstihdam edilen nüfus içerisinde tanımsız olarak adlandırılan iyi tanımlanmamış faaliyetlerde çalışan bir nüfus da bulunmaktadır ki bunun oranının Türkiye'de %0,52, Şanlıurfa ilinde %0,56 ve Viranşehir ilçesinde de %0,7 olması belirgin bir ekonomik sektörde çalışmayan nüfusun varlığına işaret etmektedir.

1990 dönemine gelindiğinde Viranşehir ilçe nüfusu istihdam verileri ülke geneli ve il düzeyi karşılaştırmasında ekonomik faaliyetlere göre, çalışan nüfusun nasıl bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Bu nedenle 1990 dönemi verilerinde, önceki dönemde olduğu gibi, Viranşehir ilçesiyle Türkiye ve Şanlıurfa ili nüfusunda istihdam edilen nüfusun ekonomik faaliyet kollarında dağılımı üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır.

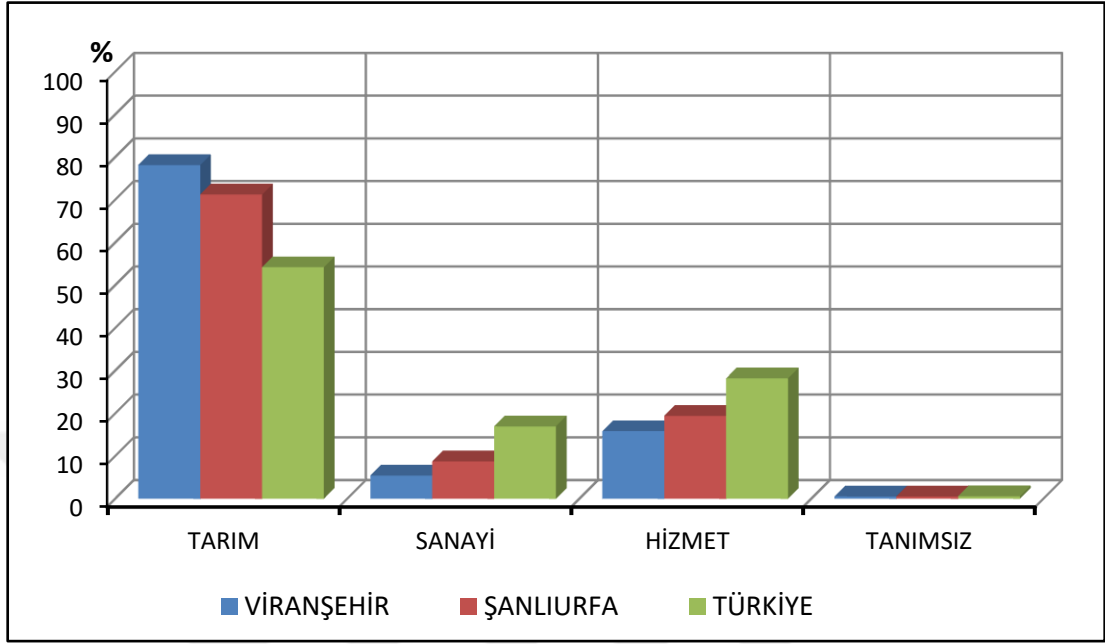
Tablo 44. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 1990)

EKONOMİK FAALİYET*		TÜRKİYE		ŞANLIURFA		VİRANŞEHİR	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)
TARIM	Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	12.547.796	53,66	249226	71,25	25.280	78,14
	Maden ve Taş Ocakçılığı	130.823	0,56	35	0,01	2	0,01
SANAYİ	İmalat Sanayi	2.781.717	11,90	12441	3,56	771	2,38
	İnşaat	1.184.242	5,06	18259	5,22	993	3,07
HİZMET	Elektrik, Gaz ve Su	80.324	0,34	429	0,12	17	0,05
	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	1.854.306	7,93	19540	5,59	1.971	6,09
	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	775.427	3,32	8791	2,51	736	2,27
	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumlar, Yabancı İş Hizmetleri	541.742	2,32	2065	0,59	113	0,35
	Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	3.344.033	14,30	37131	10,61	2.289	7,08
TANIMSIZ	İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	141.483	0,61	1895	0,54	180	0,56
GENEL TOPLAM		23.381.893	100,00	349.812	100,00	32.352	100,00

Kaynak: DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı.

*12 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus.

Şekil 25. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 1990)

Tablo 44 ve Şekil 25'ten hareketle Türkiye geneli, Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçe nüfusu ekonomik faaliyet kolları itibariyle istihdam edilen nüfusun toplam yüzde payları karşılaştırılmıştır. Bu veriler ışığında Türkiye, Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesi nüfusunda 1990 döneminde tarım sektöründe çalışanların toplam oranları sırasıyla %54,22, %71,26 ve %78,15 değerlerinde olmasıyla önceki dönemde olduğu gibi, en fazla nüfusu istihdam eden sektördür. Ardından hizmet sektöründe çalışanların Türkiye'de %28,22, Şanlıurfa ilinde %19,42, Viranşehir ilçesinde %15,84 toplam oranları ile ikinci sırada yer alsa da 1985 dönemine göre oranlarda azalma dikkat çekmektedir. Sanayi sektörü çalışanları oranlarının Türkiye'de %16,96, Şanlıurfa ilinde %8,78, Viranşehir ilçesinde de %5,45 toplam oranları ile halen düşük değerde olduğu ama önceki döneme göre biraz yükseldiği dikkat çekmektedir. Buradan imalat/üretim konusunda yeterli kısmi bir artışın olduğu ancak ekonomik kalkınmışlığın genel olarak ülke geneli ve araştırma alanında halen düşük kaldığı vurgulanabilir. İstihdam edilen nüfus içerisinde tanımsız olarak adlandırılan iyi tanımlanmamış faaliyetlerde çalışan nüfus oranının da Türkiye'de %0,61, Şanlıurfa ilinde %0,54 ve Viranşehir ilçesinde de %0,56 olması belirgin bir

ekonomik sektörde çalışmayan nüfusun azalsa da varlığını sürdürdüğünü göstermesi açısından belirtilebilir.

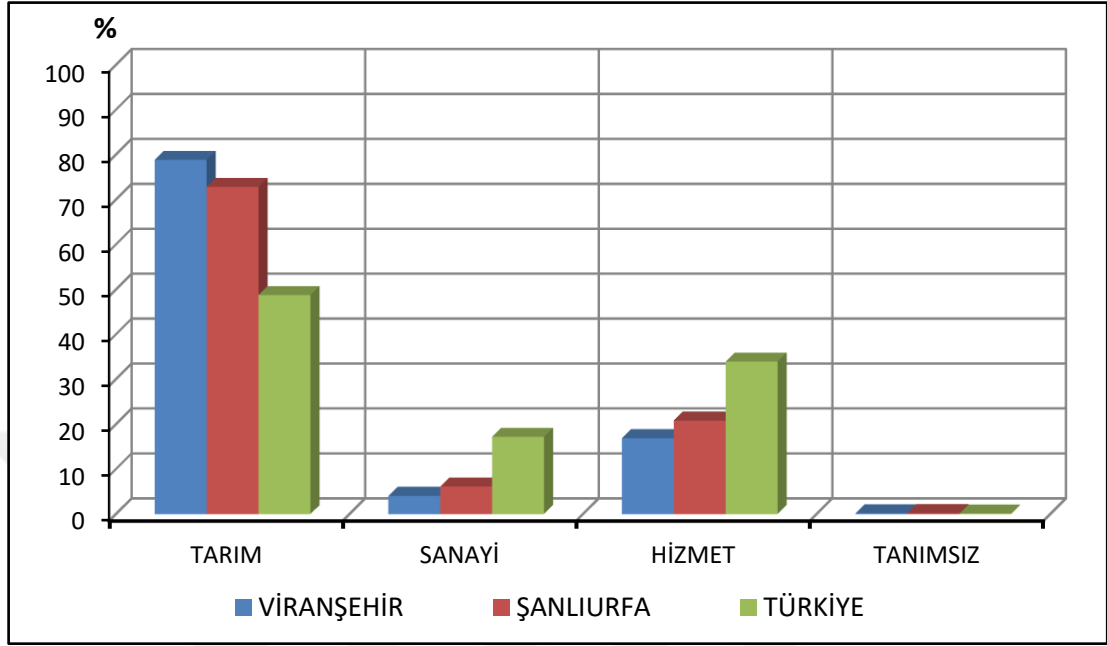
Tablo 45. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 2000)

EKONOMİK FAALİYET*		TÜRKİYE		ŞANLIURFA		VİRANŞEHİR	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)
TARIM	Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	12.576.827	48,38	312.613	72,80	38.005	78,82
	Maden ve Taş Ocakçılığı	96035	0,37	98	0,02	3	0,01
SANAYİ	İmalat Sanayi	3.276.173	12,60	13.935	3,24	834	1,73
	İnşaat	1.196.246	4,60	12.481	2,91	1.126	2,34
HİZMET	Elektrik, Gaz ve Su	98.152	0,38	860	0,20	37	0,08
	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	2.512.777	9,67	22.517	5,24	2.664	5,52
	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	853.255	3,28	7.476	1,74	550	1,14
	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumlar, Yabancı İş Hizmetleri	808.126	3,11	4.005	0,93	259	0,54
	Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	4.545.534	17,48	54.548	12,70	4.646	9,64
TANIMSIZ	İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	34.016	0,13	898	0,21	96	0,20
GENEL TOPLAM		25.997.141	100,00	429.431	100,00	48.220	100,00

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı.

*12 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus.

Şekil 26. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde Ekonomik Faaliyetlere göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 2000)

Viranşehir ilçesi, Şanlıurfa ili ve Türkiye geneli 2000 dönemi nüfusunun ekonomik faaliyet kolları ve sektörlere göre durumu Tablo 45 ve Şekil 26'da gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye, Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesi nüfusu 2000 döneminde tarım sektöründe çalışanların toplam oranları sırasıyla %48,75, %72,82 ve %78,83 değerlerinde olmasıyla önceki dönemde olduğu gibi, en fazla nüfusu istihdam eden sektördür. Ardından hizmet sektöründe çalışanların Türkiye'de %33,92, Şanlıurfa ilinde %20,82, Viranşehir ilçesinde %16,90 toplam oranları ile ikinci sırada yer alsa da 1990 dönemine göre oranlarda azalma dikkat çekmektedir. Sanayi sektörü çalışanları oranlarının Türkiye'de %17,20, Şanlıurfa ilinde %6,15, Viranşehir ilçesinde de %4,07 toplam oranları görülmektedir. Türkiye geneli sanayi sektörü oranı önceki döneme göre artarken Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesinde sanayi oranlarında bir düşüşün olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun temelinde Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) ilk kısmının faaliyete alınması olarak belirtilebilir. Nitekim araştırma alanı ve idari yönden bağlı bulunduğu ilde tarım topraklarının sulanması ile tarımda verim artmış, böylece gelir seviyesi yükselmiş ve nüfusun bir bölümü yeniden tarıma yönelmiştir. Diğer taraftan istihdam edilen nüfus içerisinde tanımsız olarak adlandırılan iyi tanımlanmamış faaliyetlerde çalışan nüfus oranının da Türkiye'de %0,13, Şanlıurfa ilinde %0,21 ve Viranşehir ilçesinde de

%0,20 olması belirgin bir ekonomik sektörde çalışmayan nüfusun azalsa da varlığını halen sürdürdüğünü göstermektedir.

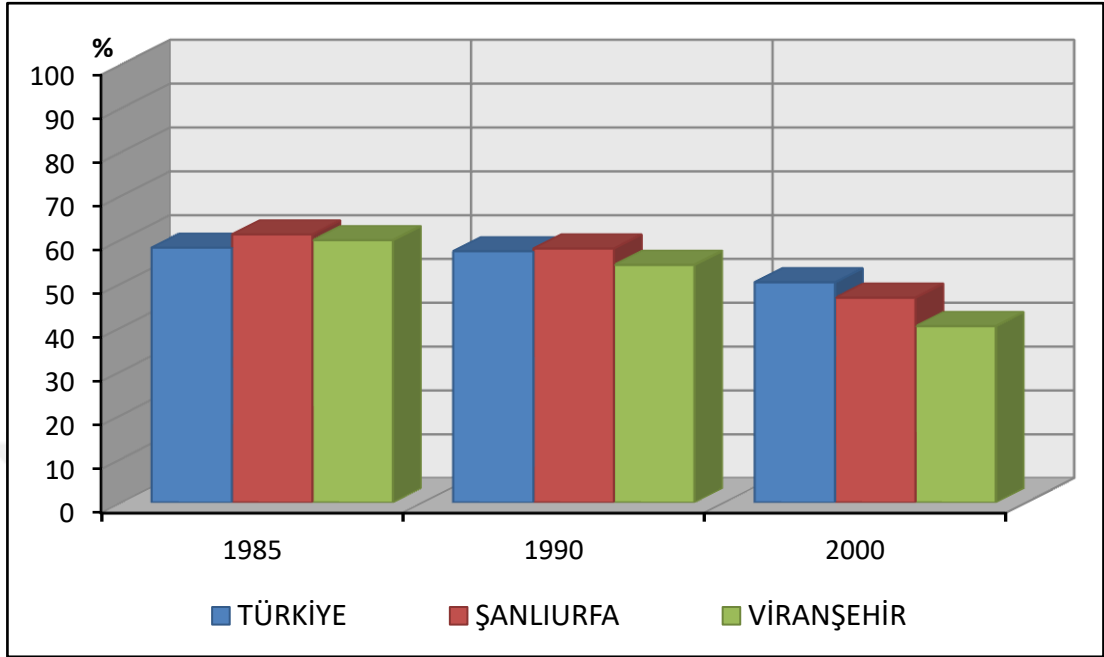
Tablo 46. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde İşgücü Durumuna Göre İstihdam Edilen Nüfus ve Payları (%/ 1985, 1990, 2000)

Dönem	İŞGÜCÜ DURUMU*	TÜRKİYE		ŞANLIURFA		VİRANŞEHİR	
		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)
1985	İstihdam	20.556.786	58,17	287.417	61,18	28.809	59,86
	İşsiz	1.023.210	2,90	17.884	3,81	2.065	4,29
	İşgücünde Olmayan	13.670.254	38,68	163.503	34,81	17.094	35,52
	Bilinmeyen	89.049	0,25	963	0,20	158	0,33
	TOPLAM	35.339.299	100,00	469.767	100,00	48.126	100,00
1990	İstihdam	23.381.893	57,33	349.812	57,97	32.352	54,23
	İşsiz	1.344.708	3,30	29.115	4,82	4.326	7,25
	İşgücünde Olmayan	16.030.480	39,31	224.262	37,16	22.967	38,50
	Bilinmeyen	26.350	0,06	268	0,04	13	0,02
	TOPLAM	40.783.431	100,00	603.457	100,00	59.658	100,00
2000	İstihdam	25.997.141	50,26	429.431	46,74	48.220	40,27
	İşsiz	2.547.218	4,92	72.743	7,92	13.211	11,03
	İşgücünde Olmayan	23.173.230	44,80	416.205	45,30	58.262	48,66
	Bilinmeyen	6.605	0,01	306	0,03	35	0,03
	TOPLAM	51.724.194	100,00	918.685	100,00	119.728	100,00

Kaynak: DİE, 1985, 1990, 2000 Genel Nüfus Sayımı.

*12 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus.

Şekil 27. Türkiye, Şanlıurfa İli ve Viranşehir İlçesi'nde İstihdama Göre Nüfus Payları (%/ 1985, 1990, 2000)

Viranşehir ilçesi nüfusu işgücü durumuna göre de 1985, 1990 ve 2000 dönemlerinde istihdam durumu, işsiz, işgücünde olmayan ve bilinmeyen nüfus verileriyle Türkiye geneli ve Şanlıurfa ili karşılaştırması da yapılmıştır. Nitekim Tablo 46 ve Şekil 27'de görüldüğü üzere işgücü istihdam durumunda 1985 döneminde Türkiye ortalaması olan %58,17 değerinden, Şanlıurfa ili %61,18 ve Viranşehir ilçesi de %59,86 oranlarıyla daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca işgücünde olmayan nüfusta da Türkiye ortalaması %38,68 iken Şanlıurfa ili %34,81 ve Viranşehir ilçesi de %35,52 oranları ile daha düşük olması, işgücüne katılımın Türkiye geneli ortalamasından yüksek olduğuna işaret eder. Ancak 1985 döneminde işsizlik özelliğinde Türkiye ortalaması %2,90, Şanlıurfa ili %3,81, Viranşehir ilçesi de %4,29 olması, Türkiye ortalamasının üzerinde işsizlik olduğunu gösterir. 1990 döneminde işgücü istihdam durumunda Türkiye ortalaması olan %57,33 değerinden, Şanlıurfa ili %57,97 değeriyle biraz yüksek ve Viranşehir ilçesi de %54,23 oranıyla daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca işgücünde olmayan nüfusta da Türkiye ortalaması %39,31 iken Şanlıurfa ili %37,16 ve Viranşehir ilçesi de %38,50 oranları ile daha düşük olması, 1990 döneminde de önceki dönemde olduğu gibi işgücüne katılımın Türkiye geneli ortalamasından yüksek olduğuna işaret eder. Ancak 1990

döneminde işsizlik özelliğinde Türkiye ortalaması %3,30, Şanlıurfa ili %4,82, Viranşehir ilçesi de %7,25 olması, Türkiye ortalamasının üzerinde işsizlik olduğunu yani işsiz nüfus oranının yüksek olduğunu gösterir. 2000 dönemi işgücü durumu karşılaştırmasına bakıldığında da bu kez istihdam durumunda Türkiye ortalamasının %50,26 oranı ile Şanlıurfa ili %46,74 ve Viranşehir ilçesi de %40,27 oranlarıyla geride kaldığı açıkça görülmektedir. Diğer taraftan işsiz nüfusta Türkiye ortalaması %4,92, Şanlıurfa ili %7,92, Viranşehir ilçesi %11,03 değerleriyle genel ortalamanın üzerinde olduğu ve Viranşehir ilçesi aleyhinde aradaki farkın açıldığı görülmektedir. İşgücünde olmayan nüfusta da Türkiye ortalaması %44,80 iken Şanlıurfa ili %45,30 ve Viranşehir ilçesi de %48,66 oranlarının yüksekliği ile Türkiye ortalamasının gerisine düştüğü dikkat çekmektedir (Tablo 46).

Genel olarak görülmektedir ki 1935 yılı sayım döneminden 2000 yılı sayım dönemine kadar geçen süreçte Viranşehir ilçesi ekonomik yapısında ekonomik görünümde sektörel çeşitlilik artmaya başlamıştır. Ancak hızlı artan nüfusa yeni ve nüfus artışı hızı ölçüsünde artan bir istihdam alanı oluşturulamamıştır. Bu durum ilçe geneline yansımış ve sosyo-ekonomik sorunlar nüfus içerisinde artmıştır. Doğal olarak nüfusu oluşturan bireyler daha iyi yaşam koşulları arayışına girmiştir. Bu durum da ilçe dışına göç olgusunu ortaya çıkarmış, nüfus yakından çevreden uzağa doğru göçe mecbur kalmıştır. Ekonomi içerisinde tarım hayvancılık sektörü ilçe genelinde önemli ölçüde ön planda yer almıştır. Ayrıca nüfusun tamamı içerisinde toplam bağımlı nüfusun oranının yüksekliği (%83,82) ve çalışan istihdam edilen nüfusun %40,27 seviyelerinde kalması ekonomik kalkınmayı yavaşlatmıştır. Netice olarak olumlu gelişmelerin yanı sıra nüfusun artışı ve büyümesi ölçüsünde gelişen sağlıklı bir nüfus ekonomik yapı dengesi 2000 yılı sayım dönemine kadar araştırma alanında yeterince kurulamadığı görülmektedir.

4.2.3. 2001-2015 Dönemi Ekonomik Özellikleri

Bu dönem nüfus sayım sonuçları Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) geçilmiş olması nedeniyle önceki dönemlerden farklılık arz etmektedir. Özellikle verilerin Merkezi İstatistik Sistemi (MERNİS) veri tabanında toplanıp buradan tablolar halinde yayınlanması nedeniyle yıllık düzeyde veriler elde edilebilir olmuştur. Ekonomik göstergeler de bu durumdan etkilenmiş, bölgeler ve il düzeyinde istatistik tablolar yayınlanmaya başlanmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK),

bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve Avrupa Birliği İstatistik Sistemine uygun, karşılaştırılabilir istatistikî veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke çapında İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) tanımlanmıştır. Bu sınıflandırmada iller üçüncü düzey olarak tanımlanmış, ekonomik sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak 1.düzye (Bölgesel) ve 2.düzye (İl grupları) olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasını yapılmıştır.

Burada karşılaşılan sorunlardan biri, araştırma alanı olan Viranşehir ilçesi ilçe düzeyinde olması nedeniyle ekonomik veriler içerisinde nüfus istihdam verileri ve iktisadi faaliyet kolları gibi nüfusa ait ekonomik göstergeler verilmemektedir. Bu nedenle 2007-2015 yıllarını kapsayan ilçe düzeyi veriler üzerinden değerlendirme yapılamamıştır. Bağlı olunan Şanlıurfa ili nüfus ekonomik verileri üzerinden değerlendirmelerin yapılması planlanmış ancak TÜİK 3.düzye il bazında sınıflandırmalar içerisinde ekonomik anlamda önem arz eden kısımlarla ilgili sadece Şanlıurfa iline ait (TRC21 3.düzye) veriler yerine Şanlıurfa ve Diyarbakır illerine ait TRC2 2.düzye il grupları verileri yayınlanmıştır. Bu durum da doğal olarak araştırma alanı ve bağlı olduğu il dışında verileri de kapsamaması nedeniyle sağlıklı değerlendirmeler yapılamama ihtimalini taşımaktadır.

Burada ulaşılan veriler içerisinde Şanlıurfa ili nüfusu ekonomi verilerinden önemli bir kısmını ifade ediyor olması nedeniyle Türkiye ve Şanlıurfa ili temel işgücü göstergeleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Nitekim nüfusun ekonomik özellikleri hakkında bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır.

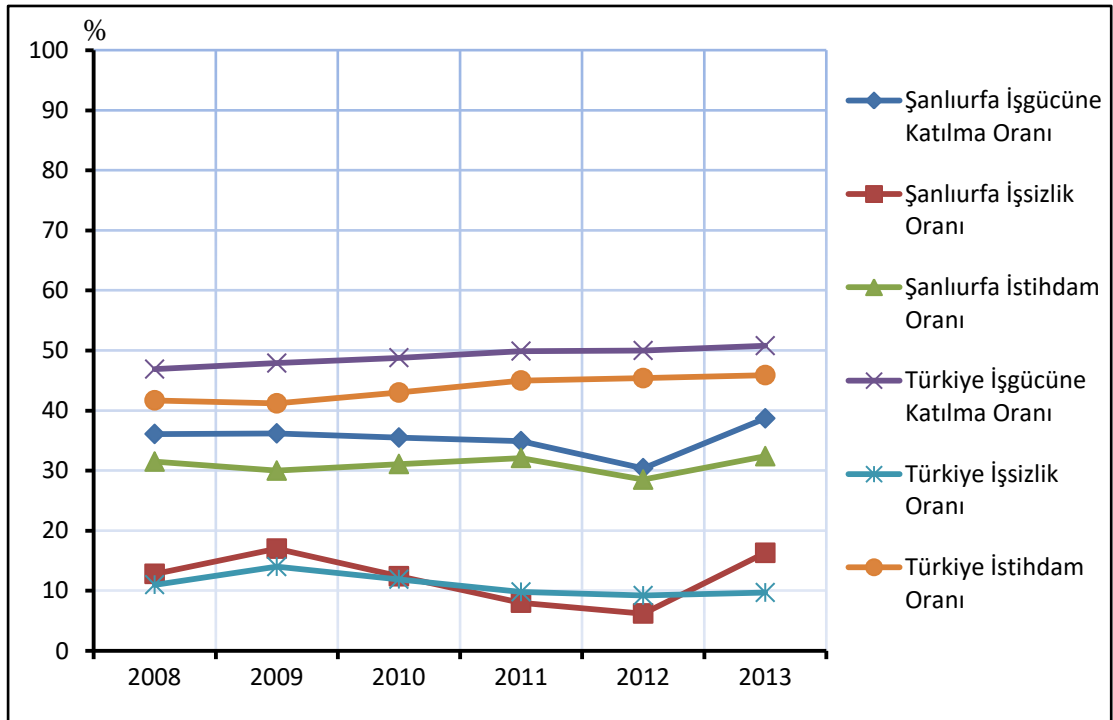
Tablo 47. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Temel İşgücü Göstergeleri Oranı (%/ 2008-2013)

Dönem	ŞANLIURFA			TÜRKİYE		
	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
2008	36,1	12,8	31,5	46,9	11,0	41,7
2009	36,2	17,0	30,0	47,9	14,0	41,2
2010	35,5	12,4	31,1	48,8	11,9	43,0
2011	34,9	8,0	32,1	49,9	9,8	45,0
2012	30,4	6,2	28,5	50,0	9,2	45,4
2013	38,7	16,3	32,4	50,8	9,7	45,9

Kaynak: TÜİK, 2016 ADNKS Sonuçları.

*15 ve üzeri Yaşlar İçin.

Şekil 28. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Temel İşgücü Göstergeleri Oranı (%/ 2008-2013)

Tablo 47 ve Şekil 28’de Şanlıurfa ili ve Türkiye’de temel işgücü göstergeleri oranları yüzde olarak gösterilmiştir. Buna göre 2008 yılında Şanlıurfa ilinde işgücüne katılma oranı %36,1 oranı ile aynı yıl Türkiye’de işgücüne katılma oranı olan %46,9’dan düşük değerde olması işgücüne katılımın Türkiye ortalamasının altında olduğunu gösterir. Benzer gidişat 2013 yılına kadar olan bütün yıllarda görülmekte ve Şanlıurfa ilinde işgücüne katılım oranı Türkiye genelinin hep altında seyretmektedir.

Şanlıurfa ilinde 2008 yılı işsizlik oranı %12,8 ile Türkiye ortalaması olan %11,0 değerinden yüksektir. 2009 yılında %17,0, 2010 yılında %12,4 oranları ile Şanlıurfa ilinde işsizlik oranı Türkiye ortalaması olan 2009’da %14,0 2010’da %11,9 işsizlik oranlarının üzerinde seyretmiştir. Ancak 2011 yılında Şanlıurfa ilinde işsizlik oranı %8,0, 2012 yılında %6,2 oranlarına gerilemiş ve bu değerlerle Türkiye ortalaması olan 2011 yılında %9,8, 2012 yılında %9,2 ortalamalarının altına inerek işsizliğin Türkiye ortalamalarının altında olduğu nadir yıllardan ikisini oluşturmuştur. Bu durum hızlı artan nüfus oranının bile üzerinde istihdam oluşturularak iş imkânlarının artırıldığı ve işsizliğin bu şekilde Türkiye ortalamasının altına indirildiğini gösterir. Nitekim Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) gibi istihdam oluşturan alanların etkisinin 2011 ve 2012 yıllarında ekonomik faaliyetler içersinde belirginleştiği söylenebilir. 2013 yılında ise işsizlik oranı Şanlıurfa ilinde tekrar %16,3 seviyelerine yükselmiş ve Türkiye ortalaması olan %9,7 değerinin çok üzerine çıkarak ekonomik faaliyet istihdam dengesinin il genelinde bozulmaya başladığını gösterir. Gerçi 2014 ve 2015 verileri de TÜİK yayınlarında verilmiş olsaydı daha net bir görünümde bahsetmek mümkün olacaktı. Ancak bu verilenler ışığında sosyo-ekonomik yapıdaki değişiklikleri de göz önüne alarak denilebilir ki; özellikle 2011 yılında başlayıp 2012 yılından itibaren başta Şanlıurfa ilini etkileyen Suriye iç savaşı ve ülkemize gelen yoğun mülteci etkisi olarak işsizlik oranında 2013 yılından itibaren Şanlıurfa ilinde ciddi bir artış olmuştur. Nitekim bu etkinin, Şanlıurfa ilinde işgücüne katılma oranı 2012 yılında %30,4 oranından 2013 yılında %38,7 oranına çıkmış olmasına rağmen görülmesi, belirtilen mülteci baskısından kaynaklanan bir durum olduğuna işaret etmektedir.

Şanlıurfa ilinde istihdam oranı 2008 yılında %31,5, 2009 yılında %30,0, 2010 yılında %31,1, 2011 yılında %32,1, 2012 yılında %28,5 ve 2013 yılında %32,4

değeri ile inişli çıkışlı bir gelişme göstermektedir. Bu oranlarda hızlı nüfus artışına rağmen istikrarlı olmasa da istihdam oranı artışı olması özellikle 2013 yılında ciddi bir iş olanağının nüfusu etkilediğini gösterir. Ancak bu olumlu etkilere rağmen Şanlıurfa ilinde istihdam oranının bütün yıllarda Türkiye ortalamasının altında kaldığı Tablo 47 ve Şekil 28'de görülmektedir.

Sonuç olarak araştırmanın konusunu oluşturan Viranşehir ilçesi ile ilgili 2007-2015 yıllarına ait ekonomik veriler TÜİK yayınlarında verilmediğinden Şanlıurfa ili genelinde iş ve istihdam verileri üzerinden değerlendirmeler yapılmış ve ekonomik durumun anlaşılabilir olması için Türkiye geneli iş ve istihdam verileri ile karşılaştırılarak durum değerlendirilmiştir. Bu itibarla Şanlıurfa ilinin gelişen ekonomik yapısına rağmen yerel etkiler, hızlı artan nüfus ve mülteci sorunu gibi nedenlerle son dönemde ekonomik özellikler bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir. Nüfusun hızlı değişen özellikleri ile birlikte değişen sosyal olaylar planlamalara dâhil edilip yeni ve bilimsel bakış açısıyla yorumlanarak Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesi ekonomisi geleceğe sağlıklı koşullarda taşınmalıdır. Diğer türlü beklenmedik gelişmelerle hem ilin hem ilçenin ekonomik yapısı bu durumlardan olumsuz etkilenmektedir.

SONUÇ

Viranşehir ilçesinin nüfus gelişimi ve özelliklerinin (1927-2015) somut ve bilimsel verilere dayalı olarak analiz edilebilmesi Cumhuriyet dönemi nüfus sayım sonucu elde edilen veriler ile gerçekleşmiştir. İlçenin ana arterlerinin oluşumu, sanayi ve ticari faaliyetlerin oluşumu, nüfus miktarının ölçülebilir şekilde artması ve mekânsal alanda görülen hızlı gelişmeler Cumhuriyet dönemi içerisinde yaşanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ülkede başlatılan ekonomik kalkınma hamleleri, Viranşehir ilçesini de olumlu yönde etkilemiştir. Ancak bu süreçte ilçe nüfusunda meydana gelen gelişim, Türkiye ve Şanlıurfa ili nüfusunun gelişiminden hızlı olmuştur. Öyle ki Türkiye nüfusu 1927-2015 yılları arasında yaklaşık 6 kat, Şanlıurfa nüfusu 9 kat artmıştır. Viranşehir ilçesi ise 1927 yılındaki ilk sayım sonucunda 12.321 olarak tespit edilen nüfusu, 2015 yılında 184.604'e yükselmiştir. Bu durum araştırma alanında nüfusun 1927 yılından 2015 yılına kadar 15 kata yakın büyüdüğünü göstermektedir. Araştırma alanı nüfusunun yıllık artış hızında görülen maksimum değer %80,83 ile 1950-1955 döneminde, minimum değer ise %38,91 ile 1980-1985 döneminde gerçekleşmiştir.

Oluşan bu nüfus gelişimi, doğal olarak şehrin sosyo-ekonomik ve mekânsal gelişimine de yansımıştır. Şehrin nüfus artış hızı 1955 yılından itibaren yüksek değerler göstermiştir. 2007 ve 2008 yılları hariç bu hızını, inişli çıkışlı olarak 2015 yılına kadar korumuştur. Sosyo-ekonomik yapı ve sağlık koşullarında meydana gelen gelişmelerin doğal nüfus artış hızının yüksek olmasında etkili olması, araştırma alanının çevresinde bulunan kırsal alanlar üzerinde meydana gelen nüfus baskısı sebebiyle kırsal kesimden göç alması gibi nedenler, hızlı nüfus artışına neden olmuştur. 1990 yılından sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan terör olayları ve bunun hem şehir ve hem de bölgede meydana getirmiş olduğu siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler, şehir nüfusunun daha da artmasında etkili olmuştur. 2008 yılından sonra da Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) etkisinin araştırma alanında da hissedilmeye başlanması, şehrin nüfusunun ve buna bağlı mekânsal alanın gelişmesini hızlandırmıştır.

Nüfus sayım dönemleri itibariyle Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ili nüfus artış hızının birkaç dönem dışında genel olarak Türkiye ortalama nüfus artış hızının üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri arasında, doğurganlık

hızının araştırma alanı olan Viranşehir ilçesi ile bağlı olduğu Şanlıurfa ilinde Türkiye geneli doğurganlık hızından yüksek olması gelir. Nitekim 1927-1960 döneminde Şanlıurfa ili doğurganlık hızı %728 iken Türkiye’de bu oran %655 olarak gerçekleşmiştir. 1961-1985 döneminde Şanlıurfa ili doğurganlık hızı %803 iken Türkiye’de bu hız ortalama %604 olarak gerçekleşmiştir. 1986-2015 döneminde ise Şanlıurfa ili doğurganlık hızı ortalama %606 olarak görülürken Türkiye genelinde ise doğurganlık hızı ortalamasının %341 olarak gerçekleşmiş olması, Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ilinde doğurganlık hızı ortalamasının, Türkiye doğurganlık hızı ortalamasının çok üzerinde olduğunun göstergesidir. Öyle ki bu hız, 1986-2015 döneminde araştırma alanı ve Şanlıurfa ilinde Türkiye doğurganlık hızı ortalamasının neredeyse iki katına yakın bir seyir izlemesinden anlaşılmaktadır.

Ayrıca Viranşehir ilçesinde nüfus yoğunluğunun Cumhuriyet dönemi içerisinde genel eğiliminde, 1945 yılı istisna tutulursa (2. Dünya Savaşı etkisi), hep artış yönünde seyrettiği görülmektedir. Nüfus yoğunluğunu araştırma alanında etkileyen başlıca değişkenlerden biri, yüz ölçüm verilerindeki hesaplama değişiklikleri ve mülki idari taksimatta belirli dönemlerde çıkarılan kanunlarla yapılan sınır düzenlemeleri olurken; diğer etkili olan değişken, doğal nüfus artışı ile nüfus hareketleri (göçler), ilçedeki nüfus artışında etkili olan başlıca sebepler olmuştur. Meselâ, araştırma alanı nüfus yoğunluğu değerlerinin değişmesinde önemli bir durum olarak, 21 Ocak 1982 tarihli 2585 sayılı kanun ile birlikte Ceylanpınar Bucağı’nın ilçe haline getirilmesi ve Viranşehir ilçesinden ayrılması gösterilebilir. Bu nedenle 1985, 1990 ve 2000 sayım dönemlerinde, dağılışı alanı yarıdan fazla daralan ilçenin nüfusu da 18.000 kişiye yakın azalmasına rağmen, nüfus yoğunluğu Şanlıurfa ili nüfus yoğunluğunun önüne geçmiştir. Diğer taraftan 2000 yılından itibaren ülke genelinde yüz ölçüm alan hesaplama yöntemi değişmiş ve bu duruma bağlı olarak nüfus yoğunluğu değerleri şekillenmiştir. 2000 yılından itibaren ise Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ismi değiştirilmiş, yeni adı Türkiye İstatistik Kurumuna (TÜİK) olmuştur. Ayrıca eski usûl sayım yöntemi sona ermiş ve yeni yöntem Merkezi Nüfus İdare Sistemi (MERNİS) olan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) geçilmiş, nüfus verileri bu yöntemle il ve ilçelerdeki Nüfus Müdürlükleri kayıtları doğrultusunda her yıl elde edilir olmuştur. Verilerin elde edilme yöntemi ve daha kesin sonuçlar içeriyor olması durumu, araştırma alanı nüfus ve nüfusa ait verilerin güvenilirliğini doğrudan etkileyen bir husus olmuştur.

Viranşehir ilçesi ve idari yönden bağlı bulunduğu Şanlıurfa ilinin Türkiye net göç hızı sıralamasında 2015 yılı verilerine göre %-5,5 değerle 47.sırada olduğu görülmektedir. Bir mekânda meydana gelen göçlerin temelinde yatan temel nedenin ekonomik ihtiyaçlar olduğu düşünüldüğünde Şanlıurfa ili genelinde olduğu gibi araştırma alanında ki nüfusun da ekseriyeti bu nedenle göç ettikleri görülür. Nitekim T.C. Kalkınma Bakanlığı'nın "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"nda (SEGE, 2013: 50) Türkiye illeri arasında Şanlıurfa ilinin 2011 yılında 73. sırada olduğu görülmektedir. Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı adına Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nün 2004 yılında yaptığı bir başka araştırmada da Viranşehir ilçesinin Türkiye geneli 872 ilçe içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 694. sırada olduğu belirtilmektedir (DPT, 2004: 99). Bütün bu veriler doğrultusunda net göç hızının Şanlıurfa ili ve beraberinde Viranşehir ilçesinde neden sürekli ve yüksek oranda olduğu ile net göç hızının devamlı bir artış seyrinde olduğunu daha iyi açıklar.

Viranşehir ilçesi nüfusu cinsiyet özelliklerinde bazı dönemlerde erkek nüfusun fazlalığı, bazı dönemlerde kadın nüfusun fazlalığı ile hareketli bir yapı görülmektedir. Bu bağlamda 1927 yılı sayımı döneminden 1945 yılı sayım dönemine kadar Viranşehir ilçesi nüfusunda kadın nüfusun fazlalığı öne çıkmıştır. Bu duruma ülke genelinde yeni çıkmış olan savaşlar (Kurtuluş Savaşı etkisi gibi), 2. Dünya Savaşı'nda tedbiren erkek nüfusun ülke genelinde silâh altında tutulması ile çalışma çağı erkek nüfus göçleri etkili olmuştur. 1955 yılından itibaren 2000 yılına kadar erkek nüfusun kadın nüfustan daha önde olduğu görülmektedir. Bunda artan hızlı nüfus artışı ve nüfusun tarım toplumu ihtiyacı olan, geleneksel anlayışa da bu şekilde yansıyan erkek çocuk sahibi olmaya önem vermesinden kaynaklanmıştır. 2007 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarından 2015 yılı sonuçlarına kadar ki dönemde araştırma alanında kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu görülmektedir. Bu durum üzerinde ise çalışma çağındaki erkek nüfusun ekonomik kaygılarla ilçe dışına göç etmesinin etkisi büyüktür.

Viranşehir ilçesi nüfus yaş yapısında doğurganlık hızının yüksek ve çalışan nüfus miktarının az olduğu görülmektedir. Bu durum yaş bağımlılık oranında da görülmekte ve 2007 döneminde %91,8 olan yaş bağımlılık oranının 2015 döneminde de %83,8 oranında seyretmesi sosyo-ekonomik yapının ilçe genelinde ne denli zayıf

olduğuna işaret etmektedir. Kısmi bir gelişme yaş bağımlılık oranının son dönemde azalmış olmasında görülmekte ise de bu gelişme oranının çok düşük olması nüfusun gelişimi açısından gelecek adına kaygı vericidir. Hızlı artan nüfusun istihdam sorunu artmakta ve buna bağılı diğer sorunlar da sosyal yapı içerisinde kendini iyiden iyiye hissettirmektedir. Nitekim 2004 tarihli yapılan araştırmada Viranşehir ilçesinin Türkiye geneli 872 ilçe içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 694. sırada olması (DPT, 2004: 99), bu sıralamanın 2015 yılına kadar birkaç basamaktan fazla ilerleyememesi de sosyo-ekonomik yapının ilçe genelinde geri oluşunun temel göstergelerindedir.

Viranşehir ilçe nüfusu eğitim durumu ile ilgili olarak 1935-2015 sayım dönemleri arasında řu genel özellikler görülür. Cumhuriyet dönemi içerisinde verilerin yayımlandığı 1935 yılı sayım döneminde temel eğitim kriteri olan okuma yazmayı bilen nüfusun Türkiye genelinde olduğu gibi Şanlıurfa ili ve Viranşehir ilçesinde oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durumda, 1928 yılında ülke genelinde uygulanmaya başlanan harf inkılâbının etkisi büyük olsa da genel olarak eğitim kurumlarının yetersizliği ve sosyo-ekonomik koşullardaki sorunlar nedeniyle eğitim seviyesinin düşük kaldığı hususu dikkat çekmektedir. Ayrıca 1935-2015 nüfus sayım dönemlerinin ortak özelliklerinden bir diğeri, Şanlıurfa ili geneli nüfus sayım sonuçlarında da açıkça görülmektedir ki hem Viranşehir ilçesi hem de Şanlıurfa ili nüfusunun eğitim düzeyinde kadın nüfusun okuryazarlık ve eğitim durumu hep düşük seyretmektedir. Bunda kız çocuklarının eğitime geleneksel yaklaşım, ekonomik yapısı tarım ve hayvancılığa bağılı nüfusun ihtiyaçları içerisinde yer almaması, yarı göçebe hayat tarzı ve toplumun konuyu anlayış tarzının etkisi büyüktür. Diğer taraftan sayım dönemlerinde görülen genel eğitim durumu özelliklerinden bir başkası da Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ili genelinin nüfus eğitim yapısında sürekli ve düzenli bir okuryazarlık ve eğitim kurumu mezunu artışı olmuştur. Bu durum, eğitime yapılan planlı yatırımların etkisi ve toplumsal bilincin eğitim konusunda gelişme sürecinde olduğunu göstermektedir. Nitekim her anlamda eğitimin bir ihtiyaç olduğunun toplum tarafından kabul edilmesinin ülkenin lokomotifini diyebileceğimiz kalifiye nüfus yapısıyla doğacak olan nitelikli sosyo-ekonomik gücünü oluşturup geliştireceğine ve ülke kalkınmasını daha yukarılara çıkaracağına hiç kuşku yoktur.

Viranşehir ilçesinin ekonomik özellikleri ile ilgili olarak 1935-1950 dönemleri içerisinde doğrudan ilçe nüfusu ekonomik verileri bulunmamaktadır. Ancak bu dönem için Şanlıurfa il verilerine dayanılarak ilçe ekonomik yapısının tarım ve hayvancılığa bağlı geçim ekonomisi şeklinde varlığını sürdürdüğü belirtilebilir. Diğer taraftan 1955-2000 dönemlerinde Viranşehir ilçe ekonomik özellikleri Şanlıurfa ili ekonomik özellikleri ile birlikte gelişme gösterdiği görülmektedir. Ancak hızlı nüfus artışı ölçüsünde iş ve istihdam oluşturulamaması nedeniyle ekonomik özelliklerin zayıf ve yetersiz kalmıştır. 1980 yılından sonra canlanmaya başlayan ilçe ekonomisi 2000 yılına kadar istenilen düzeyde olmasa da tarım ve hayvancılık sektörünün dışında diğer sektörlerin de etkisiyle görüntüsü değişmeye başlamıştır. 2000 yılından sonra da araştırma alanı ile ilgili ekonomik özellikleri içeren veriler TÜİK yayınlarında yer almamaktadır. Bu nedenle Şanlıurfa ili genelinde yaşanan nüfusun hızlı artışına bağlı ortaya çıkan istihdam sorunu hem Şanlıurfa ili merkezinde hem de Viranşehir ilçesinde Organize Sanayi Bölgeleri'nin faaliyete geçmesi etkisi ile birleşince olumluya doğru giden bir ekonomik yapı durumu ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak bu durum da uzun sürmemiş ve 2011 yılından sonra başlayan mülteci sayısı artışıyla birlikte ekonomik yapı il ve ilçe genelinde işsizlik artması, istihdam sorunları gibi etkilerle tekrar bozulmaya başlamıştır.

Sonuç olarak bu kapsamlı çalışma göstermiştir ki Viranşehir ilçesi nüfusunun sosyal, kültürel, ekonomik gelişmesinde başat sektörü tarım ve hayvancılık sektörü oluşturmaktadır. Yetişmiş insan gücünü göç ile kaybetmeden, artan nüfusu ile sağlıklı kalkınma planlamasının yapılması gerekmektedir. Diğer taraftan günümüzün modern koşulları dikkate alındığında ilçenin gelecekte sağlıklı bir ekonomik sürece kavuşmasında sadece tarım ve hayvancılığın değil, aynı zamanda sanayi, ulaşım, ticaret, turizm gibi sektörlerin de istihdamdaki etkisi nüfus ve çevrenin de özellikleri dikkate alınarak artırılmalıdır. Bu nedenle tarım ve hayvancılığın yanında sanayi, ticaret, ulaşım ve turizm gibi istihdama katkı sağlayacak yeni ekonomik faaliyetlerin de geliştirilerek ilçenin hızlı artan nüfusu ile dengeli bir şekilde büyümesi sağlanabilir. Bütün bu nedenlerle Viranşehir ilçesi gelişiminde nüfusun hızlı değişimi ve dinamik özellikleri dikkate alınıp çevre ile barışık şekilde, planlamaların alternatifleriyle önceden hazırlanıp bu doğrultuda kalkınma çalışmalarının belirlenmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

Atalay, İ. (1994). *Genel Fiziki Coğrafya*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Aytaç, A.S., vd. (2014). "Karacadağ'da (Şanlıurfa-Diyarbakır) Kış Turizmi Potansiyelini Belirleyen Fiziki Coğrafya Etmenleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 9, 5 Mayıs 2014, s.293-305.

Benek, S. (2008). *Viranşehir İlçesinde Doğal ve Beşeri Kaynakların Tespiti ve Kalkınma Planlamasına Yönelik Öneriler*, Viranşehir Belediyesi Bilimsel Kültür Yayınları No: 2, Şanlıurfa: Elif Matbaası.

Bilgi, N. (2002). "Cumhuriyet'in İlk Döneminde Mülkî Yapının Gelişimi (1920-1950)", *Türkler*, Cilt: 17, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s.334-346. <http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354903> Erişim Tarihi: Aralık 2016.

Büyükşehir Belediye Kanunu (2004). Kanun Numarası: 5216, Kabul Tarihi: 10/07/2004, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih: 23/07/2004, Sayı: 25531, Yayımlandığı Düstur Tertip: 5 Cilt: 43, Değişiklik: Resmi Gazete Tarih: 06/12/2012, Sayı: 28489, Kanun No: 6360, Kanun Adı: On üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi altı İlçe Kurulması ile Bazı KHK Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

Devlet İstatistik Enstitüsü -DİE- (1927-2000). *Genel Nüfus Sayımı Verileri*, TÜİK e-kütüphanesi, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Göstergeleri.

<http://kutuphane.tuik.gov.tr/yordambt/yordam.php> Erişim Tarihi: Aralık 2016.

Devlet Planlama Teşkilatı -DPT- (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Yazarlar: Bülent DİNÇER; Metin ÖZASLAN, Ankara Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Nisan 2004, s.1-256.

Doğanay, H. (1998). *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Erol, O. (2010). *Genel Klimatoloji*, İstanbul: Çantay Kitabevi, Baskı 7.

Erol, O. (1993). "Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri", İzmir: *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 7, s.13-41.

Eryurt M.A., Canpolat Ş.B., Koç İ. (2013). "Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 46, Sayı: 4, Aralık 2013, s.129-156.

http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/0287d73a4eb205c_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi Erişim Tarihi: Haziran 2017.

Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri (2000). *Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri*, ISBN 975-19-3781-7, Yayın No: 2976.

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067 Erişim Tarihi: Haziran 2017

Günel, V. (2016). “Türkiye Nüfusunun Doğum Yerine Göre Değerlendirilmesi”, *Turkish Studies, Ankara, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/2 Winter 2016, p.499-534, ISSN: 1308-2140.

Günel, V. (2012). “Mardin İlinde Verilen Göçün Akım Yönündeki Değişimi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5 Sayı:23 Güz 2012, ISSN: 1307-9581, s.248-275.

Gürgen, G. (2002). “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin İklimi”, Diyarbakır: *Dicle Üni. Ziya Gökalp Eğitim Fak. Yay. No: 12.*

Gürtan, K. (1969). “Türkiye’de Nüfus Problemi ve İktisadi Kalkınma ile İlgisi”, *İstanbul Üniversitesi Yay. No:1166, İktisat Fak. No:177.*

Güzel, A. (2005). *Şanlıurfa İli Yerleşmeleri*, Ankara Üni. Sosyal Bilimler Enst, Basılmamış Doktora Tezi, s.69-76.

Işık, Ş. (2005). “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, İzmir: *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 14, s.57-71.

Işık, Ş. (2009). “Türkiye’de Eğitim Amaçlı Göçler”, *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7, (1), s.27-37.

Makine Mühendisleri Odası –TMMOB- (2016). *Ulaşımında Demiryolu Gerçeği*, Ankara: Oda Raporu Ankara, Yayın No: MMO/661, Baskı Sayısı 6, Baskı: Ankamat Matbaacılık San. Ltd. Şti, Şubat 2016, s.1-84.

http://www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/622c0b55d796a69_ek.pdf

Erişim Tarihi: Haziran 2017

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2015). Meteoroloji Genel Müdürlüğü, *İl-İlçe Uzun Süreli İklim İstatistikleri*.

<https://www.mgm.gov.tr/?il=Sanliurfa> Erişim Tarihi: Haziran 2015

Mutluer, M. (1992). “Edremit Yöresi Kırsal Alanında Nüfus Hareketlerine Neden Olan Faktörler”, İzmir: *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 6, s.119-151.

Özçağlar, A. (2006). *Coğrafya’ya Giriş*, Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.

Özçağlar, A. (1995). “Türkiye’de Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanların Coğrafi

Dağılışı”, Ankara: *A.Ü. Türkiye Coğ. Arş. ve Uyg. Merk. Dergisi*, Sayı: 4.

Özgür, E.M. (2011) *Nüfus Coğrafyası*, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü Ders Notları, s.1-120.

Özgür, E.M. (2002). *Türkiye Coğrafyası*, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.

Özgür, E.M. (1998). *Türkiye Nüfus Coğrafyası*, Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık, GMC Basın - Yayın Ltd. Şti.

Sözer, A.N. (1984). “Güneydoğu Anadolu'nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış”, İzmir: *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 2, s.8-30.

Şahinalp, M.S. (2007). “Neden ve Sonuçlarıyla Şanlıurfa İlinde Yaşanan Sel Felaketleri (28, 29 Ekim, 01 Kasım 2006)”, İstanbul: *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 49, s.89-122.

Şanlıurfa Meteoroloji Müdürlüğü (2015). Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu, Şanlıurfa. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler/istatistik.aspx?m=SANLIURFA> Erişim Tarihi: Haziran 2015

Tandoğan, A. (1998). *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Trabzon, Eser Ofset Matbaası, Kıyı Kitabevi.

Tanoğlu, A. (1969). *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayını.

T.C. İçişleri Bakanlığı, (1968). *Köylerimiz*, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara, Başbakanlık Basımevi D.S.İ, TBMM Kütüphanesi, s.1-790.

<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/DIGER%20YAYINLAR/197103165%20KOYLERIMIZ/197103165.pdf> Erişim Tarihi: Aralık 2016.

T.C. Kalkınma Bakanlığı -SEGE- (2013). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)*, Ankara, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü 2013, s.1-98.

Temurçin, K. (2013). “Dinar İlçesi'nin Nüfus Özellikleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2013, Sayı: 28, s.265-290.

Tunçdilek, N. (1971). “Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine Genel Bakış”, İstanbul: Makale, C:1, S:1, s.23-40.

Tunçdilek, N. (1970). “Türkiye'de Kır Yerleşmelerinin Gelişimi ve Evrimi”, İstanbul: Makale, s.1-25.

Tümertekin, E., Özgüç, N. (2002). *Beşeri Coğrafya*, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Türkiye İstatistik Kurumu –TÜİK- (2014). *Şanlıurfa Viranşehir Nüfus Verileri, Şanlıurfa Viranşehir Nüfusun Ekonomik Faaliyetlere Dağılımı 2010, Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa 2011-2013*, ISSN: 1307-0894, ISBN: 978-975-19-6175-4 Ankara: <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul> Erişim Tarihi: Mayıs 2014.

Türkiye İstatistik Kurumu -TÜİK- (2016). *Şanlıurfa-Viranşehir Nüfus Verileri, Şanlıurfa Viranşehir Nüfusun Ekonomik Faaliyetlere Dağılımı*, 2000, Ankara: www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: Mayıs 2017.

Türkiye İstatistik Kurumu -TÜİK- (2016). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları*, Erişim Tarihi: Aralık 2016.

Türkiye İstatistik Kurumu -TÜİK- (2017). *2007-2015 Arası Sayım Dönemleri Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları*, Erişim Tarihi: Haziran 2017.

Yüceşahin, M.M., Özgür, E.M. (2006). “Türkiye'nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü”, Ankara: *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2006, 4 (2), s.15-35.